

[Kon4mandprojekt Roskilde Stift]

---

”Mere end blot forberedelsen til en fest?”

---

Center for Ungdomsstudier og Religionspædagogik, CUR  
**Af Søren Østergaard & Suzette Schurmann Munksgaard**

# Indholdsfortegnelse

## FORORD

<b>1 MERE END BLOT... FORSKNINGSPROJEKTETS "HVORFOR, HVORDAN, MED HVEM OG FOR HVEM".....</b>	<b>8</b>
1.1 KONKRET.....	9
1.2 HVAD GJORDE VI I PRAKSIS? .....	10
1.3 NÅR KONFIRMATION BLIVER SELVE LIVETS MENING.....	11
1.4 HVORDAN ER RAPPORTEN "SKRUET" SAMMEN?.....	11
1.5 HVEM SKRIVER VI TIL?.....	12
1.6 TAK TIL.....	13
<b>2 "WELCOME TO MY WORLD... ELLER SMUT!" - EN INTRODUKTION TIL "VIRKELIGHEDEN"...</b>	<b>14</b>
2.1 HVAD HAR DE LIGE GANG I? – I ØJENHØJDE MED EN TEENAGER.....	14
2.1.1 <i>Fra de store til de lidt mindre historier.....</i>	<i>15</i>
2.1.2 <i>Venner er i høj kurs.....</i>	<i>15</i>
2.1.3 <i>Dreng- og pigevennskaber.....</i>	<i>16</i>
2.1.4 <i>Det virtuelle rum er ikke længere noget særligt rum.....</i>	<i>17</i>
2.1.5 <i>Forældre – mere end blot venner og veninder.....</i>	<i>18</i>
2.1.6 <i>"Men jeg har et sødt ansigt" – om det ambivalente forhold til kroppen.....</i>	<i>18</i>
2.1.7 <i>Religion er ikke tabu – det står bare ikke særligt højt på dagsordenen.....</i>	<i>19</i>
2.1.8 <i>Hvad gør livet værd at leve? – et kompliceret spørgsmål med et enkelt svar.....</i>	<i>20</i>
2.1.9 <i>Vor tids konfirmander er ikke specielle!.....</i>	<i>21</i>
2.2 "I VIRKELIGHEDEN" - PERSPEKTIVER PÅ DEN KULTURELLE KONTEKST.....	22
2.2.1 <i>Differentiering – tematikken der gør en verden til forskel.....</i>	<i>22</i>
2.2.2 <i>Kirken som leverandør af specialydelser – perspektiver på religionens rolle i et samfund uden centrum.....</i>	<i>24</i>
2.2.3 <i>Konfirmandundervisning som delsystem.....</i>	<i>26</i>
2.2.4 <i>Når troen bliver demokratisk.....</i>	<i>27</i>
2.3 KONSEKVENSER FOR KONFIRMANDUNDERVISNINGEN? – EN RÆKKE SPØRGSMÅL TIL OVERVEJELSE.....	28
<b>3 TRO, TEGNINGER OG TØRKLÆDER – PERSPEKTIVER PÅ RELIGIØS DANNELSE OG "DANNELSE AF RELIGIØSITET" I DET SENMODERNE.....</b>	<b>30</b>
3.1 "MERE END KUNDSKAB" - EN INTRODUKTION TIL ET BEGREB.....	30
3.1.1 <i>At blive stillet overfor "Andetheden" - et klassisk, historisk perspektiv.....</i>	<i>31</i>
3.1.2 <i>Dannelse - et undrende forhold til verden.....</i>	<i>32</i>
3.1.3 <i>Dannelse - en totrinsraket.....</i>	<i>33</i>
3.1.4 <i>Dannelse med afsæt i interessante fortællinger om det at være en del af noget større.....</i>	<i>34</i>
3.1.5 <i>Den religiøse attitude – fra ideologisk holdning til kropsholdning.....</i>	<i>35</i>
3.1.6 <i>Religiøs dannelse med et "pro me" aspekt og i en dialogisk vekselvirkning.....</i>	<i>35</i>
3.1.7 <i>Kritik, undren og åbenhed - endnu et bud på religiøs dannelse.....</i>	<i>36</i>
3.1.8 <i>Den religiøses dannelses mange dimensioner – et forsøg på en operationalisering.....</i>	<i>38</i>
3.2 HVORDAN "UD- ELLER AFVIKLES" RELIGIØSITET?.....	41
3.2.1 <i>"The age of doubt".....</i>	<i>41</i>
3.2.2 <i>Betydningen af religiøse erfaringer i familien.....</i>	<i>42</i>
3.2.3 <i>Om behovet for "rollemodeller" - et dansk perspektiv.....</i>	<i>43</i>
3.2.4 <i>Troen er tre-benet.....</i>	<i>44</i>
3.2.5 <i>Behovet for tryghed.....</i>	<i>45</i>
<b>4 "... DET GØR ALTSÅ AT MAN TROR PÅ GUD – JEG TROR, ALLE TROR MERE PÅ GUD NU END FØR... KONFIRMATION ER EN TRADITION, GUD HAR VALGT, FOR AT VI SKAL TRO PÅ HAM...." – PERSPEKTIVER PÅ KONFIRMANDERS RELIGIØSE UDGANGSPUNKT OG UDVIKLING.....</b>	<b>47</b>
4.1 KONFIRMANDENS RELIGIØSE "STÅSTED".....	47
4.2 GUDSTRO OG GUDSFØRESTILLINGER.....	53
4.2.1 <i>Udvikling eller afvikling af gudstro?.....</i>	<i>54</i>
4.2.2 <i>Den ambivalente gudstro.....</i>	<i>55</i>

4.2.3	<i>Hvis man forstå sig selv som kristen, så tror man også på Gud! – gudstro fordelt efter religiøse kategorier</i>	56
4.2.4	<i>Den fjerne og ukonkret Gud ser ikke ud til at komme tættere på - perspektiver på konfirmandernes gudsforestillinger</i>	57
4.2.5	<i>Jesus er mere populær end sin far – synet på Jesus</i>	58
4.3	KONFIRMANDERS FORHOLD TIL RELIGIØS PRAKSIS	60
4.3.1	<i>At tale med Gud – perspektiver på bøn</i>	60
4.3.2	<i>At tale om Gud – perspektiver på samtaler omkring religiøse temaer</i>	64
4.3.3	<i>Opsamlende og spørgsmål til overvejelse</i>	67

## 5 MERE END BLOT...? ..... 69

5.1	MOTIVATION OG BEGRUNDELSE FOR AT BLIVE KONFIRMERET	69
5.1.1	<i>"Det er mit eget valg"</i>	70
5.1.2	<i>"Hvis jeg ikke troede, ville jeg slet ikke konfirmeres"</i>	71
5.1.3	<i>"Det er en tradition i min familie"</i>	72
5.1.4	<i>"Jeg glæder mig rigtig meget – især til alt det der "festlir"</i>	73
5.1.5	<i>Er de "kristne" mindre materialistiske end dem der ikke helt ved, hvad de tror på?</i>	73
5.1.6	<i>"Jeg får både viden og gaver"</i>	75
5.1.7	<i>Med lidt mere nuancerede øjne</i>	77
5.1.8	<i>Opsamlende</i>	80
5.2	"MAN GLÆDEDE SIG LIDT TIL AT KOMME I GANG, LÆRE NOGET NY.. OG NÅR MAN ALLIGEVEL ER HER, KAN MAN LIGE SÅ GODT FÅ NOGET UD AF DET." – PERSPEKTIVER PÅ KONFIRMANDERNES KONKRETE FORVENTNINGER TIL KONFIRMANDFORLØBET!	81
5.2.1	<i>Store forventninger!</i>	81
5.2.2	<i>"...Det er okay, når ens venner også er med – ellers ville det være tortur..." – betydningen af det sociale aspekt.</i>	82
5.2.3	<i>"Man får udvidet ens horisont" – ønsket om ny viden</i>	83
5.2.4	<i>"Hvordan skal jeg forklare det..." gode diskussioner om tro og religion</i>	84
5.2.5	<i>At vælge mellem godt og ondt.</i>	85
5.2.6	<i>Kan billedet blive en anelse skarpere?</i>	86
5.2.7	<i>"Glæde sig til" siger noget om...</i>	89
5.2.8	<i>"Det er som en vandring igennem ørken med en masse fatamorganaer, der bare falder til jorden" – en profil af dem uden forventninger.</i>	91
5.3	"AT JEG KAN MIT FADER VOR" - FORVENTNINGER TIL DET KONKRETE UDBYTTTE AF KONFIRMANDÅRET	93
5.3.1	<i>At sætte ord på hvad jeg tror på.</i>	95
5.3.2	<i>Det at være sammen om noget.</i>	96
5.3.3	<i>En fornemmelse af at troen har en betydning i mit liv.</i>	97
5.3.4	<i>Opsamlende</i>	97
5.4	GIRLS AND BOYS	98
5.4.1	<i>Drenge og pigers religiøse selvopfattelse.</i>	98
5.4.2	<i>De umodne og kontante drenge og de reflektive og "festfikserede" piger?</i>	99
5.4.3	<i>Forventninger til forløbet, undervisningens elementer og udbytte.</i>	100
5.4.4	<i>Mødet med præsten.</i>	101
5.4.5	<i>Opsamlende</i>	101
5.5	KIRKERUMMETS MULIGHEDER	101
5.5.1	<i>Kirkerummet – et mødested mellem Gud og mennesker</i>	102
5.5.2	<i>Kirken som et "træningsrum"</i>	103
5.5.3	<i>Kirken som et "kontrafaktisk rum"</i>	104
5.5.4	<i>Kirken som et rum med en "andethed"</i>	105
5.5.5	<i>Opsamlende</i>	106
5.6	EFTER FESTEN	107
5.6.1	<i>Konfirmationen er "jo det første store, man vælger selv!"</i>	107
5.6.2	<i>Konfirmation – en "årh hvad!!!" oplevelse!</i>	109
5.6.3	<i>"Når man står med hele ens familie i ryggen..."</i>	110
5.6.4	<i>En laaang forberedelse til et kort "ja"!</i>	111
5.6.5	<i>"Kirken er næsten bare noget, der skal overstås"</i>	112
5.6.6	<i>Efter Festen - hvad kan du så bruge?</i>	112
5.6.7	<i>Opsamlende</i>	115

5.7	MERE END BLOT EN LANG FORBEREDELSE TIL ET KORT JA - PERSPEKTIVER PÅ RELIGIØS DANNELSE .....	115
5.7.1	<i>En arena for samtaler om tro og tvivl</i> .....	116
5.7.2	<i>Det "undrende forhold"</i> .....	117
5.7.3	<i>At sættes overfor "Andetheden i tilværelsen"</i> .....	119
5.7.4	<i>"Interessante fortællinger"</i> .....	120
5.8	OPSAMLLENDE .....	123
<b>6</b>	<b>NÅR DE MANGE ORD SKAL BLIVE TIL "KØD" - OPSAMLING OG UDFORDRINGER! .....</b>	<b>126</b>
6.1	OPFYLDTE FORVENTNINGER MEN MINIMAL BEVÆGELSE .....	126
6.1.1	<i>Forankring men ikke forandring</i> .....	126
6.1.2	<i>Konfirmandundervisningen som en religiøs dannelsesproces?</i> .....	128
6.2	RELIGIONSPÆDAGOGISKE UDFORDRINGER .....	128
6.3	KOMMUNIKATION OG FORMIDLING AF TRO .....	129
6.3.1	<i>Mere afvikling end udvikling</i> .....	130
6.3.2	<i>Den ambivalente tro</i> .....	131
6.3.3	<i>Tro haves; et kommunikationsmedium søges</i> .....	132
6.3.4	<i>Tro er en relation</i> .....	133
6.3.5	<i>Opsamlende</i> .....	134
6.4	DEN RELIGIØSE SAMTALE STÅR IKKE HØJT PÅ DAGSORDENEN .....	134
6.4.1	<i>"At sætte ord på hvad jeg tror på – det lyder fedt, men er ret svært!"</i> .....	136
6.4.2	<i>Tro udvikles i dialog</i> .....	136
6.4.3	<i>Opsamlende:</i> .....	138
6.5	RELIGIØS PRAKSIS .....	138
6.5.1	<i>Bøn</i> .....	138
6.5.2	<i>Hverdagshandlinger og ortopraksi</i> .....	140
6.5.3	<i>Opsamlende:</i> .....	140
6.6	DER ER FORSKEL PÅ DRENGE OG PIGER! .....	140
6.6.1	<i>"Learning by doing" - handlingsorienteret læring</i> .....	142
6.6.2	<i>At gribe og begribe</i> .....	143
6.6.3	<i>Boys and girls</i> .....	144
6.6.4	<i>Opsamlende</i> .....	145
6.7	DEN GODE UNDERVISER – EN RELIGIONSPÆDAGOGISK UDFORDRING .....	145
6.7.1	<i>Klasseledelse</i> .....	146
6.7.2	<i>Situationsbestemt ledelse</i> .....	146
6.7.3	<i>Relationer</i> .....	147
6.7.4	<i>At "være i position" til konfirmanderne</i> .....	147
6.7.5	<i>Opsamlende:</i> .....	148
6.8	OG HVAD SÅ I VIRKELIGHEDEN? .....	149
<b>7</b>	<b>"HOW TO COPE" MED VIRKELIGHEDEN? .....</b>	<b>150</b>
7.1	DEN RELIGIØSE SAMTALE OG EN DIALOGISK TILGANG .....	150
7.2	TI BUD PÅ DEN RELIGIØSE SAMTALE OG EN DIALOGISK TILGANG .....	151
7.2.1	<i>Walk and talk</i> .....	151
7.2.2	<i>High Five</i> .....	151
7.2.3	<i>Pandoras æske</i> .....	151
7.2.4	<i>"Tag et standpunkt" -dilemma-øvelser</i> .....	152
7.2.5	<i>Filmklip og musikvideoer</i> .....	152
7.2.6	<i>Bibelvers på flaske</i> .....	153
7.2.7	<i>Sæt ord på troen og tvivlen</i> .....	153
7.2.8	<i>Den indre dialog</i> .....	154
7.2.9	<i>Forældre aftener</i> .....	154
7.2.10	<i>Virtual præste-træffetid</i> .....	154
7.3	TROENS KOMMUNIKATIONSMEDEUM – I FORM AF ORTOPRAKSI-ØVELSER ....	<b>ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.</b>
7.4	DRENGE-TILGANG: JUST DO IT! .....	158
7.4.1	<i>Ti bud på handlingsorienterede undervisningsformer og drengetilgange</i> ....	<b>Error! Bookmark not defined.</b>
7.4.2	<i>God fornøjelse med inspirationsideerne!</i> .....	161
<b>8</b>	<b>LITTERATUR: .....</b>	<b>162</b>

<b>9</b>	<b>BILAG</b> .....	<b>166</b>
9.1	SPØRGESKEMA 1 .....	166
9.2	SPØRGESKEMA 2 .....	171
9.3	SPØRGESKEMA 3 .....	175
9.4	STILOPLÆG .....	178

## Forord

En tysk præst spurgte forundret og interesseret til vores konfirmandundervisning i Danmark.

- ”Kan det passe? Jeg har hørt, at over 80 % af jeres unge vælger at blive konfirmeret. Er det sandt at i nogen egne går næsten alle i 7. eller 8. klasse til præst?” - Ja, det er jo rigtigt nok. -

- ”Og det vil altså sige, at 80% af de 13-14årige hos jer – og i nogen egne endnu flere - frivilligt vælger at modtage 50 timers kirkelig undervisning?” Sådan spurgte han fuld af forundring, og med en stemmeføring som antydede, at Guds Rige da vist måtte være i frembrud deroppe nord for grænsen.

Vi tænker knap nok over det. Vi tager det næsten som en selvfølge. Ja, jeg har selv som præst grebet mig i at stønne lidt over, at holdene blev for store og for mange. Og når vi mødes i kollegiale sammenhænge, brokker vi os ikke så sjældent over et hold konfirmander, der for os at se helt er ”lukket på grund af ombygning”. Men den vedvarende opslutning om konfirmandundervisningen og konfirmation er virkelig - som den tyske kollega gør opmærksom på det - *guld for folkekirken*. Her har præster, organister, gravere, sangere og menighedsrødder mulighed for over det meste af et år at være i kontakt med en årgang unge og deres forældre. Her er et af de mødepunkter mellem folk og kirke, som åbner for at folkekirken at være folkekirke af mere end navn.

Jeg kommer selv fra en almindelig sekulariseret familie, hvor vi gik i kirke, når det var nødvendigt: når vi blev inviteret til dåb, konfirmation, bryllup eller begravelse – og måske til jul, hvis vi kunne nå det mellem alle forberedelserne. For mig betød konfirmandundervisningen hos Ole Christiansen i Skovshoved, at kristendommen blev sat på min personlige dagsorden.

Det er ikke fordi, jeg husker ret meget fra timerne i kælderlokalet på Sophus Bauditz Vej. Når jeg bladrer i det hæfte, vi fik udleveret som undervisningsmateriale, kan jeg se, at jeg i begyndelsen var ret omhyggelig med at svare på spørgsmålene, men længere fremme i hæftet bliver det mest til små tegninger af tegneseriemænd med en cigaret i munden – en figur, jeg fik forfinet en hel del i løbet af de 7 måneder, vi gik til præst. Og fra de 8 gudstjenester, vi skulle deltage i, husker jeg kun, at præsten flere gange brugte en Radise-stribe til at fange vores opmærksomhed, og at jeg prøvede at overtale Vorherre til at give mig et tegn på, at han virkelig var der, og at det hele derfor gav en vis form for mening. Jeg husker det ikke som noget stort personligt gennembrud, men forberedelsen og konfirmationen fik altså åbnet til et evangelium, der kunne kaste lys over de spørgsmål om liv og

død og kammeratskab og kærester som en 13årig knægt gik og tumlede med. Det fik afgørende betydning for mit liv, og det er jeg dybt taknemmelig for!

Når jeg taler med ansøgere til præstestillinger, møder jeg ofte tilsvarende historier om, at selvom de ikke husker deres konfirmationspræst som noget pædagogisk unikum, så var det konfirmationen, der satte dem på sporet af et nærmere forhold til kristendommen, et teologisk studium og en præstegerning.

Det har været en trøst for mig i mine 24 år som præst på Midtsjælland, at tænke på, at Vorherre tilsyneladende kan nå unge mennesker i konfirmationsalderen på trods af præsters pædagogiske begrænsninger. Men det skal naturligvis ikke blive en sovepude.

Derfor hilses nærværende arbejde hjerteligt velkomment. Jeg har selv deltaget med to hold i undersøgelsen, og må derfor på trods af mange års arbejde med det religionspædagogiske se i øjnene, at der - som det hedder i tidens opmuntrende sprogbrug - er et væsentligt forbedringspotentiale. Undersøgelsen viser, at hovedparten af konfirmanderne kommer med en meget positiv forventning til konfirmandundervisningen. Desværre ser det ud til, at vi præster kun i begrænset omfang har kunnet leve op til forventningerne. Derfor er der virkelig brug for denne rapport, der ikke kun påpeger manglerne, men også viser farbare og overkommelige veje frem mod en bedre konfirmandundervisning.

God læselyst!

Peter Fischer Møller  
Biskop i Roskilde Stift

## 1 Mere end blot... forskningsprojektets ”hvorfor, hvordan, med hvem og for hvem”

“*MERE END* bare bredbånd ” lyder det i en Telia reklame. ”Meget *MERE END* bare biler” reklamere den bilforhandler, der leverede en bil til prinsesse Marie som bryllupsgave. Virksomhederne ved godt, at de er nødt til at tilbyde mere end bare bredbånd og biler, hvis man som forbruger skal vælge netop deres produkter frem for andre. På trods af det stigende udbud i det religiøse supermarked giver det stadig mening at hævde, at Folkekirkens situation er noget anderledes end en traditionel virksomhed, der skal agere på markedsvilkår.

Der ses med misundelige øjne fra tyske, amerikanske og engelske kirker på *den danske model*, hvor 2/3 af en ungdomsårgang vælger - mere eller mindre frivilligt - at møde op til 1½ times kirkelig undervisning hver uge og deltage i op til 10 gudstjenester. Alle undersøgelser viser, at hovedparten af de unges ugeskema i forvejen er fyldt op med såvel organiserede som mere uorganiserede aktiviteter – så det er ikke, fordi de keder sig, at de dukker op – men hvorfor er det så?

Den gængse opfattelse, som den fx. kommer til udtryk i medierne, er, at der for de fleste konfirmander blot er tale om en tradition, som de fleste mere eller mindre ukritisk vælger at blive en del af. Konfirmandundervisningen bliver da et nødvendigt onde forud for det, som det egentlig handler om – *konfirmationseventet* med tøj, fest, familie, taler, gaver, ”Blå Mandag” og alt det andet der følger med.....

Spørgsmålet er, om denne opfattelse reelt holder i mødet med virkeligheden? Er det sådan, at de unge, der i vid udstrækning vokser op som kompetente forbrugere, som er vant til at *dumpe* produkter, der ikke holder og som for flertallets vedkommende blot kunne konvertere konfirmationsfesten til en ”14-års dag” eller ”non-firmation”, uden at dette vil have afgørende indvirkning på ”gaveregnen”, holder fast i konfirmationen for festens skyld – eller er der reelt mere på spil?

Den rapport, du her sidder med i hånden, har til hensigt at komme ”ind under huden” på hvilke motiver, konfirmanderne har for at gå i gang med konfirmandundervisningen, og hvilke konkrete forventninger de har til undervisningen. Vi forsøger også at spørge ind til, hvad de så reelt oplever,



at mødet med Folkekirken giver dem med videre på livsrejsen! Eller udtrykt lidt anderledes – har konfirmanderne forventninger om, at der tale om *MERE END* blot forberedelsen til en fest?

## 1.1 Konkret

Mere konkret er hensigten med forskningsprojektet – med afsæt i ca. 1000 konfirmander fra 26 sogne i Roskilde Stift - at afdække unges motiver for at deltage i undervisningen, hvilke konkrete forventninger de har til såvel undervisningens form som indhold, samt hvordan de oplever forholdet mellem deres forventninger og det konkrete ”udbytte”, de oplever at kunne tage med sig med sig fra mødet med ”kirken”.

Mere specifikt vil projektet specielt sætte fokus på konfirmandundervisningens betydning i forhold til unges ”religiøse dannelse” – herunder evnen til at italesætte såvel egen som andres religiøse tydinge – eller mangel på samme, indgå i en kvalificeret dialog med andre religiøse strømninger i hverdagen, samt evnen til på en kompetent og ”frygtløs” måde at forholde sig til *religionen i det offentlige* i en stadig mere pluralistisk samfundsmæssig kontekst.

Tilgangen til projektet er således at se på konfirmandundervisningen set fra konfirmandens perspektiv – det er de unges motiver og forventninger, der er i fokus. Det er deres oplevelse af, hvorvidt den tilegnede viden og erfaringer – set fra deres perspektiv – giver mening.

Denne tilgang er vigtigt at holde sig for øje. Det er altså ikke præsterne, vi vælger at vurdere, eller hvorvidt konfirmanderne nu også lærer det, de skal lære i følge anordningen – det er en anden undersøgelse, som nogle andre må tage sig af! Dette projekt har fokus på, hvad de unge oplever at tage med sig - herunder i hvilket omfang de oplever, at undervisningen medvirker til at *spille dem gode* til andre arenaer end den specifikt kirkelige. Eller udtrykt lidt anderledes – projektet har til hensigt at give indsigt i konfirmandernes forventninger, betydningsdannelser og italesættelser i forhold til undervisningen, frem for at evaluere på, hvad der faktisk sker.

Undersøgelsen har dermed heller ikke til sigte at evaluere, hvorvidt præsterne gør det ”godt nok”, hvilket jo helt afhænger af de opstillede succeskriterier – men har i højere grad til hensigt at pege på nogle af de udfordringer, man som kirke står over for, hvis mødet med konfirmanderne skal opleves som *MERE END* blot forberedelsen til en fest!

## 1.2 Hvad gjorde vi i praksis?

Velvidende at der er såvel muligheder og begrænsninger ved at anlægge et *aktørperspektiv*, har vi valgt at anvende en række såvel kvantitativ som kvalitative metodiske tilgange i forhold til at afdække ”konfirmandens oplevelse” af undervisningen, herunder:

**Spørgeskemaer:** Hhv. ca. 1000 konfirmander udfyldte et spørgeskema ved såvel indledning (september) som afslutning (marts - dog kun 800 besvarelser) af konfirmandundervisningen. Endvidere valgte yderligere ca. 100 konfirmander at udfylde et spørgeskema **efter**, at de var blevet konfirmeret.

**Interviews:** Det er ikke alt, der kan rummes i et spørgeskema med på forhånd givne spørgsmål og svarkategorier – og i forsøget på at komme ind *under huden på tallene*, valgte vi at foretage 55 interviews med konfirmanderne dels midtvejs i konfirmandforløbet, dels efter at de var blevet konfirmeret.

**Stile:** Det, der kan være svært at sige i et interview, kan for nogen være nemmere at få ”sagt”, når det skrives. Vi valgte derfor - i samarbejde med en skole – at få 20 konfirmander fra en 7.klasse til at gøre sig nogle skriftlige overvejelser omkring temaet ”*Efter festen*”, hvor de skulle reflektere over deres oplevelse i kirken, til festen, samt forsøge at beskrive, hvad konfirmationen betyder og evt. vil komme til at betyde for dem fremover.

**Feltstudier:** Det har været naturligt at koble interviews og feltstudier sammen – analysen af interviews giver først mening, når man er rimeligt fortrolig med konteksten, hvordan konfirmanderne interagerer med hinanden og med præsten, osv. I det omfang det giver mening, indgår disse observationer som en del af det empiriske grundlag for undersøgelsen.

Ved at kombinere såvel en kvantitativ som kvalitativ tilgang har vi forsøgt både at afdække nogle generelle brede strømninger og at skabe rum for de nødvendige detaljer og nuanceringer, der kan medvirke til at italesætte og eksponere eksemplariske problemstillinger og tendenser.

Den flerstrengede metodiske tilgang har også været et forsøg på at skabe *flere rum*, hvor konfirmanderne har kunnet udtrykke deres oplevelse af konfirmandundervisningen i en form som var ”deres”.

### 1.3 Når konfirmation bliver selve livets mening.....

For såvel dem, der har arbejdet med undersøgelsen som for læseren, er det vigtigt at have i baghovedet, at når man foretager undersøgelser som denne, er der altid en risiko for en vis grad af *overeksponering* i forhold til temaet generelt og i forhold til de konkrete data, man indhenter. Jo mere perifert emnet er i forhold til ”hverdagen”, jo mere udtalt bliver denne risiko.

Vi har lånt konfirmandernes øjne og optik i forhold til et tema, som de ikke er specielt fortrolige med og som ikke optager dem specielt meget i hverdagen. Det kan give afledte konsekvenser i forhold til manglende sproglige kategorier, svar der ikke er specielt gennemreflekterede m.v. I undersøgelsen skaber vi dermed en lidt kunstig situation, hvor konfirmanderne i nogen grad kan komme til at *betydningslægge* temaer, som reelt ikke har den store betydning for dem i dagligdagen. Udtrykt lidt anderledes så ville den ”gennemsnitlige” konfirmand nok ikke have talt og reflekteret over konfirmationens betydning på samme måde blandt venner og familie – hvor disse snakke ikke forekommer specielt ofte. I forbindelse med interviewene blev der skabt sprog såvel som rum for refleksion omkring temaer, der ofte blot udgør en parentetisk del af et ungdomslivet – set fra konfirmandens perspektiv.

### 1.4 Hvordan er rapporten ”skruet” sammen?

Det giver ingen mening at forsøge at skille de unges motiver og forventninger til konfirmandundervisningen fra det hverdagsliv, som udgør rammen omkring deres liv.

I **kapitel 2** søger vi at indkredse såvel den samfundsmæssige ramme som de ungdomskulturelle arenaer, som konfirmandundervisningen skal forstås i forlængelse af.

I et forsøg på at tage afsæt i en fælles forståelsesramme bruges **kapitel 3** til at give nogle bud på forskellige religiøse dannelsesbegreber, der munder ud i en *polydimensionel dannelsesmodel*. Desuden sætter vi fokus på dannelsen og udviklingen af unges religiøsitet ved at inddrage dele af nyere nordisk religionssociologisk/-psykologisk forskning.

I **kapitel 4** undersøger vi konfirmanders religiøse udgangspunkt og udvikling ved at se nærmere på deres egen religiøse selvforståelse, deres gudstro og gudsforestilling og endelig deres forhold til religiøs praksis.

Ud fra en konfirmands optik belyser **kapitel 5** de motiver, forventninger og udbytte som ligger til grund for et konfirmandforløb og den religiøse dannelsesproces, der igangsættes igennem konfirmandundervisningen.

**Kapitel 6** samler op på analysens delkonklusioner i 5 tematikker, som diskuteres og perspektiveres og fører endeligt frem til nogle religionspædagogiske udfordringer.

Da vi ikke ønsker kun at *copy* virkeligheden, men vil også gerne give nogle bud på, hvordan man kan *cope* med virkeligheden, slutter **kapitel 7** med nogle didaktiske overvejelser og tilhørende *10 bud*.

## 1.5 Hvem skriver vi til?

I forbindelse med vores foredragsvirksomhed møder vi løbende præster, konfirmandundervisere, kateketer og sognemedhjælpere, der til daglig er engageret i konfirmandundervisningen og dermed i projektet med at bygge meningsfulde broer mellem den enkelte unges *lille historie* og *den store historie*. Det er reelt jer, der er målgruppen for denne rapport, og vi håber, at læsningen giver et lille indblik i de motiver og forventninger, de unge møder op med ved indledningen af konfirmandundervisningen og så det *udbytte*, de oplever at tage med sig efter at have været en mere eller mindre aktiv del af kirkens liv i et år.

Vi håber, at rapporten kan være med til at skabe en vis indsigt i, hvilke processer undervisningen sætter gang i, samt pege på nogle af de udfordringer, vi som kirke står over for, hvis vi – udover at gøre konfirmanderne fortrolige med kirkens liv og lære – ønsker at klæde dem på i forhold til, at de også i de næste afsnit af deres liv navigerer som *religiøst dannede pilgrimme* i en verden, hvor de skal navigere mellem stadig flere mulige religiøse tydinge.

At vælge en bred målgruppe har selvfølgelig konsekvenser for formidlingen af undersøgelsen. Det er derfor vigtigt for os at slå fast, at det, du sidder med i hånden, ikke er tænkt som en videnskabelig afhandling. Undersøgelsen bygger på et solidt og gennemført stykke forskningsarbejde, men det har været vores hensigt at skrive i et sprog, der gør, at rapporten også vil blive læst udenfor en snæver kreds af præster og religionssociologer. Lærere og efterskolelærere, der arbejder med unges religiøse dannelse, kan også have interesse i nogle af rapportens kapitler og ikke mindst i de religionspædagogiske overvejelser og udfordringer.

Omvendt håber vi, at rapporten også vil blive læst og brugt af de fagfolk, der arbejder med at uddanne og efteruddanne de medarbejdere, der til dagligt arbejder med konfirmandundervisning.

Undersøgelsen bidrager reelt med perspektiver på unges tro og livstolkning, som ellers er belyst forholdsvis fragmentarisk i en dansk forskningstradition.

## 1.6 Tak til...

- De ca. 1000 konfirmander, der har sagt ja til at deltage i undersøgelsen – og de 26 sogne og præster, der bakkede op om forskningsprojektet.
- Roskilde Stifts daværende biskop - Jan Lindhardt - som valgte at igangsætte projektet
- ”Følgegruppen” (præster og fagfolk i Roskilde stift) som løbende er kommet med indspil og eftertanker
- Emil Fhær som slavisk har indtastet 2x1000 spørgeskemaer, har lavet lay-out og har bidraget med dele af kapitel 2 – nu forstår vi også Luhmann...
- Vores korrekturlæser Lisbeth Mikkelsen
- Kirkeministeriet, Teologisk Pædagogisk Center, Jubilæumsfonden, samt Roskilde Stiftsfond for økonomisk støtte til projektet

*Frederiksberg, Oktober 2008*

Søren Østergaard & Suzette Schurmann Munksgaard

## 2 ”Welcome to my world... eller smut!” - en introduktion til “virkeligheden”...

Hvad nu hvis konfirmandundervisningen skal være *MERE END* blot et nødvendigt onde som led i forberedelsen til en dejlig fest – eller snarere en proces, der intentionelt medvirker til at kvalificere og evt. integrere *kirkelighed* i den ungdomsvirkelighed, som konfirmander til daglig befinder sig i? Vores bud er, at dette bl.a. vil kræve, at kirken tilstræber at være i *øjnehøjde* med teenagerne.

Billedligt talt handler det om, at vi med jævne mellemrum ligger os på gulvet og ser livet fra deres perspektiv, med andre ord ser, hvad der er på spil i deres liv og får indblik i de spørgsmål, de aktuelt tumler med. Derefter kan vi rejse os op igen og forsøge at hjælpe dem med at integrere *de to verdener*, der i udgangspunkt ikke er adskilte, men som ofte kan opleves sådan - set fra et ungdomsperspektiv.

I det første afsnit vil vi *lægge os ned* – ikke for at tage en lur! – men for at forsøge at komme i øjenhøjde med teenagerne for bedre at kunne forstå nogle af de helt konkrete udfordringer, de står over for, og hvad der konkret er på spil i deres liv, når det fx gælder venner, familie, kropsidealer og det at *tro*. I den sidste del af kapitlet vil vi – specielt med udgangspunkt i Niklas Luhmanns tænkning omkring funktionelle delsystemer – forsøge at pejle os ind på nogle af de overordnede samfundsmæssige udviklingstendenser, der udgør den kontekstuelle ramme for disse teenagere anno 2008 og for konfirmandundervisningen.

### 2.1 Hvad har de lige gang i? – i øjenhøjde med en teenager...

Med afsæt i undersøgelsen ”*Årgang 92 – hvad har de gang i? – et flimret portræt*” – vil vi i det følgende kort forsøge at introducere den *virkelighed* som *kirkeligheden* i udgangspunkt skal fremstå fortolkningsduelig i forhold til. Når vi som såkaldt ”voksne” skal vurdere teenagelivet, fremstår det i vid udstrækning som ”flimrende” og fragmenteret, primært fordi valg af livsstil, meninger og holdninger - set udefra - umiddelbart virker usammenhængende. Det virker dog knapt så flimrende for de unge selv, for de oplever i vid udstrækning en overordnet sammenhæng i deres liv. For teenagere er det nemlig et grundvilkår, at mange ting er til forhandling, at man ikke kan vide sig sikker på særlig meget, og at man derfor *skaber sig selv* og udvikler sin sociale identitet med og mod de stimuli, man får ved at være indlejret i forskellige grupper og kulturelle sammenhænge.

Det at skulle forholde sig til modsætninger og løbende skabe mening i nuet, er et rammevilkår for en teenagers hverdagsliv; rammevilkår, som de oftest ikke reflekterer dybere over, men blot forsøger – via en lang række individualiserede strategier – at forholde sig konstruktivt og meningsfyldt til på en sådan måde, at der umiddelbart skabes sammenhæng.

### 2.1.1 Fra de store til de lidt mindre historier

Uden de *store fortællinger* som fx religion, ideologier m.v. til at tilbyde bestemte identifikationsmuligheder, er det de *nære relationer* som familie og venner, der udgør teenageres eksistentielle og betydningsfulde fikspunkter i en fragmenteret og sammensat hverdag.

Hvor tidligere generationer af unge oplevede, at de fik ”færdiglavede” identifikationsmuligheder givet ”fra oven”, gennem en *stor fortælling*, oplever teenagere anno 2008 i højere grad, at de vigtige inspirationskilder befinder sig i deres umiddelbare nærhed – blandt de uafsluttede og ofte modsætningsfyldte *små fortællinger*. Disse mindre fortællinger skriver de sammen med deres venner og familie, og som vi nu skal se, er netop vennerne og familien i vid udstrækning de væsentligste byggesten i forhold til det gode liv.

Familien forventes – uanset hvor sammenbragt, den er, og hvordan den i øvrigt fungerer – at være det sted, man ”kan vende tilbage” til, og som det, der ”er der”, når man oplever, at tilværelsen som teenager i øvrigt løber løbsk. Vennegruppen fungerer samtidigt som den sociale arena, der på dynamisk og kompleks vis stiller globale ungdomskulturelle tendenser og lokale subkulturelle udtryksformer (fx påklædning, musik, festkultur, forbrug m.v.) til rådighed, og som teenagerne i mere eller mindre grad tager til sig og lader indgå som en af del deres individuelle identitetsprojekt. Udtrykt lidt anderledes lader teenagere sig i vid udstrækning inspirere af ”globale værdier” – fx når det gælder tøjstil, brug af elektroniske medier m.m. – men kun i det omfang, det giver inspiration i forhold til at udvikle meningsfyldte lokale strategier i vennegruppen.

### 2.1.2 Venner er i høj kurs

Venner er det inspirerende omdrejningspunkt i livet for teenagerne! Det er vennerne, de bruger tid sammen med, sammenligner sig med og forstår sig selv i lyset af. Vennerelationerne fremtræder, set udefra, som komplekse og sammensatte. De udgør *trykke oaser*, men er samtidig også præget af

foranderlighed – og det er ikke kun i forbindelse med fysiske opbrud i familierelationer, skoleskift eller flytning.

Det unikke ved vennerelationer, i modsætning til fx forældrerelationer, er at de skal tilkæmpes og vedligeholdes. Gennem observation af adfærd og normer, imitation af andre og som et resultat af en vis konformering sker der en aktiv selvsocialisering ind i en vennegruppe. Selvom der eksisterer et *strukturelt nærhedsprincip*, dvs. at man i vid udstrækning lader sig præge, forme og omforme af de nære venskabsrelationer - så er der dog langt fra tale om en passiv proces, hvor man i gruppen overtager bestemte holdninger, værdier og adfærd. Vennegruppen er et forum, hvor man forholdsvist uproblematisk kan afprøve sine holdninger – og baseret på de indhøstede erfaringer, tager man de holdninger med sig, som viser sig at fungere for den enkelte.

Det afsøgende og unikke lader dog stadigvæk i en vis udstrækning til at være begrænset af de lokale udtryk i vennegruppen. Selvom man ønsker at fremtræde *selvautentisk*, er det også en udfordring ikke samtidig at fremtræde *kikset* eller som en *wanna be*. Teenagere befinder sig hele tiden i det spændingsfelt og med udfordringen at skulle skrive sin personlige historie og samtidig at skulle legitimere den personlige historie og de individuelle valg over for vennegruppen og andre nære relationer. Hertil kommer, at de er bevidste om og skal forholde sig til overordnede ”gennemsnitsidealer” om, hvad der forventes af en ”14-årig-pige” eller ”en dreng i 7. klasse”, fx når det kommer til nye interesser, festkultur, sex og krop.

Termen *kollektivt orienterede individualister* (Højmark Jensen 2001) er én blandt mange *labels*, der indfanger den spænding, som unge befinder sig i, når det gælder den enkeltes identitetsprojekt. De er bevidste om, hvilke overordnede samfundsmæssige forventninger og normer, der gør sig gældende, men vennegruppen fungerer i høj grad som en katalysator for deres daglige handlinger og hvilke lokale strategier, der kan tages i anvendelse, når de forsøger at præsentere og skrive en sammenhængende fortælling om deres liv. Her viser det sig, at der er en temmelig stor forskel på, hvilke lokale strategier, der tilbydes i henholdsvis pige- og drengegruppen.

### 2.1.3 Dreng- og pigevennskaber

Man skal ikke have været sammen med konfirmander særlig længe, før man opdager at dreng- og pigevennskaber i vid udstrækning er forskellige. Hvor *aktiviteterne* hos drengene er det naturlige



omdrejningspunkt og referencepunktet for eventuelle snakke, der finder sted, er aktiviteterne hos pigerne platform for yderligere historier og fortællinger om dem selv. Der er dog intet der tyder på, at teenagere tillægger de forskellige måder at være sammen på en kvalitativ forskel. Pigevennskaber fremtræder ikke bedre end dregevennskaber – der er blot tale om forskellige måder at være venner på.

Det fokus, der i uddannelses- og kønsforskningen har været på, at pigerne tilsyneladende overhaler drengene, når det fx gælder uddannelsesniveau og generelt sætter sig på en stadig større del af den kulturelle spilleplade, ser ikke ud til at afspejle sig i hverken den enkeltes selvforståelse eller i deres forståelse af det modsatte køn.

#### 2.1.4 Det virtuelle rum er ikke længere noget særligt rum

*Det virtuelle rum* fungerer både på sine egne præmisser og i forlængelse af de præmisser, der eksisterer for venskaber i det fysiske rum. På den ene side kan man i det virtuelle rum sige nogle ting til hinanden, som man ellers ikke ville sige. På den anden side er brugen af profiler og gæstebøger med til at markere og videreudvikle i forvejen eksisterende sociale tilhørsforhold i vennegruppen.

Selvom det i det virtuelle rum er tilladt at agere en smule anderledes, er det ikke nødvendigvis ensbetydende med, at de unge ser det som et ”særligt rum”, de træder ind i. De finder det helt naturligt at agere i det virtuelle rum og i de fysiske rum, de agerer i, og det virker særdeles naturligt at kunne følge med i en række simultane dialoger, hvad enten der tikker en SMS ind, popper en besked op på MSN eller skrives en ny besked i ens gæstebog på Arto. For det store flertal leves ungdomslivet i et dynamisk samspil mellem såvel fysiske og virtuelle arenaer; arenaer, der ikke uden videre lader sig grænsesætte, forstået på den måde, at relationerne *online* indgår i et gensidigt samspil med relationerne *offline*. Skabelsen af den sociale identitet går på tværs.

Det er i den forbindelse vigtigt at fremhæve, at det virtuelle ”samtalerum” først og fremmest er et socialt rum, der supplerer de fysiske rum. Det virtuelle samtalerum eksisterer ikke uafhængigt af deltagerens hverdagsliv og ”offline-relation”, men er en del af det, indvirker på det og påvirkes af det – og for hovedparten af unge giver det virtuelle rum dermed også kun begrænset mening i sig selv.

### 2.1.5 Forældre – mere end blot venner og veninder

Relationerne mellem teenagerne og deres forældre er ofte mangfoldige og komplekse. I et *post-traditionelt samfund* gives der ikke faste procedurer for, hvordan forældreskabet skal gribes an, hvilket afspejles i de forskellige forhold mellem teenagerne og deres forældre. Det faktum, at teenagere på mange måder spiller på den samme *kulturelle spilleplade* som deres forældre, når det gælder forbrug, idealer og værdier, gør, at rigtig mange forhold er til gensidig forhandling, og at der ikke gives meget præcise roller og opgavefordelinger i familien.

Teenagere forhandler løbende med deres forældre, og reelt forsøges der forhandlet omkring det meste, eksempelvis forskellige husregler (fx sengetider), ”gå-i-byen”-regler og forbrugsmuligheder. I forbindelse med disse forhandlinger understreges det, at det er vigtigt, at forældrene sætter grænser, fx er det ikke et problem at acceptere, at forældre kan have begrænsede økonomiske ressourcer. Det vigtige er snarere, at de i forhandlingsprocessen får mulighed for at blive hørt og oplever, at de bliver taget alvorligt. Det er også vigtigt, at forandringerne finder sted i et sådant tempo, at de føler, at ”de kan følge med” og dermed også kan være med til at legitimere beslutningerne.

I det hele taget illustrerer forhandlingerne om reglerne på en fyldestgørende måde teenagerne forventninger til forældrene. De forventer, at forældre indtager rollen som en slags *autoritative demokrater* eller *naturlige coaches*. Derfor forventes forældrene – i mere eller mindre grad afhængigt af, hvilken teenager og situation, der er tale om – at være til stede, autoritativt at kunne sætte grænser, at kunne lytte og inddragende være interesserede og stille relevante spørgsmål ind i teenagerne liv. Dog skal de absolut ikke indtage en ven/veninde-rolle. Med andre ord er der tale om komplekse *forældre-forventninger*, der skal kommunikeres ud – og det er langt fra altid at dette lykkes til alles tilfredshed.

### 2.1.6 ”Men jeg har et sødt ansigt” – om det ambivalente forhold til kroppen

Piger og drenge forholder sig i udgangspunkt forskelligt til deres kroppe. Pigerne taler om deres udseende og forventningerne hertil, mens det for drengene snarere er kendetegnende, at de ikke taler *om* krop og udseende, men *gør* krop og udseende, fx gennem et øget forbrug på tøj og fysisk træning. Drengene går derfor også op i krop og udseende – de har blot en væsentlig anden tilgang til det. De er samtidig bevidste om, at der er denne forskel på drenge og piger, og at pigerne i en eller anden udstrækning er nødt til at forholde sig til bestemte kropsidealer.

I forhold til at skulle håndtere kroppen kan der peges på to overordnede grupperinger: Den ene gruppe er dem, der i et eller andet omfang er ambitiøse omkring deres krop, den anden gruppe består af dem, der, særligt blandt pigerne, er kendetegnet ved at være inaktive og derfor bruger meget tid på sofaen.

I mødet med gruppen af teenagere, der er ambitiøse omkring deres krop, dvs. dem der fx går i træningscenter, dyrker motion eller en anden sport, får man det indtryk, at de ikke nødvendigvis forsøger at leve op til bestemte kropsidealer, men i højere grad ønsker at tilegne sig en bestemt social identitet og skabe deres eget projekt gennem udøvelsen af en sportslig aktivitet eller sund livsstil.

For den anden gruppe, der består af de teenagere som vælger at være inaktive i forhold til motion mv., er det kendetegnende, at de er yderst bevidste om, hvilke kropsidealer, der gør sig gældende, men at de vælger at resignere i forhold hertil. Resignationen begrundes blandt andet med, at en opfyldelse af idealerne ville kræve en indsats, de ikke er parate til investere her og nu, og at det ikke er nødvendigt at leve op til disse kropsidealer for at blive en del af en bestemt social sammenhæng. De fravælger altså projektet at skulle mestre og skulpturere deres kroppe, bl.a. fordi et sådanne projekt tager tid og ikke umiddelbart giver et konkret *output* i forhold til det ”nu”, som er vigtigt for dem.

Den enkeltes selvscenesættelse, som skal afspejle en personlig unikhed, udtrykkes derfor også i vid udstrækning nærmere gennem fx makeup eller gennem et ”unikkt” tøjvalg, end ved et egentligt forsøg på at skulptere kroppen, så den lever op til tidens kropsidealer.

Kontrol som livsstrategi – forstået på den måde, at hvis min krop er *fit*, så er jeg også *fit* – ser for hovedparten af teenagere derfor ikke ud til at være en plausibel strategi – dels fordi udviklingen af en positiv social identitet gennem kontrol for de fleste teenagere ikke fremstår som afgørende vigtigt, dels fordi den ”fremtidsdisciplinering”, denne strategi fordrer, i høj grad overtrumfes af et primært fokus på ”livet i nuet”.

### 2.1.7 Religion er ikke tabu – det står bare ikke særligt højt på dagsordenen

Niveauet af sproglighed omkring den religiøse dimension ser i nogen udstrækning ud til at være knyttet til de sociale kontekster, teenagere indgår i. I en multireligiøs kontekst er religion ofte et tema, der bliver diskuteret, og samtalerne forekommer i et vist omfang at have betydning for udviklingen af sproglige kompetencer i forhold til at udtrykke sig omkring den religiøse dimension

i livet. At religion ofte er til debat, behøver dog ikke nødvendigvis at medvirke til en højere grad af personlig afklaring. Det er derfor ikke åbenlyst, hvilke praktiske konsekvenser en eventuel religiøs bekendelse kan have for den enkeltes hverdagsliv – eller udtrykt lidt anderledes – teenagere har reelt svært ved at koble en evt. religiøs ”bekendelse” til deres hverdagsliv, hvilket bl.a. hænger sammen med manglende rollemodeller, som de kan følge og modellere sig efter.

For de teenagere, der ikke vokser op med religion som en integreret del af deres familiebaggrund, er der to faktorer, som ser ud til at have indflydelse på deres tænkning omkring den religiøse dimension: mediernes behandling af religiøse emner og religiøse oplevelser i nærmiljøet.

Medier ser specielt ud til at bevidstgøre og eventuelt afklare dem i deres holdning til det, man kunne kalde *alternativ religiøsitet*, dvs. troen på ånder, mere mellem himmel og jord, engle etc., mens konkrete oplevelser, specielt for dem, der forholdsvis klart melder ud, at de ikke tror på Gud, medfører, at man holder en lille dør på klem i forhold til det religiøse.

Omvendt ser det ikke ud til, at oplevelser med sygdom, død, skilsmisse m.v. for disse teenagere ser ud til at anspore til en mere intensiv afsøgning af det religiøse. I ”Årgang 92”-undersøgelsen giver informanterne eksempler på, hvordan de i forbindelse med pressede situationer kan finde på at bede en bøn, men fornemmelsen af, at en religiøs fortolkningsramme kunne være meningsfuld i forbindelse med specifikke tragiske hændelser, forekommer ikke at være specielt fremherskende.

I lighed med danskere generelt, oplever ”årgang 92” dermed kun i meget begrænset omfang den religiøse dimension som en positiv ressource i forhold til at håndtere de udfordringer, som livet stiller dem over for.

**2.1.8 Hvad gør livet værd at leve? – et kompliceret spørgsmål med et enkelt svar**  
I erkendelse af, at ”de store historier” har marginal betydning i forhold til at skabe en form for mening og sammenhængskraft i den enkeltes liv – og selvom computere, tøj, mobiltelefoner, et godt udseende m.v. står højt på ønskelisten hos teenagere, når de bliver bedt om at gøre rede for, hvad der virkelig er vigtigt i deres liv, så er der ingen slinger i valsen – det er klart relationer til venner og familie!

Venner og familien er de vigtige medspillere, når det gælder om at skabe mening og sammenhæng i den enkeltes liv. Det forekommer derfor næppe særligt overraskende, at det er det mulige tab af disse relationer, som kan fylde dem med en ængstelse – snarere end frygten for terror, krig og naturkatastrofer, som ligger uden for deres nære horisont og umiddelbare indflydelsessfære.

I forhold til deres overvejelser omkring hvilke værdier, der i praksis er vigtige at navigere efter, forekommer der ligeledes at være en høj grad af konsensus omkring værdier knyttet til de nære relationer. Enkelt sagt handler det om, at man ikke skader eller svigter sine venner. Denne tilgang suppleres ofte af, en *man skal behandle andre, som man selv vil behandles*-tænkning – noget, der for det store flertal er med til at regulere, hvordan man fx agerer i det virtuelle rum, hvor en uhensigtsmæssig ageren meget let kan ramme én som en boomerang.

I hverdagen træffes valg ofte i spændingsfeltet mellem hensynet til at vedligeholde eksisterende relationer og en *situert* etik med fokus på den rigtige mavefornemmelse – en mavefornemmelse, der måske ofte ikke helt korresponderer med egne udsagn om, hvad man burde gøre.

### 2.1.9 Vor tids konfirmander er ikke specielle!

Langt hen ad vejen adskiller vor tids konfirmander sig ikke grundlæggende fra tidligere generationer af teenagere. Deres håb, drømme og frygt kredser omkring temaer, som unge ”altid” har skullet forholde sig til. Til gengæld vokser de op i en kontekst, hvor de oplever, at *de gamle kort* ikke rigtigt viser vej – og derfor er de aktivt, men famlende – i gang med at forsøge at tegne *nye meningsfyldte kort*.

De nye meningsfyldte kort, tager primært afsæt i teenagernes lokale kontekster, og de tegnes i et nært gensidigt samspil med deres primære inspirationskilder; venner og familie – samt løbende, hvor det opleves meningsfyldt, suppleres af kulturelle udtryksformer og fortolkningsfællesskaber, som *de globale ungdomskulturer* tilbyder dem at træde ind i.

Kortene fremstår for teenagerne som ”unikke” og ”autentiske” og har på dette tidspunkt i deres liv den primære funktion, at skulle gøre dem i stand til at navigere i spændingsfeltet mellem *at høre til* og *at være adskilt fra*. Og netop dette er for hovedparten ”det store indledningsafsnit” i deres fortløbende projekt med at skrive deres egen meningsfyldte selvbiografi!

## 2.2 ”I virkeligheden” - perspektiver på den kulturelle kontekst

Indtil slutningen af 1960’erne oplevede unge i vid udstrækning, at deres liv (køn, social status, alder, lokalitet, religion m.v.) var lagt i forholdsvis faste rammer. Familie, skoler og det øvrige samfund kommunikerede nogle klare forventninger til den enkelte unge omkring uddannelse, arbejde, familieliv og livsstil. Ungdomstiden blev i vid udstrækning set som overgangsfase mellem barn og voksen, hvor det primære mål var en kvalificering til voksenlivets arbejdslivskrav. Projektet for de fleste unge var – enkelt udtrykt – at de skulle *finde* sig selv inden for de rammer og muligheder, som var givet dem, herunder fx livet, som det blev udfoldet i en idrætssammenhæng.

For unge i det 21. århundrede er vilkårene grundlæggende anderledes. Tidligere tiders ydre fikspunkter, i form af overleveret tradition, normer og ”masseorganisationer” som fx fagbevægelsen, politiske partier og religiøse organisationer, som udgjorde forholdsvis stabile rammer omkring den enkeltes identitetsarbejde, er langsomt gået i opløsning, uden at der er sat noget nyt i stedet. I takt med at individet i stadig større omfang står over traditionen, hvor det tidligere ofte var omvendt, bliver livet dermed langt mere et individuelt anliggende, hvor den enkelte gennem valg og fravalg må tage ansvar for at forme sit eget liv. Med andre ord skal man i højere grad *skabe* sig selv – hvilket ofte ikke er noget helt enkelt projekt, når de mange arenaer, hvor ungdomslivet leves, ofte opleves *ikke* at spille specielt godt sammen.

### 2.2.1 Differentiering – tematikken der gør en verden til forskel

Når de forskellige arenaer eller systemer ikke opleves at spille sammen, kan det medføre en følelse af ”desintegration” med følgevirkninger som fx identitetsforvirring, værdifragmentering og normkollisioner. Begrebet ”differentiering” er blevet introduceret som en tilgang til at forstå denne proces – et måske noget ”langhåret” begreb, der i flg. sociologen Niklas Luhmann dækker over, at alt i samfundet/kulturen deles ind i forskellige (sub)systemer, der har forskellige funktioner - og meget nærliggende kalder han det *funktionelle delsystemer*.

*Differentieringen* i kulturen kan betegnes som strukturel, institutionel eller funktionel, og begrebet kan helt enkelt anvendes til at beskrive forskellene eller differentieringen mellem områder som fx religiøst/verdsligt, helligt/profant, privat/offentlig, etc. Luhmann arbejder selv med at inddele ”samfundet” i følgende delsystemer: økonomi, retsvæsen, politik, opdragelse, familie, kunst, videnskab, helse, massemedier og ikke mindst religion. Han beskriver delsystemerne som

*autopoietiske*, hvilket betyder, at de refererer til sig selv og konstruerer hver sin specielle verden ud fra sin specifikke brug af *koder*.

Det *funktionelle* ved differentieringen går på det relationelle ved delsystemerne. De er *funktionelt orienteret* mod omverdens kompleksitet. De er desuden *kommunikative*, hvor kommunikationen er bestemt af binære koder, forskellige fra delsystem til delsystem. Det betyder, at al kommunikation fra omverdenen beskrives efter disse specifikke koder. Fx gælder det for videnskaben, at den grundlæggende kommunikative modsætning som alt tilbageføres på, er koden sand/usand, for politikken er det regere/opponere, for økonomien eje/ikke-eje, for moralen god/ond og for religionen immanent/transcendent. Ligeledes udvikler de *funktionelle delsystemer* også hver deres kommunikative medier. Indenfor økonomi er mediet penge, for videnskaben er det erkendelse, for politikken er den magt, for moralen er det værdier, og for religion er det tro.

Som antydnet komplicerer kulturens differentiering kommunikationen mellem delsystemer og samfundets mange øvrige delsystemer. Med andre ord medfører differentieringen ”støj på linjen”, i takt med at *systemerne* differentierer sig fra hinanden. Generelt kan støj reduceres på forskellige – mere eller mindre konstruktive – måder.

Luhmann anvender det, han kalder en *kompleksitetsreduktion*, i forholdet mellem delsystemer (som fx delsystemerne *kirken* og *ungdomssubkulturene*) og det samfund, som disse befinder sig i. Teorien om kompleksitetsreduktion kan appliceres på enhver ideologi eller værditradition mv., og i forhold til denne undersøgelse er det selvfølgelig relevant at knytte an ved religion – herunder mere specifikt Folkekirkens tradition for konfirmandundervisning.

Delsystemerne har en evne til at udøve deres funktion ved at konstruere sin virkelighed gennem en *kompleksitetsreduktion*. (Henriksen og Krogseth, 2001:41). Denne kompleksitetsreduktion består i at transformere omverdenens ubestemte kompleksitet til en bestemt eller ”bestembar” kompleksitet. Religionen vil med kompleksitetsreduktionen forsøge at beholde sin specielle funktion uden at blive overflødiggjort af andre delsystemer i samfundet (Luhmann, 1982:114).

Pointen er, at information udefra absorberes og bearbejdes på delsystemets egne præmisser. Derfor bliver ”input” til ”withinput”, fordi der sker en omkodning af information. Det sker gennem delsystemets programstrukturer og i kraft af dets selektionsmekanismer.

Når det er sådan, at to forskellige systemer, i dette tilfælde ”Folkekirken, præsten, konfirmandunderviseren” og ”teenagekulturerne – konfirmanderne”, agerer ud fra hver deres egen logik, er det forståeligt, at konfirmanderne ikke altid kobler sig på Folkekirken – præstens - konfirmandunderviserens forståelse og udlægning af ”teksten”. Eller omvendt, at kirken ikke altid helt forstår, hvad er på spil i konfirmandernes liv. Sat noget på spidsen kan ”problemet” udtrykkes på følgende måde: at fordi vi er indlejret i *autopoietiske* systemer, kan vi i udgangspunkt kun se og tolke tingene fra vores egen position.

Ifølge Luhmann kan koblingen mellem de to systemer, fx Folkekirken, præst, konfirmandunderviser og konfirmanderne ske, hvis alle inviteres til aktivt at være medskabende og medtolkende af *mening*. Der findes, på en måde, lige så mange gyldige beskrivelser af, hvad der er rigtigt, som der findes aktører, fordi alle aktører giver deres bud ud fra deres *autopoietiske* forståelse, og derfor har alle forståelser principielt samme værdi.

Ind i en kirkelig sammenhæng bliver konsekvensen, at troen i stadig højere grad fremstår som det, man kunne kalde ”demokratisk”, hvilket bl.a. medfører, at hvis man som formidler og kommunikator ønsker at påvirke konfirmander, er det reelt en forudsætning, at man anerkender og respekterer deres umiddelbare holdninger, samt er parat til at sætte sine egne holdninger såvel *i* som *på* spil. I dialogen *samskaber* der nye perspektiver, og kommunikation handler dermed – i et Luhmannsk perspektiv – ikke blot om at forsøge at føre et menneske fra punkt A til B, men reelt at man er åben for, at begge parter ender op ved punkt C – det sted, som ingen forudgående vidste eksisterede, men som opstod i spændingsfeltet mellem, at perspektiver med rod i forskellige virkeligheder, udfordrede hinanden.

## 2.2.2 Kirken som leverandør af specialydelser – perspektiver på religionens rolle i et samfund uden centrum

Luhmann angiver, at vi lever i et centerløst samfund uden konsensus og et overordnet værdifællesskab. Ligeledes angiver han, at religionens opgave ikke er at være en konstituerende



enhed, der kan holde systemerne sammen. Men positionen som delsystem udelukker ikke, at religionen stadig har potentiale og relevans i den samfundsmæssige kontekst. Bl.a. fordi der ikke er opstået eller fundet en bæredygtig erstatning for religionen, er det kun religionen, der kan udfylde dette delsystem. Niels Henrik Gregersen beskriver, med udgangspunkt i Luhmann, at religion som det eneste delsystem handler om *det hele*, om hele individets omverden, men at den altså stadig kun udgør *et blandt andre delsystemer*. Ifølge Gregersen er det dog stadig religionens opgave at tolke tilværelsen som en helhed. *Religionens funktion* er, at den er i stand til at tolke forholdet mellem immanens og transcendens, at kommunikere det ikke-kommunikerbare, at give sprog til ”ikke-forståelse” – eller som han udtrykker det:

*”Man kan sige, at religionen dechiffrerer [afkoder] verdens ubestemthed ved at chiffrere [kode] den, dvs. ved at sætte noget bestemt (fx Guds vilje) i det ubestemtes sted.”* (Gregersen 1988:181)

I følge Gregersen må religionen fastholde sin særlige betydning som et delsystem, der har potentialet til at sige noget om *det hele*. Religion er et delsystem, der samtidig er en total virkelighedsbeskrivelse, som sætter den troendes liv ind i et meningsfyldt perspektiv.

I lighed med Luhmann peger Lars Qvortrup på, at religion kun udgør *et* af samfundets *mange* delsystemer. Religionen, fx eksponeret af kirken, udgør med andre ord en *funktionel specialafdeling* i samfundet. Herfra leverer den specialydelser, fx i form af fundamentale livsfortolkninger. Qvortrup konkluderer at:

*”Kirken [må] flytte accenten fra at være civilreligion til at være trossamfund, dvs. fra at være serviceleverandør af rituelle handlinger og af almindelig venlig hygge til at imødekomme en fortolkningsorienteret og fortolkningssefterspørgende menighed.”* (Qvortrup 2003:137 )

At fremstå som en fortolkningsorienteret menighed er dog ikke noget helt enkelt projekt, hvilket i flg. Luhmann bl.a. hænger sammen med at ”troen” har et svagt kommunikationsmedium, fordi det ikke har et naturgivet substrat. Da troen egentlig mangler et kommunikationsmedium, er det vigtigt, at teologien kan etablere troen som en *kode*, der både kan integrere religiøse oplevelser og sige noget om denne verden. Tro må da opfattes i eksistentiel forstand, og ikke-kirkelig religiøsitet må integreres i troens kommunikationsmedium.

Når tro skal kunne forholde sig til denne verden, da må troen forholde sig til fx usikkerheden i denne verden som et grundvilkår. Qvortrup vægtlægger Luhmanns understregning af, at religion skal vendes på hovedet og ikke være et potentiale for sikkerhed, fordi den dermed fornægter den usikkerhed, der er et grundvilkår. (Qvortrup 2003) Tværtimod skal religionen være et potentiale for usikkerhed, for så vil den optræde som fortolkningsduelig i forhold til grundvilkåret. I en verden der bliver mere usikker og kompleks, har religionen noget at tilbyde, netop det tolkende og forklarende. Troen skal altså være fortolkningsduelig i forhold til fx den usikkerhed, der er et grundvilkår.

*”En moderne, fortolkningsduelig og refleksionsvant ungdom søger ikke efter urokkelig, normativ sikkerhed. Den søger efter fortolkningspotentialer i forhold til verdens usikkerhed.”(Qvortrup 2003:135)*

Hvordan kan tro være et potentiale for usikkerhed i stedet for at foregøgle at yde sikkerhed? Qvortrup svarer selv ved at udfordre kirken til at benytte sig af sit kolossale ”paradokssemantisk lager”. Tro er fx. et paradoks medie, igennem hvilket mennesker kan forholde sig til usikkerheden - eller som han udtrykker det:

*”Kirken har fortolkningspotentialer, som andre ikke har, netop fordi det ikke er af denne verden ... ikke at tilbyde forståelse, men at give sprog til ikke-forståelse” (Qvortrup, 2003: 150)*

### 2.2.3 Konfirmandundervisning som delsystem

Hvilke konsekvenser har det for konfirmandundervisningen, at den kulturelle kontekst består af delsystemer, og at kirken med dens konfirmandundervisning derfor blot er ét blandt mange delsystemer? En konsekvens er, at ”den store kristne fortælling” er blevet én blandt mange fortællinger, hvor ingen af fortællingerne som udgangspunkt står i en autoritær position, hvor de kan dominere eller være *monopol-fortælling*. At den kristne fortælling er blevet *lille*, behøver dog at ikke betyde, at den har mistet sin betydning – den lever blot på nogle andre præmisser end tidligere og lever i høj grad af de mennesker, der forsøger at formidle og leve denne specifikke fortælling!

Et andet vigtigt spørgsmål er så, om den kristne fortælling overhovedet har nogen betydning, i takt med at sekulariseringen i samfundet har gjort at den religiøse fortælling og livstolkning er blevet én blandt mange mulige livstolkninger? Den traditionelle sekulariseringsteori hævder, at når religionen

mister sit fodfæste på det samfundsmæssige plan, så vil det samme gøre sig gældende på det individuelle plan. Men spørgsmålet er om denne tilgang reelt holder i mødet med virkeligheden?

Sociologer - heriblandt nogle af dem, der for nogle tiår siden hævdede at religionen var ved at miste sit fortolkningspotentiale - peger nemlig på, at der i dag er et stigende religiøst fortolkningsbehov, og de religiøse fortællinger igen anskues som *en blandt flere mulige livstolkninger* til at forstå livet i det senmoderne (Davie, Berger, Castells).

Religion har ændret position fra at være en traditionel, påtvunget, obligatorisk livstolkning, til nu at være noget man vælger til. Netop fordi den religiøse *makro-fortælling* har mistet sin autoritet, kan den bruges som én blandt flere mulige *midi-fortællinger*, der er med til at skabe sammenhæng og retning i den enkeltes liv (Mayo, 2004). Til forskel fra tidligere, hvor troen blev defineret ovenfra af kirken, sætter det enkelte individ nu selv præmisserne for, hvad han eller hun vil tro på – eller udtrykt lidt anderledes; det religiøse i den senmoderne kontekst er oftest et personligt *til-valg* i det omfang det opleves at give mening - og ikke som tidligere *en selvfølge!*

#### 2.2.4 Når troen bliver demokratisk.....

Denne privatisering kan også forstås som en demokratisering af det religiøse liv, for autoriteterne skal ikke længere bestemme, hvad man skal tro på. Man vælger ikke en systematisk helhedsfremstilling eller en konfessionel trosretning, men forholder sig i stadig stigende grad til fragmenter af et trossystem. Med afsæt i sine studier af norske folkereligiøsitet definerer den norske religionssociolog Pål Repstad denne tilgang som ”privatiseret tro”, der i nogen grad lader sig inspirere af den ”traditionelle” tro, men som i vid udstrækning står uden for de religiøse institutioner, og som er kendetegnet af ved fraværet dogmatisk konsistens og manglende struktur. (Repstad, 1981).

Når religiøsitetens udgangspunkt ikke længere er den store *makrofortælling*, der er ”faldet ned fra himlen”, men derimod konstituerer sig fra neden som en privatiseret tro, altså et individuelt meningssystem, kan man spørge om denne forandring blot er en kvantitativ ændring fra makro- til mikro niveau, eller om der også er tale om en kvalitativ ændring i troens indhold?

Som teenager i senmoderniteten bevæger man sig frit mellem traditioner og retninger og er fri til både at gøre det traditionelle og det utraditionelle, ligesom man er fri til at lave nye

kombinationsmuligheder. Udviklingen af en mere eller mindre sammenhængende livstolkning kan dermed i nogen grad forstås som ”kreativ interaktion” med mange forskellige inspirationskilder i den samfundsmæssige kontekst – herunder medierne og de ”nye” livstolkninger, der via globalisering og helt konkret gennem immigration er kommet tættere på. Enkeltelementer fra disse inspirationskilder inddrages i det omfang, de i øjeblikket opleves som meningsfyldte.

Som konsekvens af, at livstolkningen skabes fra ”neden” gennem stillingtagen til enkeltelementer, kommer teenagers livstolkning ofte til - for udenforstående - at fremstå som modsætningsfyldt, hvilket dog som oftest ikke opleves som det store problem. Målet med konstrueringen af en livstolkning er lige præcis ikke dogmatisk konsistens, men et forsøg på at skabe mening med udgangspunkt i den enkeltes helt genuine historie.

I hvilket omfang, at den religiøse dimension bevidst indtænkes i den enkeltes selvbiografi er dermed i vid udstrækning afhængigt af, i hvilket omfang religionen opleves som ”fortolkningsduelig” i forhold den konkrete hverdag, som den enkelte teenager er indlejret i.

### 2.3 Konsekvenser for konfirmandundervisningen? – en række spørgsmål til overvejelse

Nu har vi ”ligget ned” og set verden fra såvel Luhmanns som teenagernes perspektiv, og nu kan vi igen ”rejse os op” og overveje hvilke implikationer ovenstående evt. kunne få i forhold til vores aktuelle tænkning og praksis, når det gælder synet på og undervisningen af konfirmander.

Udfordringerne er naturligvis i udgangspunkt såvel individuelle som lokale, men vi vil i det følgende pege på en række spørgsmål, som kunne være værd at overveje:

- Som beskrevet, er det de *små* frem for de *store fortællinger*, der ser ud til at være omdrejningspunktet, når dagens konfirmander skal udvikle strategier, der holder i mødet med deres hverdag. Spørgsmålet er, hvordan dette kan anvendes positivt i undervisningen? En stor del af de kristne grundbegreber og holdninger tager udgangspunkt i relationer – fx handler begrebet *synd* bl.a. om det at bryde relationer til sig selv, næsten, skaberværket og Gud – og spørgsmålet er om de erfaringer, som teenagere har i forhold til de *små historier*, og som de har sprog for, kan anvendes positivt i forhold til også at forstå indholdet af *den store historie* – og evt. dennes mulige integrering

i det konkrete hverdagsliv? Hvordan kan undervisningen omkring fx etik og moral i højere grad tage afsæt i de oplevede relationer, snarere end i *universelle* moralske problemstillinger omkring liv og død, krig og fred osv.?

- Drengene og pigerne agerer og lærer i udgangspunkt på noget forskellige måder, og spørgsmålet er, hvordan vi i konfirmandundervisningen kan tage dette alvorligt? Hvordan kan undervisningen organiseres, således at konfirmanderne oplever en masse sammen, men også hver for sig, hvor der indtænkes specielle ”pigetilgange” og ”drengetilgange”?

- Teenagere bevæger sig uproblematisk mellem hhv. det fysiske og virtuelle rum, og undersøgelser viser at de specielt i det virtuelle rum formår at give udtryk for tanker, som de oplever ikke kan udtrykkes i det fysiske møde. Hvordan kan dette tænkes ind i konfirmandundervisningen – og hvordan kunne en ”virtuel strategi” være medvirkende til at skabe rum for, at det, der ikke kan siges i den store gruppe, alligevel kan blive sagt?

### 3 Tro, tegninger og tørklæder – perspektiver på religiøs dannelse og ”dannelse af religiøsitet” i det senmoderne

Profettegninger, tørklæder og mere generelle debatter om religiøse symboler i det offentlige rum har været med til at skrive såvel en del af den samfundsmæssige som den ”religiøse” dagsorden i de senere år. Og skulle det ikke være gået op for danskerne, har disse debatter for alvor været med til at illustrere såvel religionens ændrede position som funktion i det danske samfund.

Den stigende fokus på religion, tro og spiritualitet har også for mange danskere medført en erkendelse af, at udover mavefornemmelser og subjektive hhv. sym- og antipartier – mangler vi reelt både sprog og funktionelle tilgange i forhold til at forstå egne livstydninger og at indgå i en kvalificeret samtale med eller om andre livstydninger.

Det er ind i en sådan multireligiøs kontekst, at unge konfirmeres, og dermed er det oplagt, at konfirmandundervisningen – udover den kirkesocialisering, der altid vil være forbundet med at være indlejret i en bestemt konfessions initiationsriter - i stadig højere grad må have fokus på det, man kunne betegne som ”religiøs dannelse”. Med andre ord er det nødvendigt at spørge, hvordan konfirmandundervisningen kan medvirke til at ”danne” hele og alsidige unge, som på en reflekteret måde kan forholde sig til sin egen kulturs religion, andre kulturers religion, samt have sprog til at indgå i en samtale om de eksistentielle og religiøse dimensioner i livet?

I dette kapitel vil vi med afsæt i forskellige tilgange til den almene og religiøse dannelse søge at operationalisere begrebet i forhold til konfirmandundervisningen, samt – med afsæt i bl.a. nyere nordisk religionssociologisk forskning – søge at indkredse de faktorer og processer, der har betydning for ”dannelse” eller udvikling af en personlig religiøsitet.

#### 3.1 ”Mere end kundskab” - en introduktion til et begreb

”Religiøs dannelse” er så småt ved indgå som en integreret del af den almen pædagogiske og mere specifikke religionspædagogiske debat. Temaet berøres i nye publikationer som Gertrud Yde Iversens: *”Religion for alle - religiøs dannelse i det multikulturelle”* (2005), Friedrich Schweitzers: *”Barnets ret til religion”* (2006) og *”Medborgerskab – et nyt dannelsesideal”* (2007) redigeret af Ove Korsgaard m.fl.. På Danmarks Pædagogiske Universitet er der etableret en decideret

”Forskningsenhed for politisk, etisk og religiøs dannelse”, og når man på Kirkeministeriets hjemmeside skal redegøre for ”målet” med konfirmandundervisningen, er det også dannelsesaspektet, der betones:

*”...Konfirmationsforberedelsen bygger på dåben, og dens formål er at danne grundlag for din personlige dannelse på det religiøse område. Den skal gerne give dig inspiration til at tænke over livets store spørgsmål. Den kan være med til at modne dig, så du nemmere finder de svar, som du personligt kan navigere efter i dit liv...”* ([www.km.dk](http://www.km.dk) 2008)

Men hvad menes der egentlig, når vi taler om ”religiøs dannelse” eller ”personlig dannelse på det religiøse område”? Svaret på dette spørgsmål er – som det vil fremgå – ikke helt enkelt!

Det er noget enklere at få et forholdsvist præcist svar på dette spørgsmål, hvis man går tilbage i historien, for her betød ”religiøs dannelse” - i en dansk kontekst - primært at blive gjort til ’rettroende’. Det handlede om at kunne ”Luthers Lille Katekismus”, de 10 bud og et udvalg af bibel- og salmevers udenad. Udenadslæren var på den ene side datidens pædagogiske indlærings- og testform og på den anden side en garant for, at denne viden kunne tages med i det videre liv, hentes frem, når der var brug for det, og evt. gives videre til den opvoksende generation (Harbsmeier, 1995).

I en sammenhæng hvor enhedssamfundet for længst er afgang ved døden, hvor de ”store historier” er blevet små og hvor religiøs pluralisme i stadig højere grad er det ”vand, vi alle svømmer i”, er der næppe mange, der vil forfægte ovenstående definition af religiøs dannelse. Men hvad menes der så med dette lidt ”fluffy, pædagogiske, upcoming buzzword”?

Med afsæt i en kort introduktion til såvel en række filosofisk-pædagogiske som mere specifikt religionspædagogiske bidrag i forhold til dannelsesestænkningen vil vi i det følgende forsøge at indholdsbestemme og operationalisere begrebet i forhold til konfirmandundervisningen.

### 3.1.1 At blive stillet overfor ”Andetheden” - et klassisk, historisk perspektiv

Søren Kirkegaard anså sin samtids religiøse dannelsesforståelse for at indskrive sig i en Hegelsk idealistisk og abstrakt tænkning, hvor kristendommen blev reduceret til en bestemt efterstræbelsesværdig ”kategori” i tilværelsen. Derimod forholder han sig mere positivt til dannelse,

hvis processen i højere grad indebærer, at man søger ”Andetheden” og det ”Evide” for derigennem at blive sig selv som menneske.

For Kierkegaard består en besindelse på det at være menneske, eller som han udtrykker det, at ”forstå sig selv i eksistens”, dermed i vid udstrækning om, at den enkelte er i en form for ”ontologisk ydmyghed”. Det vil sige, at det eneste, vi med sikkerhed kan vide med den menneskelige tanke og iagttagelse er, at vi intet ved, og derfor med vores liv som indsats fastholder spørgeretningen mod det ”Evide” og ”Andetheden”.

Selve den kropslige manifestation af præsten som et menneske, der bærer troen, er vigtig i en formidlingsproces, men forstået i lyset af Kierkegaard ikke tilstrækkeligt. Målet med en ”guddommelig opdragelse” eller religiøs dannelse handler også om at stille konfirmanden overfor *Andetheden* i tilværelsen – eller mere enkelt udtrykt - at stille konfirmanden ansigt til ansigt med den Gud, der viste sig for Moses i en brændende tornebusk, som en skystøtte for det vandrende folk og som et blændende lys for Paulus. Set i det perspektiv giver det god mening at spørge ind til om og i givet fald i hvilket omfang, konfirmandundervisningen formår at skabe mødepladser mellem ”hin enkelte” og ”Andetheden”?

### 3.1.2 Dannelse - et undrende forhold til verden

Den jødiske filosof Hannah Arendt arbejder i bogen: ”*Life of Mind*” med at indholdsbestemme begrebet ”tænkning” og skriver sig, i lighed med Kierkegaard, ind i en forståelse af dannelse som en åben tilgang til mødet med det, der endnu ikke er kendt og med en mening, som ikke er menneskeligt givent. Hannah Arendt kæder ”tænkning” sammen med – ikke erkendelse - men med en åben og spontan tilgang til livet.

Hun omtaler dette som en ”beundrende undren” og i følge Arendt udvikles evnen til at undre sig og tænke dybere i grænsesituationer; *peak events* som fx

- fødsel, død,
- forelskelse, det at miste sin elskede,
- overvældende skønhed (koncert, vandretur på bjergtoppe, solnedgang)
- mødet med overvældende glæde/angst



Det er i mødet med det absolutte, i mødet med det uden for det vi selv kan beherske, kontrollere, konstruere, magte, at en *beundrende undren* finder sted. På samme måde kan der opleves en beundrende undren i det, hun betegner som det forsonende møde med livsfænomener i hverdagen, hvor vi gennem en stille, tænkende, lyttende, langsommelig holdning finder eller "genfinder" meningen i det nære.

Arendt konkluderer, at denne evne til at tænke/undres ikke er forbeholdt de få. Den er givet enhver.

*"Det at tænke er ikke en forret for de få, men en tilstedeværende evne hos alle.... Dette ikke at ville tænke er ikke en fejl hos de mange, der mangler intelligens, men en hele tiden nærværende mulighed for enhver."* (Arendt, 1971: 191).

Dannelse er altså, ifølge Hannah Arendt, ikke knyttet til intelligens, erkendelse eller almen viden, men derimod til evnen til at undres. Set i lyset af dette giver det mening at spørge ind til, i hvilket omfang konfirmandundervisningen formår såvel at skabe *peak-events* som at udfordre og udruste til den rolige kontemplation, der gør, at konfirmanderne formår at stå undrende i forhold til den "hverdag", de er en del af? I hvilket omfang ruster konfirmandundervisningen deltagerne til ikke blot at beskrive den verden, de er en del af, men også åbent at møde den og eksistentielt reflektere over den?

### 3.1.3 Dannelse - en totrinsraket

I artiklen med den sigende overskrift "*Dannelse er 'at fatte Uendeligheden i Uvidenhedens form'*" (2006) knytter Finn Thorbjørn Hansen i højere grad dannelse an til menneskets socialitet – dog ikke forstået som, at mennesket i dannelsesprocessen skal tilpasse sig en bestemt kultur. Han anfører imidlertid det relevante i at anskue en dannelsesproces som en 'totrinsraket'.

Det første dannelsesstrin knytter sig til socialiteten og omfatter primært det enkelte individs mere eller mindre aktive forsøg på "*at tune sig ind på og opleve sig som en del af et større socialt og kulturelt fællesskab*". Denne del af dannelsesprocessen har i vid udstrækning til formål at udvikle en personlig integritet.

Det andet dannelsesstrin knytter sig til eksistentialiteten. Det er en form for aktiv selvdannelse, som ”foregår gennem en sjælens samtale med sig selv og med *Andetheden i tilværelsen*”. Denne del af dannelsesprocessen er i høj grad knyttet til det enkelte individs autencitetsbestræbelser.

Ifølge Finn Thorbjørn Hansen er begge dannelsesformer, der ikke behøver at foregå i forlængelse af hinanden, men i højere grad skal forstås som parallelle og sammenhængende processer, vigtige for det enkelte menneske.

På baggrund af denne definition udfordres konfirmandundervisningen altså til ikke blot at være en form for kirkesocialisering eller en tilpasning til den gængse gudstjeneste-kultur. Ej heller er religiøs dannelse en disciplineringskategori, men konfirmandundervisningen skal på forskellig vis knytte an til både socialiteten og ved eksistentialiteten – altså det at både at *tune sig ind på* og opleve sig som en del af et fællesskab og gå i samtale med ”*Andetheden i tilværelsen*”.

### 3.1.4 Dannelse med afsæt i interessante fortællinger om det at være en del af noget større

I artiklen ”*Stoffet der danner – selvdannelse, almendannelse og det interessante*” (2006) påpeger Lars Geer Hammershøj en proces i retning af, at dannelsen har bevæget sig fra det almene til det særlige og ”*interessante*”. At noget er interessant betyder ikke nødvendigvis, at det er nyt – det skal blot fremstå vedkommende, dvs. det må på en eller anden måde angå ens verden på en ikke ubetydelig måde.” (Hammershøj, 2006: 250).

Med afsæt i en formulering af Lars Henrik Schmidt om, at ”*dannelse handler om at opdage og forstå, at man er en del af noget, der er større*”, anfører Hammershøj, at dannelsen som oftest må have form af *interessante* og betydende fortællinger om det at være en del af noget større.

I forhold til konfirmandundervisningen udgør denne tilgang måske et væsentligt korrektiv i forhold til en tradition, der ser sig som eksponent for såvel en stor som *interessant* historie, der som udgangspunkt er interessant ”i sig selv”. Hammershøjs pointe er imidlertid, at en historie først bliver interessant i det øjeblik, det opleves at angå den enkeltes verden på en ikke ubetydelig måde. Dannelse hænger således sammen med at kende såvel historien som den kontekst, den skal tolkes ind i – og af!

### 3.1.5 Den religiøse attitude – fra ideologisk holdning til kropsholdning

Jonas Lieberkind introducerer en alternativ tilgang til dannelse i sin artikel ”*Den originale attitude*” (2006). Han forsøger at udfordre den eksisterende ideologiske dannelsesforståelse til at lade sig ”artikulere som en individuel kropsholdning”. Han bygger på Lars-Henrik Schmidts påstand om, at værdier er inderlige, men holdninger er yderlige (Schmidt, 1999). Han mener, at man måske hellere burde tale om krops-holdninger end ideologiens holdninger. Det originale i samtiden ”*konstitueres ikke af hvad personen bliver, eller hvad personen var, men af den attitude som den originale indtager.*” Og da attituden er forankret i kroppen bliver dette dannelsesideal en udfordring til at skifte det traditionelle, ideologiske dannelsesideologi ud med en mere kropslig tilgang.

Set i dette perspektiv åbnes der således op for, at religiøs dannelse ikke blot handler om ideologiske holdninger, men også omfatter ”kropsholdninger” og attituder i forhold til fx den oplevelse, det kan være at træde ind i et sakralt rum. Udtrykt lidt anderledes kan man måske sige at religiøsiteten bliver *grounded* i såvel hoved som resten af kroppen. Det er vel næppe en irrelevant tilgang til at arbejde med unge fra en kultur, hvor rytmer og beatet spiller en ikke uvæsentlig rolle i forhold til at afkode såvel stemninger som holdninger. Spørgsmålet er så blot, om denne pædagogiske tilgang, som måske med rette kunne kaldes ”*ind i det ydre*”, kan stå alene. I en kirkelig sammenhæng vil det nok være problematisk at forstå det ”ydre som det egentlige”, mens det omvendt kan give god mening at lade fx kropslige praksisser være en indgang til at forstå det indre (Lindhardt,2001).

### 3.1.6 Religiøs dannelse med et ”pro me” aspekt og i en dialogisk vekselvirkning

Når man dykker ned i mere specifikke religionspædagogiske tilgange til at forstå religiøs dannelse, skinner det tydeligt igennem, at religionspædagogikken i vid udstrækning har ladet sig påvirke af de dannelsesbegreber, vi ovenfor har skitseret. De samme temaer går igen – undren, åbenhed, meningsfyldte historier, mødet med *Andetheden* m.v. - blot med en mere specifik vinkling i forhold til den del af dannelsesprojektet, der har at gøre med den specifikt religiøse dimension i livet.

I et forslag til en ny formålsformulering og vejledning for konfirmationsforberedelsen understreger lektor Finn Rosenberg, at den personlige tilgang og den dialogiske tilgang i såvel præstens som i konfirmandens deltagelse er vigtig for den religiøse dannelsesproces. I vejledningen skrives der, at ”*konfirmationsforberedelsen giver mulighed for, at konfirmanderne personligt kan møde kirken og dens budskab og deltage i en samtale om det.*” (Rosenberg, 2006:17) Den personlige tilgang er

vigtig for både præst og konfirmand. Tabet af ”de store fortællinger” har skabt en øget subjektivering – også når det gælder den enkeltes religiøse dannelsesproces. Fortællingers betydning, og i hvilket omfang de store livsspørgsmålstemaer opleves som relevante, bestemmes i vid udstrækning af graden af meningsfuldhed for den enkelte – med andre ord i hvilket omfang disse temaer opleves at spille sammen med de aktuelle livstemaer, som den enkelte oplever at skulle forholde sig til.

Med et luthersk ”*pro me*-aspekt” spørges der mere direkte i dag til ”What’s in it for me?” Derfor foreslår udvalget bag en ny formålsformulering for konfirmationsforberedelsen, at formålet bl.a. skal ”...*hjælpe dem (konfirmanderne) til at se deres eget liv i lyset af evangeliet*” (Rosenberg, 2006: 9) Hermed understreges *pro me*- aspektet i højere grad end i den tidligere anordning.

I den nye formålsformulering påpeges desuden, at målet ”*skal nås gennem dialog mellem konfirmandernes livsspørgsmål og den kirkelige tradition...*” (Rosenberg, 2006:9). Den dialogiske tilgang er vigtig på flere niveauer. Indholdsmæssigt er det vigtigt, fordi det er konfirmandernes tydningsunivers, der skal i dialog med den kirkelige tradition. Også ud fra mere didaktiske overvejelser fremhæver Rosenberg vigtigheden af en dialogisk tilgang:

”*Præsten kan med fordel lægge vægt på det menneskelige møde, det sociale liv og dialogen med konfirmanderne som indgangsvinkel til konfirmationsforberedelsen... især fordi konfirmationsforberedelsen ikke kun drejer sig om formidling af et undervisningsstof, men om et møde mellem mennesker, der er fælles om dåben og den kristne tro.*” (Rosenberg, 2006: 18).

I artiklen ”*Den professionelle underviser*” betoner Nina Tange endnu skarpere den dialogiske tilgang, når hun anfører at ”*præsten kan blive en vigtig samtalepartner og ledsager for konfirmanderne til at se deres eget liv i lyset af evangeliet* (Tange, 2006: 33) - hvilket dog kræver, at præsten spiller sig selv på banen som den, der gennem at formidle både små og ”store” historier, medvirker til at skabe såvel identifikation som mening hos den enkelte konfirmand.

### 3.1.7 Kritik, undren og åbenhed - endnu et bud på religiøs dannelse

Et genuint dansk bidrag i forhold til at forsøge at indholdsbestemme religiøs dannelse finder man hos Gertrud Yde Iversen i bogen *"Religion for alle – religiøs dannelse i det multikulturelle"* (2005) Her defineres religiøs dannelse som:

*"...at have almen viden, en vis form for erfaring i at begå sig og bevidst kunne forholde sig med kritik, undren og åbenhed, reflekteret selvforståelse og måske forankret identitet – alt sammen med henblik på religion og gerne inden for centrale temaer som tro, skrift, gudsopfattelse menneskesyn, etik og spiritualitet."* (Iversen, 2005: 22)

Iversens dannelsesbegreb skal forstås i forlængelse af hendes betoning af, at den store udfordring for religionsundervisningen reelt er overgangen fra en enhedskultur til det multikulturelle samfund. Herved ændres religionsundervisningens funktion også fra den traditionelle opgave, der som tidligere nævnt bestod i at gøre elever til rettroende gennem indlæring af katekismer, bibelvers m.v. til det, som Iversen omtaler som den moderne opgave, nemlig at besinde sig på dialogen med andre. Fokus er således mere udadvendt, dels forstået som at projektet handler om at søge viden om andre livsanskuelser med henblik på at opnå konkrete kundskaber, dels med henblik på at danne sin egen identitet i en vekselvirkning mellem den enkeltes egen historie og det *anderledes*.

Den identitet behøver nødvendigvis ikke være, at man forstår sig selv som troende i klassisk forstand. Man kan sagtens være religiøs dannet uden at være religiøs – og religiøs uden at være dannet! Dannelse handler nemlig i Iversens forståelse ikke om tro, men om at den enkelte – med afsæt i specifik viden, konkrete erfaringer og evt. en gennemreflekteret tilgang til en personlig livstolkning – har kompetencen til at indgå i en dialog præget af såvel åbenhed, evnen til undren samt modet til kritik.

Iversens tænkning er i nogen grad inspireret af den tyske religionspædagog Karl Ernst Nipkow, der bl.a har været fortaler for, at religionspædagogikkens store projekt er at gøre det enkelte individ *religiøst myndigt*, således at det på en kompetent måde kan agere i en pluralistisk kontekst. Hvis dette projekt skal lykkes, er man – ifølge Nipkow – i såvel religions- som den mere konfessionelt orienterede undervisning nødt til at have dannelsesbegrebet som et centralt omdrejningspunkt.

I bogen ”*Bildung als Lebensbegleitung und Erneuerung*” (1990) peger Nipkow på, at dannelsesprojektet dels bør have fokus på at hjælpe til en afklaring omkring den enkeltes religiøse overbevisning og evt. tilknytning til et trosfællesskab, dels må være orienteret mod at udvikle kompetence til at kunne agere på en kompetent måde i et multikulturelt samfund. For Nipkow er *kundskab om og kendskab til* troen interagerende begreber. Den religiøse dannelse består nemlig i både det at kunne formulere og integrere troen i hverdagslivet, men også i at kunne redegøre for troens indhold – eller som Eberhard Harbsmeier udtrykker det: ”*oplevelser og engagement kan ikke erstatte forståelse*” (Harbsmeier, 1995).

### 3.1.8 Den religiøses dannelses mange dimensioner – et forsøg på en operationalisering

Som tidligere anført forekommer der at være en række centrale begreber, som går igen i såvel den almene som mere specifikke religionspædagogiske tradition – nemlig begreber som:

- Eksistentiel undren
- Åbenhed
- Kundskab – forstået som viden – og kendskab – forstået som erfaringer
- *Interessante* historier som man kan spejle sig i – m.a.o. narrativ viden der opleves fortolkningsduelig
- Mening
- Konkrete kropslige erfaringer

Med afsæt i ovenstående og inspireret af Nina Tanges ”Etiske Dannelsesmodel” (Tange, 1999) vil vi i det følgende – gennem en introduktion af en polydimensionel ”Religiøs dannelsesmodel” – forsøge at operationalisere begrebet religiøs dannelse, således at det i højere grad lader sig overføre til den praktiske virkelighed, som udgøres af kirkens møde med konfirmanderne i konfirmandstuen.

#### **Modellen tager afsæt i, at religiøs dannelse omfatter følgende dimensioner:**

***Kundskab*** herunder:

- Konkret viden omkring den religiøse tradition, den enkelte selv er en del af – herunder viden omkring centrale tekster, dogmatiske begreber og de mytologiske grundstrukturer i den kristen livstydning
- Viden omkring de religiøse institutioner – specielt kirkens forskellige praksisser
- Viden omkring kirkens såvel historiske som aktuelle samfundsmæssige rolle

- Introduktion til og viden omkring andre livstolkninger – herunder de centrale værdier og grundstrukturer
- Introduktion til såvel historiske som nutidige ikoner, som med deres ord og livsstil har været med til at stille afgørende spørgsmål
- Introduktion til centrale etiske og moralske dilemmaer, der illustrerer de mange modsætninger, vi som mennesker skal håndtere

***Kendskab herunder etablering af kontrafaktiske rum med plads til undren :***

- Mulighed for at gøre såvel individuelle som kollektive erfaringer med spirituelle praksisser
- Mulighed for at opnå konkrete kropslige erfaringer med kirkerum, bønssituationer, sansepåvirkninger m.v.
- Mulighed for at blive konfronteret med ”Andetheden”
- Introduktion af det ”anderledes” – subkulturelle udtryk contra mainstream, centrale klassiske kunstudtryk contra populærkultur m.v.
- Evnen til at kunne reflektere frem for ”blot” at være beskrivende i forhold til hverdagslivet

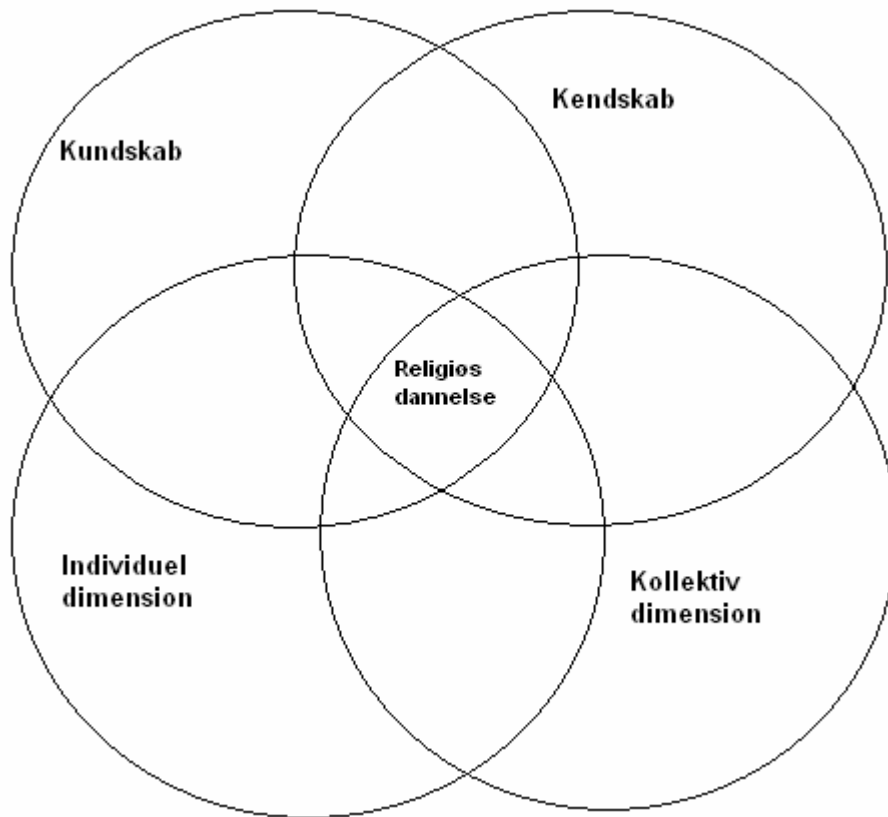
***Den individuelle dimension herunder:***

- Integritet og autencitet
- Hvad betyder arbejdet med en ”religiøs afklaring” for mig i forhold til min historie, de erfaringer, jeg har gjort mig og de konkrete udfordringer, jeg står over for?
- Hvad betyder det for den måde, jeg ser på min krop, forbrug m.v.?
- Hvilke spørgsmål er det jeg har brug for at blive afklaret omkring?
- Hvad er mine værdier/livsDNA?
- Introduktion en ”bærbar” spiritualitet, der holder i mødet med hverdagen
- Personlig tro som en mulig positiv livsressource i hverdagen

***Den kollektive dimension herunder:***

- Introduktion af mulige livsledsagere – muligheden for at være en del af et fællesskab
- Hvad betyder arbejdet med min religiøse afklaring i forhold til måden, hvorpå jeg løser konflikter, mine relationer til de medmennesker, der er såvel tæt på som længere væk, mobning, magt m.v.
- Mit syn på andre religiøse og ideologiske strømninger
- Hvilke værdier er basis for de fællesskaber, jeg pt. er en del – og kan jeg stå inde for dem?
- Mit syn på den globale miljøudfordring

**Modellen kan grafisk illustreres på følgende måde:**



Selvom man som præst kan opleve konfirmandundervisningen som et særdeles kompliceret og udfordrende projekt, er projektet – som det står beskrevet i anordningen – forholdsvist enkelt. Det handler om at bibringe konfirmanderne fortrolighed med den tro og kirke, de gennem konfirmationen bekræfter deres tilhørsforhold til.

”Problemet” er så bare, at hvor denne tilgang giver mening i et enhedssamfund, hvor den evangelisk lutherske kirke indtager en religiøs monopolposition, så giver den i stadigt stigende omfang ikke den store mening i en kontekst præget af såvel pluralisme som en reel konkurrence mellem forskellige mulige livstolkninger, som også tilbyder et helhedsperspektiv på livet.

Ind i en sådan sammenhæng må formålet med konfirmationsforberedelsen være andet end blot kirkesocialisering i forhold til en kirke, som flertallet kun har marginal berøring med i det daglige. Det må i højere grad være, at unge forstår deres ungdomsliv i lyset af Evangeliet, opnår en vis grad



af religiøs myndighed og får kompetence til at indgå i dialog med andre livstolkninger. Formålet med konfirmandundervisningen er således i højere grad at ”danne” end blot at ”opdrage”!

### 3.2 Hvordan ”ud- eller afvikles” religiøsitet?

I en evangelisk luthersk tradition er ”dannelsen af tro” i princippet Guds opgave, som vi som mennesker, kirke og tradition hverken kan gøre fra eller til. Tro er en relation mellem Gud og det enkelte menneske, som vi ikke kan opdrages til. Imidlertid giver det i forbindelse med konfirmandundervisningen mening at se på de faktorer der hhv. medvirker til at ud- eller afvikle troen. Handler det primært omkring de påvirkninger, man vokser op med som en del af en familiesammenhæng – med andre ord omfanget af eksistentielle samtaler ved middagsbordet, familiens engagement i forhold til religiøse fællesskaber og konkrete religiøse praksisser? Eller er det i højere grad faktorer som venner og medier, som har betydning for, hvordan den enkelte ud- eller afvikler en personlig religiøsitet?

I dette afsnit vil vi kort gøre rede for dele af nyere nordisk såvel religionssociologisk som religionspsykologisk forskning, der med afsæt i meget forskellige videnskabelige tilgange, har sat fokus på udvikling af unge religiøsitet set i forhold til kirkens kristendomsformidling<sup>1</sup>.

#### 3.2.1 ”The age of doubt”

Den finske Kalevi Tamminen (Tamminen, 1991) har i mange år forsket i hhv. religiøsitet, samt hvad der betinger ændringer af holdninger blandt børn og unge. På baggrund af en udviklingspsykologisk, stadieteoretisk tilgang skelner Tamminen mellem en udvendig, konventionel religiøsitet og en indre, personlig religiøsitet. I forsøget på at operationalisere begrebet ”religiøsitet” udvikler han et flerdimensionelt ”religiøsitets-begreb”, der bl.a. vægtlægger religiøs erfaring, religiøs tro, religiøs tænkning, religiøse konsekvenser og religiøs praksis.

En vigtig pointe i Tamminens forskning er hans forståelse af pubertetsperioden (unge i 13–15 års alderen) som en typisk alder for tvivl og ændringsprocesser af religiøsitet – et tema han søger at indfange i begrebet ”the age of doubt”.

---

<sup>1</sup> Vi har valgt at begrænse os til Norden, dels pga den særlige position kirken og kristendommen har i forhold til det øvrige samfund, dels pga den nogenlunde fælles konfirmationstradition i Norden, der gør det mere overskueligt at kunne sammenligne og vidensoverføre.

Mere specifikt beskriver Tamminen to overordnede træk eller ændringsprocesser for denne aldersgruppe:

- en afstandstagen fra religion – enten forstået som konventionel religion eller en mere personlig religiøsitet, som ikke viser sig at fungere i den nye ”ungdomsvirkelighed”
- en personalisering af religion – forstået som at troen i en eller anden form opleves som relevant for den enkelte og derfor forsøges italesat, således at den giver mening i forhold til den helt konkrete ”virkelighed”, som udgør rammen omkring den unges liv. (Tamminen 1991: 303-305)

Ungdomstiden er således der, hvor man enten afklarer sig hhv. positivt eller negativt til den religiøse dimension, og denne afklaring sker primært i en forlængelse af, hvorvidt man oplever den religiøse dimension som fortolkningsduelig i forhold til den ”nye” livsfase, man bevæger sig ind i. Mødet med ”kirkeligheden” i forbindelse med konfirmandundervisningen ser således ud til at have konsekvenser for den enkeltes ”religiøsitet” langt udover det ene år, som undervisningen i udgangspunkt varer.

### 3.2.2 Betydningen af religiøse erfaringer i familien

En anden tilgang til, hvordan religiøsitet udvikles, er den socialpsykologiske tilgang, der betoner det sociale miljøes betydning for den religiøse dannelse. Samspillet mellem individ og den familie/tradition/opdragelse, man påvirkes af, har betydning for den enkeltes religiøsitet.

Den norske forsker Sigmund Harbo har i et forskningsprojekt undersøgt samspillet mellem gudstro og tidlig religiøsitetsformidling (Harbo, 1989). Han har ikke specifikt forsket i unges religiøsitet, men har været særligt optaget af den betydning, tidlige religiøse erfaringer i familien/ nærmiljøet (den primære socialisering) har for senere holdninger og religiøsitet. Hans konklusion er - næppe overraskende - at primærsocialisering fra hjemmet har en stærk og langvarig betydning også omkring religiøsitet, fordi tidlig erfaring med religion skaber en kognitiv reference ramme.

Harbo betoner således forældrenes religiøsitet i barnets opvækstperiode som en af de mest afgørende faktorer for senere holdning til religion og religiøsitet. Han understreger, at kundskabsniveauet er irrelevant, men derimod at indstillingen til centrale trossætninger i ”religionssamfundets teologi” er konstituerende for religiøsiteten (Harbo, 1989:176).

Hans forskning viser dog at deltagelse i kristent børne- og ungdomsarbejde (sekundær socialisering) i et vist omfang også ser ud til at have en virkning både for dem med og uden religiøs baggrund fra hjemmet. Den har dog – i flg. Harbo - størst positiv effekt for dem uden religiøs baggrund i hjemmet af to årsager:

- I mødet med det kirkelige børne- og ungdomsarbejde introduceres de til et nyt livsområde – med mulig undren og refleksion til følge.
- De introduceres til en fler-dimensionel tilgang til religiøsitet i det kirkelige børne- og ungdomsarbejde, fordi den verbale formidling hænger sammen med et praktisk og religiøst fællesskab. Til forskel for mere formel undervisning skabes der mulighed for et møde med kristendom på oplevelsesplanet og ikke kun på den kognitive forestillingsplan (Harbo 1989:108).

I modsætning til mødet med fællesskaber med en religiøs praksis – som den fx kan komme til udtryk i en børne- og ungdomsorganisation, der som nævnt ofte opleves positivt, viser Harbos undersøgelse, at for gruppen uden nogen religiøs baggrund opleves mødet med institutionel religion generelt negativt (Harbo 1989:180). Kundskab og kendskab skal integreres, og i forhold til konfirmandundervisningen peger Harbo’s undersøgelse på et behov for etablering af ”praksis-arenaer” – arenaer der bl.a. kunne etableres i samarbejde med det lokale børne- og ungdomsarbejde.

### 3.2.3 Om behovet for ”rollemodeller” - et dansk perspektiv

En tredje tilgang er en kombination af den udviklingspsykologiske og den socialpsykologiske tilgang. Knud Munksgaard har i en dansk sammenhæng kombineret disse to tilgange (Munksgaard 1980 og 1984). Ud fra Fowlers teorier om de religiøse stadier undersøgte han i begyndelsen af 80’erne børn og unges religiøsitet og forståelse af bibelfortællinger og kristendom. Han kombinerede børn og unges erkendelsesmæssige udvikling med deres sociale, religiøse opvækst.

Han konkluderede, at tidlig erfaring (i barndommen) er afgørende for senere religiøsitet og stillingtagen til religion, mens unges religiøse baggrund ingen betydning har for deres kognitive forståelse af religiøse temaer. Forskellen lå derimod i deres oplevelse af, hvad religiøsitet er, og hvad det kan have af betydning for den enkelte. Med andre ord betoner Munksgaard således betydningen af ”religiøse rollemodeller”, som viser hvordan religion kan have konkret betydning i hverdagslivet.

I forhold til konfirmandundervisningen stiller det os over for udfordringen med ikke blot at formidle kognitiv kundskab, men også at formidle de ”historier”, der gør at undervisningen bliver konkret

forankret i hverdagen. Og i mange sammenhænge vil disse historier meget konkret være knyttet den, der fortæller historien!

### 3.2.4 Troen er tre-benet

Af nyere forskning med et særligt religionspædagogisk fokus fremstår den norske Erling Birkedals doktorafhandling: ”Noen gange tro jeg, men...” som en *milepæl*. Birkedal har undersøgt religiøsitet, gudstro og erfaring med religiøs praksis blandt unge i alderen 13-15 år i Norge. Han har især undersøgt forholdet mellem unges gudstro og deres møde med ”kirke-religion”, ud fra hvilket, han uddrager nogle religionspædagogiske konsekvenser for kirkens kristendomsformidling. Birkedal’s forskning er af særlig interesse i forhold til denne konfirmandundersøgelse, fordi han undersøger de 13-15åriges religiøsitet, som netop er målgruppen for denne undersøgelse, og fordi han især undersøger forholdet til den ”kirke-religion”, som mødet med kirken i et konfirmandforløb er præget af.

Birkedal oplever ikke nogen direkte sammenhæng mellem gudstro og erfaring med ”kirke-religion” - en betegnelse han bruger for institutionaliseret kristendom. Han konkluderer, at der findes gudstro både blandt unge med erfaring og uden erfaring med ”kirkereligion”. Dette betyder ikke at ”kirke-religion” ikke har nogen betydning for gudstroen og for religiøsiteten, men at det afhænger af de tilgange, gudstroen bygger på.

Med afsæt i religionspsykologen Jørgen Hvids tredeling af religiøsitet (Hvid, 1971) i hhv. erkendelsesmæssige, følelsesmæssige behov, samt et behov for social tilhørsforhold/ social interaktion, beskriver Birkedal tre forskellige tilgange til religiøsitet – hhv. den kognitive, den emotionelle og den sociale tilgang.

For unge, hvis religiøsitet hovedsagligt bygger på viden og intellektuelle overvejelser (*den kognitive tilgang*) er formidling af kristendomskundskab og reflektive samtaler omkring tro og religiøsitet af overvejende betydning for den religiøse dannelse og for religiøsiteten i ungdomsårene. Det er vigtigt, at denne viden og kundskab er meningsgivende for den enkelte.

For unge, hvis religiøsitet bygger på tryghed og oplevelser (*den emotionelle tilgang*), er religiøse erfaringer, ritualer, stemninger og en spirituel væren i Guds nærvær af vigtighed for den religiøse dannelse og for religiøsiteten.

Birkedals tredje tilgang bygger på det sociale aspekt (*den sociale tilgang*), hvor man er sammen ”med vennerne” og med andre unge i et fællesskab, hvor der findes såvel en sandsynliggørelse som en konkret synliggørelse af gudstroen gennem religiøs praksis eller hverdagsritualer. Fællesskab og handling er vigtige for denne gruppe unge.

Birkedal beskriver ikke disse tilgange som 3 forskellige ungdomstyper, men rettere som forskellige tilgange til religiøsitet. Han mener desuden, at de unge, som har størst mulighed for at opretholde troen og deres religiøsitet i ungdomsårene, er unge, hvis gudstro både er forankret i den kognitive, den emotionelle og den sociale tilgang, og som får en variation af erfaringer i mødet med kirkereligion (Birkedal 2000:217).

I forhold til konfirmandundervisningen peger på Birkedals undersøgelse meget konkret på behovet for at tage unges læringsstrategier alvorligt – forstået som, at der i løbet af undervisningen gives forskellige muligheder for at tilegne sig såvel kundskab som kendskab til den kristne tro. Hvis vi omvendt primært betoner en dimension - fx den kognitive – er risikoen for at en stor gruppe af konfirmanderne med andre primære tilgange til læring sidder med en fornemmelse af, at dette giver nok mening for nogen, men bare ikke for mig!

### 3.2.5 Behovet for tryghed

Ud fra en kulturanalytisk tilgang har Paul Otto Brunstad studeret norske unge i den sidste del af teen-årene (15-19årige) og deres religiøsitet og ændring af religiøs holdning og praksis. Ved at undersøge de unges fremtidsforventninger, livstolkning, tro og tænkning har Brunstad forsøgt at give et billede af unges forhold til kirke og religiøsitet. Brunstads aldersgruppe korresponderer ikke helt med målgruppen for denne undersøgelse, men han har et par enkelte konklusioner, som er vigtige at have med i forhold til en forståelse af dannelse af konfirmanders religiøsitet.

Brunstad konkluderer, at unge har luftige og abstrakte religiøse spekulationer, som er uafhængige af tilhørsforhold til et specielt trosfællesskab eller kirkeretning. Ifølge Brunstad er dette dog næppe kirkens fortjeneste. Kirkens budskab har ikke formået at præsentere sig som en troværdig livstolkning for de fleste unge (Brunstad 1998: 263 ), men i flg. Brunstad er det specielt populærkulturen (musikvideoer, film, reklamer) som har fået vigtig betydning som en religiøs

socialiseringsagent. Vor tids prædikestole er således i stadig stigende omfang film, musik m.v. – og kun i begrænset omfang de prædikestole, som primært finder anvendelse om søndagen.

Set i forhold til arbejdet med at undervise konfirmander peger Brunstads forskning på behovet for, at kirken i dens arbejde med at formidle ”de specifikke kristne gode nyheder” - er opmærksom på det religiøse fundament, som unge, der er opvokset med alskens medier indenfor rækkevidde, allerede har etableret, inden de træder ind i konfirmandstuen. En del af dette fundament kan måske bruges som afsæt for den kirkelige kommunikation.

Religiøsitet udvikles således under indflydelse af flere forskellige faktorer - både i forhold til primær socialisering (hjemmet, familien) og i forhold til sekundær socialisering (religiøse institutioner, andre voksne, jævnaldrene, medier og populær kultur.) Kirken er ikke enerådende med hensyn til at definere og præsentere kristendom, for unge møder og forholder sig til kristendom på mange måder. Religiøsitet og dens udtryk kan ikke begrænses til institutionens rammer, men dannes også i det almene menneskelige liv.

I de følgende kapitler vil vi se på, i hvilket omfang, konfirmanderne oplever, at de i forbindelse med undervisningen, oplever at det ”ikke-kommunikerbare” kommunikeres på en måde, så det giver konkret mening og gør dem i stand til at navigere i en religiøs kontekst i opbrud – eller om de i højere grad oplever konfirmandforberedelsen som et forholdsvist langt informationsmøde om den religiøse institution, de er født ind i!

## 4 ”... Det gør altså at man tror på Gud – jeg tror, alle tror mere på Gud nu end før... konfirmation er en tradition, Gud har valgt, for at vi skal tro på ham....” – perspektiver på konfirmanders religiøse udgangspunkt og udvikling

Den stigende interesse for den religiøse dimension som kan iagttages i såvel nationale som internationale sammenhænge, afspejler sig i udgangspunkt ikke blandt danske teenagere. De er ikke aktivt søgende, men sidder omvendt heller ikke med fordomsfulde, skeptiske og afvisende holdninger til den religiøse dimension. Kristendom og religion er bare ikke på dagsordenen, eller som det kommer til udtryk i ”*Teenagere & Tro-undersøgelsen* fra 2005: ”Tro er ikke tabu – det er bare uinteressant!” (Skårhøj&Østergaard, 2005). Spørgsmålet er, om interessen for denne dimension vækkes, eller om søgeprocessen aktiveres, når man pludselig skal ”gå til det” i et helt år? Det er denne tematik, set fra en konfirmandoptik, som der vil være fokus på i dette kapitel.

### 4.1 Konfirmandens religiøse ”ståsted”

I forsøget på at indfange de mulige processer, som et intensivt konfirmandår igangsætter, spurgte vi ved indledningen af konfirmandforløbet ind til alle 1000 konfirmanders religiøse baggrund, religiøse ståsted og kristne selvforståelse.

Indledningsvis spurgte vi ind til tidligere tilknytning til kirke via f.eks. søndagsskole, juniorkonfirmand-forløb og kirkekor, samt til tidligere tilknytning til forskellige typer af kirkeligt børne- og ungdomsarbejde (De grønne Pigespejderen, KFUM-spejder, FDF/FPF, KFUM og KFUK). Undersøgelsen tegner følgende profil af konfirmandernes forudgående kontakt med

folk.

- 15% af konfirmanderne har deltaget i junior/minikonfirmand forløb

- 11% har deltaget i kirkekor/søndagsskole
- 20% har deltaget i forskelligt kirkeligt børne/ungdomsarbejde

Reelt viser undersøgelsen, når man tager højde for de konfirmander, der har været aktive i flere af ovenstående aktiviteter, at ca. én ud fire har haft berøring med kirkens børnearbejde i en eller anden form, inden de indledte konfirmandforløbet.

Konfirmanderne blev endvidere bedt om at rubricere deres eget religiøse ståsted/ kristne selvforståelse ved indledningen af forløbet. Tabel 1 viser et billede af konfirmandernes religiøse selvforståelse:

Religiøs selvforståelse	Procentvis fordeling
Jeg forstår mig selv som kristen, der ved hvad jeg tror på	27%
Jeg forstår mig selv som kristen med mange spørgsmål	25%
Jeg ved ikke lige, hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	37%
Kristendom har ingen betydning i mit liv, og jeg tror heller ikke at den får nogen betydning	9%

Tabel 1: Konfirmandernes religiøse selvforståelse ved indledningen af konfirmandforløbet. Kategorierne var givne på forhånd og de kunne kun sætte ét kryds.

Tabel 1 tegner et billede af en konfirmandårgang, hvor halvdelen forstår sig selv som kristne, ca. én ud tre ved ikke helt, hvad de tror på, men er interesseret i at finde ud, samt en lille restgruppe på én ud af ti som angiver, at kristendommen ingen betydning har i deres liv og som heller ikke forventer, at undervisningen vil rokke ved denne kendsgerning.

En gennemgang af de indkomne data viser, at der er langt flere elever i 7.klasse, der ved indledningen af konfirmandåret forstod sig selv som kristne (55%), mens det kun er 41,9% af eleverne i 8.klasse, der angav at have denne selvforståelse. Eleverne i 8.klasse angav i højere grad at være uafklarede, hvilket kan tolkes enten som at de er mere skeptiske og forbeholdne, eller at de er mere nuancerede pga. en større personlig modenhed.

Overordnet tegner der sig et billede af en overvejende positiv tilkendegivelse af en kristen/ religiøs identitet blandt konfirmanderne allerede inden start. Måske kan dette også forklares med at unge generelt er åbne og imødekommende *situider*, hvor en ny situation eller arena giver nye muligheder for at forstå sig selv. Man går som oftest ikke ind i et ”nyt” rum/område med en meget fasttømret og klart defineret livstolkning, men med en åbenhed overfor nye identitetsmuligheder afhængig af situations meningsfuldhed for den enkelte. Med andre ord, nu skal man til at være konfirmand, kan man sagtens træde ind i ”kirkens meningsrum”, og derfor giver det god mening i denne kontekst at prøve at definere sig som ”kristen” og se, om denne selvforståelse også holder i mødet med den kirkelige virkelighed, man bliver introduceret til.



Med henblik på at kunne afdække eventuelle ændringer i deres religiøse selvforståelse bad vi ved slutningen af forløbet de samme 1000 konfirmander om at rubricere deres aktuelle religiøse standpunkt – se tabel 2, der giver en indikation af udviklingen efter konfirmandernes mere eller mindre intensive møde med kirken gennem såvel deltagelse i både undervisning og gudstjenestefejring:

	Kristen, der ved hvad jeg tror på	Kristen, med mange spørgsmål	Ved ikke lige ved hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud	Kristendom har ikke nogen betydning og vil heller ikke få det
1.runde	27%	25%	37%	9%
2.runde	28,9%	24,2%	33,8%	12,4%

Tabel 2a: Konfirmandernes religiøse selvforståelse ved hhv. indledning og afslutningen af konfirmandforløbet.

Tabellen indikerer reelt, at der ikke sker specielt meget mht. til den religiøse selvforståelse i løbet af et år – og helt overordnet kan det konstateres, at den religiøse selvforståelse, man afslutter konfirmandforløbet med, for det store flertal er stort set identisk med den tilgang, man havde da konfirmandåret blev indledt.

I et forsøg på at nuancere dette udsagn, vil vi i det følgende se på hver enkelt af de fire ”konfirmandgrupperinger”.

### **Gruppe 1: Kristen og ved hvad jeg tror (27% - 28,9%)**

I denne gruppe kan der iagttages en meget svag vækst - en vækst, der i nogen grad kan forklares med, at en meget lille gruppe af dem, der ved indledningen af forløbet forstod sig selv som ”kristen og har mange spørgsmål”, ser ud til at have fået svar på i hvert fald nogen af deres spørgsmål.

I denne gruppering er der en lille overvægt af elever fra 7.klasse og desuden er der lidt flere drenge (30%) end piger (27%), der ”forstår sig selv som kristen, der ved hvad jeg tror på”. Man *kan* vælge at tolke dette, som at drengene er mere afklarede end pigerne, men en mere plausibel tolkning er nok, at drengene endnu ikke er begyndt at stille spørgsmålstegn ved deres selvopfattelse og de livstolkninger, de har mødt i skolens kristendomstimer eller er blevet introduceret til i hjemmet og derfor betegner deres religiøse selvforståelse ved hjælp af mere traditionelle kategorier.

De fleste undersøgelser af unges religiøsitet tegner et billede af pigerne som mere religiøse end drengene (Skårhøj&Østergaard, 2005, Tamminen, 1991), men omvendt viser Birkedals undersøgelse af unges religiøsitet i alderen 13-15år, at der i denne gruppe er flere drenge end piger, der siger, at de tror på Gud, og at der er flere piger, der betegner sig selv som ikke-kristne. Birkedal

forklarer denne tendens med afsæt i en udviklingspsykologisk tilgang – nemlig at pigerne er mere socialt orienteret end drengene i 13-års alderen og er derfor mere påvirket af forskellige refleksive overvejelser. Drengene er stadig orienteret mod barndommen og kulturen i hjemmet, og står derfor med en mere traditionel og ureflekteret religiøs selvopfattelse. Denne forklaringsmodel forekommer som nævnt plausibel i forhold til nærværende undersøgelse – og understøttes af det forhold, at der i gruppen, der forstår sig selv som ”uafklaret, men interesseret i at finde ud af”, er en overvægt af piger.

### **Gruppe 2: Kristen og har mange spørgsmål (25% - 24,2%)**

Som nævnt er der et mindre fald i antallet af konfirmander, der betegner sig som ”kristen med mange spørgsmål” – hvilket indikerer at en lille gruppe af disse konfirmander reelt har oplevet, at konfirmandforløbet har været med til at give dem svar på nogle af deres spørgsmål. Gruppen er kendetegnet ved stort set identisk køns- og klassefordeling.

### **Gruppe 3: Ved ikke helt hvad jeg tror og er interesseret i at finde ud af det (37% - 33,8%)**

Udviklingen indenfor denne gruppering går i retning af, at meget få hhv. afklarer sig positivt og negativt i forhold til den kristne tro, mens at det store flertal angiver, at de stadig er uafklarede. Gruppen er kendetegnet ved betydeligt flere piger (39%) end drenge (28%), samt flere elever fra 8.klasse (51%) end fra 7.klasse (44%). Tallene kunne indikere en tendens i retning af, at piger og elever i 8.klasse generelt forholder sig mere skeptiske og spørgende i forhold til de mere traditionelle kategorier.

### **Gruppe 4: Kristendom har ingen betydning og vil heller ikke få det (9% - 12,4%)**

Gruppen vokser med 3,4% i 2.runde, og i udgangspunkt er der primært tale om, at dem der ikke helt vidste, hvad de troede på, har afklaret sig i forhold til at kristendommen ikke har nogen betydning og heller ikke vil få det. Udsvinget er dog så lille, at man ikke kan drage alt for mange hastige konklusioner, men blot konstatere at, efter et års intensivt møde med kirken er der en gruppe, der reelt afklarer sig negativt i forhold til den kristne tro - hvilket selvfølgelig er en personlig afklaringsproces, man som konfirmandunderviser må være forberedt på. Måske tankevækkende er der ikke noget, der indikerer, at den ”negative” afklaringsproces har konsekvenser for, hvorvidt de ender med at blive konfirmeret – på trods af en afklaring i forhold til at selve konfirmationens ”indhold” ikke giver den store mening, så kan det alligevel godt give god mening at blive konfirmeret!

Der er dobbelt så mange drenge (11%) i denne gruppe som piger (5%), mens der er en ligelig fordeling mellem elever fra 7. og 8.klasse. Man kan måske undre sig over, hvorfor der er flest drenge i denne gruppe? Er det et udtryk for, at der reelt er en gruppe af drenge, der oplever, at konfirmandundervisningen ikke er for dem som følge af såvel den pædagogiske som didaktiske tilgang? Afspejler overvægten af drenge i denne gruppe, der reelt er en gruppe drenge, som har afklaret sig negativt i forhold til den kristen livstolkning, som de har fået den præsenteret? - eller handler det om, at det med ”tro” bare ikke er så vigtigt i denne fase af deres liv? Spørgsmål som undersøgelsen ikke umiddelbart giver svar på!

Samlet set tegner der sig et billede af, at konfirmandundervisningen kun for meget få er med til at rykke ved deres religiøse selvforståelse – og reelt er der tale om, at en mindre gruppe på ca. 5% hhv. afklarer sig i forhold til den kristne tro. Det er dog her vigtigt at indskyde, at dette ikke kan tages som udtryk for, at de ikke har lært noget i løbet af et års konfirmandundervisning. Som det vil fremgå senere, har de faktisk lært en del! – men i forhold til den personlige, religiøse afklaring ser det ud til at konfirmandundervisningen kun sætter processer i gang hos en marginal gruppe!

Inden for det religionspædagogiske felt har man i andre undersøgelser set samme resultat i forhold til ændringer af unges religiøse ståsted. I Tamminens finske undersøgelse (se kap. 3.2.1) konkluderer han, at der sjældent er den store forandring i religiøs ståsted hos de 13-15årige. Konfirmandalderen er ellers en typisk alder for tvivl og ”ommøblering” af sine trosforestillinger, fordi der i denne alder opstår en konflikt i forhold til barnetroen, og der sker ændringsprocesser i virkelighedsopfattelsen. Tamminen fandt heller ikke de store ændringer i tro indenfor de enkelte grupper. Fx. beskriver han, at gruppen, som betegner sig selv som ”kristen, der ved hvad jeg tror på”, ikke oplever nogen ændringer, fordi deres religiøse tænkning og fortolkning er mest sammenhængende. Han konkluderer, at hvis der sker ændringer, sker de i en af to retninger – en bekræftelse af sin tro eller en tilbagetrækning/ større afstandstagen til en religiøs tro. Samme bevægelse ses også i denne undersøgelse, omend der er en meget lille grad af bevægelse.

#### **4.1.1 Kristendommens betydning for den enkelte**

Konfirmanderne vokser op i en kirkelig kontekst som meget overordnet kan betegnes som *”belonging without believing”* (Davie,1999) – med andre ord stor folkelig opbakning, men reelt kun et mindretal, der ser sig selv som eksponenter for en konventionel kristen tro og som angiver, at deres ”gudstro” har betydning for dem i deres hverdagsliv (Luchau 2004). I forsøget på at komme

tættere på deres religiøse selvforståelse valgte vi at spørge ind til, hvilken betydning konfirmanderne tillægger kristendommen i deres eget liv, og som det fremgår af tabel 2, ser det ikke ud til at den kristne tro tillægges større betydning – på trods af, at ca. halvdelen forstår sig selv som kristne:

	Gruppe A: Kristendom har stor betydning og er meningsfuld	Gruppe B: Kristendom har nogen betydning og er meningsfuld	Gruppe C: Kristendom har lidt betydning og er lidt meningsfuld	Gruppe D: kristendom har slet ikke nogen betydning og er ikke meningsfuld
1.runde	11%	<b>33%</b>	<b>47%</b>	<b>8%</b>
2.runde	12%	34%	46%	8%

Tabel 2b: Konfirmandernes vurdering af kristendommens betydning i deres liv i forbindelse med hhv. indledning og afslutningen af konfirmandforløbet.

Som det fremgår af tabel 2, sker der ikke de store forskydninger i forhold til, hvorvidt konfirmanderne oplever, at kristendommen har betydning i deres liv og generelt fremtræder meningsfyldt i forhold til deres hverdagsliv. Lidt under halvdelen af konfirmanderne (44%) oplever ved indgangen til konfirmandundervisningen, at ”kristendommen har stor eller nogen betydning og fremtræder meningsfuld i hverdagen”, mens lidt over halvdelen (55%) angiver at ”kristendommen har lille eller ingen betydning og fremtræder lidt eller slet ikke meningsfuld” – og i løbet af konfirmandåret sker der kun marginale forskydninger – men dog en forskydning i retning af, at kristendommen opleves som meningsfuld.

Når der reelt sker meget begrænsede forskydninger i forhold til såvel deres religiøse selvforståelse som deres oplevelse af kristendommens betydning i deres liv, kunne man måske med rette spørge, om dette hænger sammen med, at de reelt ikke er åbne i forhold til eventuelle ændringer i deres religiøse selvforståelse? I undersøgelsen spørger vi ind til konfirmandernes forventninger i forhold til udbyttet af konfirmandundervisningen – og et af de udsagn, de skal forholde sig til, er hvorvidt de ”når dette år er omme, forventer at konfirmationsundervisningen har givet mig en fornemmelse af at den kristne tro har betydning i mit liv.” Ved indledningen af konfirmandundervisningen forventer ca. halvdelen af konfirmanderne (49%) en øget betydningslægnings af troen! Reelt ser det dog ikke ud til, at de får deres forventninger opfyldt. I forlængelse af dette giver det god mening at stille sig selv spørgsmålet, hvorfor konfirmanderne ikke i højere grad lader sig påvirke, når de frivilligt vælger at sætte kristendom på ugeskemaet i et af deres meget påvirkelige år, og når ca. halvdelen kommer med en forventning om en betydningsdannelse? Vi lader - indtil videre - svaret på dette spørgsmål hænge lidt i luften...

## 4.2 Gudstro og gudsforestillinger

Efter at have spurgt ind til konfirmandernes religiøse selvforståelse i mere overordnede kategorier, søgte vi at komme tættere på konfirmandernes religiøse realitetsfelt ved at spørge ind til deres holdning til en række mere dogmatiske udsagn – herunder det enkle men også kontroversielle spørgsmål: Tror du på Gud? – se tabel 3:

Udsagn	Gns.	Dreng	Pige	7.kl	8.kl
Ja	57%	55%	59%	59%	47%
Nej	7%	10%	5%	7%	8%
Ved ikke	34%	34%	35%	33%	44%

Tabel 3: Tror du på Gud? – den procentvise fordeling af konfirmandernes svar ved indledningen af konfirmandundervisningen (Informanterne måtte kun sætte et kryds)

Over halvdelen af konfirmanderne angiver ved indledningen af konfirmandundervisningen, at de tror på Gud (57%) heraf lidt flere piger (59%) end drenge (55%) og lidt flere 7.klasser (59%) end 8.klasser (47%). At der er flere piger, der tror på Gud end drenge, er sammenstemmende med en generel tendens, som ses i andre undersøgelser, der viser, at piger er mere religiøse end drenge (Tamminen, Skårhøj og Østergaard 2005). Omvendt giver det dog næppe mening, at hævde at elever i 7.klasse er mere religiøse end elever i 8.klasse. Tallene indikerer nærmere, at man i 7.klasse er mindre spørgende og i højere grad forstår sig selv i lyset af mere traditionelle kategorier, som man i 8.klasse allerede er godt i gang med at stille spørgsmålstejn ved.

Der er næsten lige mange piger som drenge, der ikke er afklaret i deres tro på Gud, mens der er dobbelt så mange drenge (10%) som piger (5%), der ikke tror på Gud. At der er flere drenge end piger, der angiver ikke at have en gudstro, er i tråd med andre undersøgelser og forekommer ikke overraskende. Det forekommer snarere mere overraskende, at denne gruppe i det hele taget vælger at deltage i konfirmandundervisningen! En mulig forklaring – udover tradition, fest og gaver m.v. – kunne dog være, at de har valgt at deltage for at blive bekræftet i, at de IKKE tror!

Sammenlignet med undersøgelser, der søger at tegne et billede af den samlede danske befolknings gudstro, ligger konfirmandernes gudstro noget under niveau. Fx angiver 62% af den danske befolkning, at de tror på Gud (Luchau, 2004), mens kun 57% af konfirmanderne ser sig selv som eksponenter for en eksplicit gudstro. At ungdomstiden generelt er en periode i livet, hvor gudstroen

er mindst udbredt, bekræftes af en række nordiske undersøgelser (Tamminen 1991, Birkedal 2001, Skårhøj&Østergaard, 2005) og set i det lys giver det god mening, når Tamminen betegner denne livsfase som *”the age of doubt”* (se kap.3.2.1)

#### 4.2.1 Udvikling eller afvikling af gudstro?

Spørgsmålet er så, hvad der sker med gudstroen i løbet af et års intensiv fokusering på og italesættelse af netop tro og religiøsitet? – det giver tabel 4 en indikation af:

Udsagn	1.runde	2.runde	dreng	piger	7.kl	8.kl
Ja	<b>57%</b>	55,8%	54%	57%	57%	46%
Nej	<b>7%</b>	8,6%	11%	5%	8%	11%
Ved ikke	<b>34%</b>	35,6%	34%	36%	34%	42%

Tabel 4: Tror du på Gud? – den procentvise fordeling af konfirmandernes svar ved afslutningen af konfirmandundervisningen sammenholdt med konfirmandernes angivelse af gudstro ved indledningen af forløbet (Konfirmanderne måtte kun sætte et kryds)

Tabellen viser ikke den store ændring i konfirmandernes gudstro. Der er lidt færre, der angiver, at de tror på Gud, og det ser ud til, at det primært er drenge og generelt elever fra 8.klasse, der i løbet af forløbet opgiver deres gudstro. Igen gør det sig dog gældende, at udsvingene reelt er så marginale, at der ikke kan peges på nogen entydige tendenser, udover at konfirmandundervisningen ikke ser ud til at motivere til personlig gudstro. Dermed ikke sagt at konfirmandernes gudstro ikke ændres i løbet af et konfirmandforløb, men undersøgelsen indikerer, at disse ændringer sker indenfor de kategorier, konfirmanderne indlejrer sig i fra begyndelsen af forløbet, således at man måske bliver mere rodfæstet i sin gudstro – eller omvendt mere afklaret om, hvorfor man ikke tror på Gud.

I interviewene med konfirmanderne var ”gudstro” et centralt tema og deres udsagn medvirker til at nuancere konfirmandforløbets betydning for gudstroen – fx Alexander, der midt i konfirmandforløbet siger: *”Jeg har lært at tro på det med Gud, jeg tror meget mere på Gud nu end før, og jeg har fået en masse mere at vide, som jeg ikke vidste.”* (Alexander)

Alexander giver her udtryk for en udpræget kognitiv tilgang til gudstroen. Gudstroen hænger for ham sammen med viden – i dette tilfælde ny viden - og gudstro er noget, han selv formulerer, som noget han har *”lært”*. Troen er for ham ligefrem proportional med viden – han troede på Gud, før han gik i gang med konfirmandundervisningen, men undervisningen har betydet at *”...jeg tror meget mere på Gud nu... jeg har fået en masse mere at vide...”*

Omvendt peger denne pige fra 7.klasse på, at der for hende ikke er sammenhæng mellem mere viden og så en personlig gudstro. Efter konfirmationsforløbet og festen formulerer hun at:

*”Det betyder generelt ikke så meget for mig, det følger bare med.... Jeg er ikke super kristen.. det kirkelige betyder ikke så meget, så det er noget, der hører med. Selve konfirmationen ændrede ikke så meget ... men selve året.. det har ikke ændret mig, det har ikke fået mig til at tro, men jeg har lært noget.” (Ann-Sophie)*

Ann-Sofie indleder med at fortælle, at det med konfirmandundervisning i udgangspunkt blot er en del af pakken – noget der følger med, hvis man vil konfirmeres – og at det kirkelige stadig ikke betyder vildt meget for hende. Det betyder dog ikke, at hun er upåvirket af konfirmandundervisningen – hun har lært noget, men mødet med kirken, kirkens traditioner, ritualer og undervisning har i udgangspunkt ikke ændret noget i forhold til hendes gudstro og den kristne livsdydning. For Anne-Sofie har konfirmandundervisningen i vid udstrækning levet op til hendes forventninger, som hun ikke havde mange af, og hun er ikke blevet overrasket. Det er Sheun til gengæld, som vi talte med efter selve konfirmationen. Han fortæller om, hvordan han nærmest oplevede at være ”høj” af selve oplevelsen i kirken, festlighederne og gensynet med præst og de andre konfirmander efter selve festen – og i forsøget på at samle op på hele forløbet siger han: *”...Det gør altså, at man tror på Gud – jeg tror, alle tror mere på Gud nu end før... konfirmation en tradition, Gud har valgt, for at vi skal tro på ham....” (Sheun)*

#### 4.2.2 Den ambivalente gudstro

En analyse af interviewene viser, at det at skulle forholde sig til Guds eksistens for en gruppe af konfirmanderne, er en proces med mange ”mellempositioner”, som meget naturligt ikke kan indfanges i et spørgeskemas ”firkantede” svarkategorier. Der er næppe tvivl om, at konfirmandforløbet i forhold til en ret stor gruppe reelt ikke formår at igangsætte en personlig refleksion omkring deres gudstro – men omvendt er en mulig tolkning også, at konfirmationsforløbet netop formår at iværksætte en refleksionsproces, som afføder en mere nuanceret og måske famlende ”forholden sig til” Guds tilstedeværelse. Udtrykt lidt anderledes, så kan man godt forholde sig ambivalent til troen på Gud, hvor Gud på den ene side findes, og hvor der på den anden side opstår en tvivl.

I Peter Green Sørensen og Irene Larsens undersøgelse af kristendomsundervisningens betydning for folkeskolens elever (Larsen og Sørensen, 2005) konkluderes, at overvejelserne om gudstroen hos de interviewede skoleelever på én gang er kritiske og tillidsfulde.

*”På én og samme tid taler de om Gud, som om han findes, og samtidig udtrykker de tvivl herom. Der er tale om en gudstro med forbehold, hvor det muligt selvfølgelig konstant drages i tvivl.”* (Sørensen og Larsen, 2005: 158)

En gudstro med forbehold kan netop være et udtryk for en refleksionsproces og en mere reflekteret forholden sig til Guds eksistens – eller som Lisa udtrykker det: *”Før man begynder, så tror man, at man skal tro på det hele... det ved jeg nu, at det behøver jeg ikke...Før sagde jeg bare, jeg tror på Gud, nu ved jeg at man også bare kan tro på noget af det.”* (Lisa)

For Lisa forekommer, det at konfirmandundervisningen har medført, at hun tror på ”mindre” – men at hun til gengæld tror på det, hun tror på! I en af stilene efter festen fremkom endnu en konfirmandrefleksion på den ambivalente tro, hvor Kristoffer meget præcist formulerer, at tro ikke nødvendigvis er et målbart resultat af konfirmationen, men nærmere fremtræder som en retningsbestemt fornemmelse af tro: *”Jeg tror ikke konfirmationen gør noget specielt ved en, jeg tror bare, at man får en følelse af, hvad man egentlig skal tro på resten af sit liv.”* (Kristoffer)

#### 4.2.3 Hvis man forstå sig selv som kristen, så tror man også på Gud! – gudstro fordelt efter religiøse kategorier

En anden tilgang til at forstå såvel ud- som afvikling af gudstroen får man, hvis man i stedet for at bruge køn og klassetrin som parametre, i stedet vælger at anvende de ”religiøse selvforståelseskategorier, som konfirmanderne via spørgeskemaet har indplaceret sig i – se tabel 5:

##### Tror du på Gud?

1.runde/2.runde Samtlige konfirmander	Gruppe 1 Kristen, der ved hvad jeg tror på	Gruppe 2 Kristen, med mange spørgsmål	Gruppe 3 Ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	Gruppe 4 Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
Ja: 57%/ 55%	86%/87%	79%/75%	32%/ 30%	14%/ 13%
Ved ikke: 34%/ 35%	11% /9%	19% /22%	60%/62%	37%/36%
Nej: 7%/ 8%	1%/ 3%	1%/1%	6%/ 7%	48%/ 50%



Tabel:5: Konfirmandernes svar på spørgsmålet ”Tror du Gud?” ved hhv. indledning og afslutningen af konfirmandforløbet opdelt efter hvilke religiøse kategorier konfirmanderne har valgt at indplacere sig i . (Svarerne fra 1.runde er **fed skrift** og 2. runde er skrevet ind med kursiv.)

Tabellen afspejler en vis konsistens i konfirmanders religiøse selvforståelse; hvis man forstår sig selv som kristen, så tror man også på Gud, hvis man ikke helt ved, hvad man tror på, så svarer man også ”ved ikke” i forhold til gudstro osv. Kun et meget lille mindretal tilkendegiver holdninger i forhold til gudstro, som ikke afspejler deres religiøse selvforståelse – fx at forstå sig selv som kristen og samtidig angive ikke at tro på Gud.

Generelt er der ikke de store udsving og ændringer inden for de enkelte grupper. Udsvingene er for små til at kunne konkludere andet end, at konfirmandundervisningen ikke umiddelbart ser ud til at sætte voldsomme processer i gang i forhold til konfirmandernes gudstro. Reelt ses de største udsving i forhold til en mere famlende gudstro, samt en decideret negativ afklaring af gudstroen.

Der opstår altså ikke automatisk en gudstro ved at deltage i konfirmandundervisningen – eller i mødet med kirken – snarere tværtimod! Men hvad med konfirmandernes gudsbillede? Sker der ændringer i gudsbilledet, således at man bliver mere bevidst om, hvilken Gud det er, man enten tror eller ikke tror på? Det vil vi se nærmere på i næste afsnit.

#### 4.2.4 Den fjerne og ukonkret Gud ser ikke ud til at komme tættere på - perspektiver på konfirmandernes gudsbilleder

I begge spørgeskemarunder, spurgte vi ind til konfirmandernes gudsbilleder – og mere konkret bad vi dem om at tage stilling til en række mulige forestillinger om Gud – se tabel 6:

<b>Gudsbillede</b>	<b>1.runde</b>	<b>2.runde</b>
Verdens skaber	64%	42%
Kærlighed	50%	42%
Noget åndeligt	35%	30%
En kraft	24%	27%
Ven	17%	14%
Energi	16%	16%
Far	14%	16,5%
Dommer	4%	6%

Tabel 6: Hvilke af følgende ord beskriver din forestilling om Gud? (Det var muligt at sætte flere krydser)

Konfirmandernes gudsforestillinger fremtræder meget ”traditionelle” ved indledningen af konfirmandforløbet. I lighed med tilsvarende undersøgelser angiver de kategorierne ”Gud som verdens skaber”, kærlighed, ”noget åndeligt” og ”en kraft” som deres primære forestillinger omkring Gud (Skårhøj & Østergaard, 2005). Disse er alle meget luftige gudsbegreber, som typisk formidles i skolens kristendomsundervisning, i medier, film og populær kultur.

I løbet af konfirmationsundervisningen ændres der ikke ved, at disse forestillinger er de mest gængse blandt konfirmanderne, men der sker dog den markante ændring, at væsentlig færre af konfirmanderne - ved konfirmandundervisningens afslutning - oplever at deres gudsbillede rummes af disse kategorier. Med undtagelse af kategorien ”en kraft” er der reelt en vigende tilslutning til de øvrige tre begreber. Hvilke begreber der i stedet rummer konfirmandernes gudsforestillinger i forbindelse med afslutningen af konfirmandforløbet står lidt hen i det uvisse – men tabellen angiver dog, at det ikke er de traditionelle, kirkelige gudsbegreber som ”far” og ”dommer”, der erstatter de mere ”luftige” gudsforestillinger, som konfirmanderne er eksponenter for ved indledningen af konfirmandundervisningen.

I forbindelse med forskningsprojektet ”Gudstro i Danmark” påpeger Peter Luchau en tendens i retning af, at stadig flere unge er begyndt at tro på en mere en personlig Gud (Luchau 2004:44), men noget tyder på at dette ikke gælder for konfirmander! Gudsbegrebet forbliver luftigt, og der ses ikke en begrebsudvikling til noget mere personligt eller en udvikling fra det fjerne til det nære. Den Gud, der ved indledningen af et konfirmandforløb måske kan forekomme fjern og ukonkret, ser ikke ud til at komme ”tættere på” i forbindelse med konfirmandundervisningen.

#### 4.2.5 Jesus er mere populær end sin far – synet på Jesus

Jesus er central i kristendommen, men hvad forbinder konfirmanderne egentligt med ”Jesus-figuren”? Opfatter de Jesus som Guds søn, et godt menneske eller ...?? se tabel 7:

<b>Opfattelse af Jesus</b>	<b>1.runde</b>	<b>2.runde</b>
Guds søn	62%	64,9%
Et godt menneske	20%	20,7%
Har aldrig eksisteret	3%	3,5%
Ved ikke	10%	10,9%

Tabel 7: Hvem mener du Jesus er? Spørgsmålet blev stillet ved såvel indledningen som afslutningen af konfirmandåret.

Konfirmanderne er i udgangspunkt eksponenter for en traditionel tilgang til at forstå Jesus. To ud af tre af konfirmanderne angiver, at de opfatter Jesus som Guds Søn (64,9%). To ud af ti ser primært Jesus som et godt menneske, mens én ud af ti er i tvivl om, hvem Jesus er. Konfirmanderne i 7.klasse viser sig at være mere ”rettroende”, idet 66% angiver, at de opfatter Jesus som Guds søn, mens det kun gælder for lidt over halvdelen af konfirmanderne i 8.klasse (54%). En ud af tre af konfirmanderne i 8.klasse anser primært Jesus som et godt menneske, mens kun én ud af fem af konfirmanderne i 7.klasse er eksponenter for dette synspunkt..

Måske overraskende er det, at der er flere af konfirmander, der angiver, at de tror på Jesus som ”Guds søn” (62%) end andelen, der angiver, at de tror på Guds eksistens (57%). Set fra et dogmatiks synspunkt hænger dette ikke sammen, men det medvirker til at illustrere at troen og forholdet til kristendom i denne aldersgruppe ikke nødvendigvis er styret af dogmatisk konsistens – men snarere at troen konstitueres af en stillingtagen til enkeltudsagn. Konfirmandundervisningen ser – i hvert fald på dette område – ikke ud til at medvirke til at skabe en mere konsistent dogmatisk tilgang til troen.

At andelen, der angiver, at de tror på Jesus som Guds søn, er større end andelen af dem, der tror på Gud, gør sig også gældende i andre undersøgelser (Kier Hansen m.fl, 1995). En plausibel forklaring på denne dogmatiske inkonsistens er, at det er langt nemmere at tage stilling til ”Gud som får et ansigt” - og dermed kommer tættere - end ”blot” at skulle forholde sig til Gud som begreb.

Troen på Jesus som Guds Søn og opstandelsen hører rent dogmatisk sammen. Spørgsmålet er blot om det også hænger sammen for konfirmanderne? – se tabel 8:

<b>Jesu opstandelse</b>	<b>1. runde</b>	<b>2. runde</b>
Ja	38%	40,2%
Nej	22%	20%
Ved ikke	37%	39%

Tabel 8: Tror du på at Jesus opstod fra de døde?

Fire ud af ti af konfirmanderne angiver ved afslutningen af et konfirmandforløb, at de tror på opstandelsen, et tilsvarende antal er ikke afklaret, mens kun én ud fem – med en overvægt af konfirmander fra 8.klasse - definitivt afviser opstandelsen. Tabellen indikerer, at selv om man som konfirmand bliver introduceret til temaet ”opstandelse”, er der ikke noget, der tyder på, at specielt

mange af konfirmanderne ændrer deres syn på dette centrale teologiske tema, samt at man godt kan tro på Jesus som Guds Søn – uden at det behøver at betyde, at man skal tage hele pakken – inklusiv opstandelsen!

### 4.3 Konfirmanders forhold til religiøs praksis

Flertallet af konfirmanderne betegner sig selv som kristne - men uden at de dog tillægger denne ”bekendelse” i deres hverdag. I forlængelse af dette ville det forekomme naturligt, at deres hverdag kun i meget begrænset omfang indeholder det, man kunne kalde ”religiøse praksisser” - men spørgsmålet er, om virkeligheden også er sådan. Med afsæt i konfirmandernes tilbagemeldinger omkring i hvilket omfang bøn og samtaler om det religiøse indgår i deres hverdagsliv, er det denne tematik, der vil blive sat fokus på det følgende afsnit.

#### 4.3.1 At tale med Gud – perspektiver på bøn

Bøn kan være mange ting – fastformulerede bønner, personlige bønner, meditation, en tanke m.v.! I undersøgelsen valgte vi ikke at spørge ind til bestemte former for bøn, men blot stille det brede, åbne spørgsmål. ”Hvor tit beder du? – og tabel 9 tegner et billede af konfirmandernes ”bønsfrekvens”:

Hvor tit be’r du?	1. runde	2. runde
Aldrig	36%	29%
ikke særlig ofte	36%	38%
engang imellem	18%	23%
Ofte	3%	4%
Hver dag	3%	3%

Tabel 9: Konfirmandernes ”bønsfrekvens” hhv. ved indledningen og afslutningen af konfirmandundervisningen.

Ved indledningen er det reelt tre ud af fire af konfirmanderne, der enten ”aldrig beder” eller ”ikke beder ofte” – og i den gruppe, der aldrig beder, er der en markant overvægt af drenge og elever fra 8.klasse. Omvendt er det én ud af fire af konfirmanderne, der ved indledningen af forløbet angiver, at de regelmæssigt beder - heraf 6% ”ofte” eller ”hver dag”. I sidstnævnte gruppe er der et markant flertal af piger.

Konfirmandundervisningen ser ud til at have en vis effekt i forhold til, hvor meget konfirmanderne beder – gruppen af dem, der ”aldrig beder”, er faldet fra 36% til 29% og specielt er det drengene,

der ”er holdt op med **ikke** at bede”! Fire ud af ti konfirmander angiver, at de ikke beder særlig ofte, mens tre ud af ti angiver at bede ”en gang i mellem”, ”ofte” eller ”hver dag”. Konfirmandundervisningen betyder således, at en mindre gruppe ser ud til i et vist omfang at integrere bønner som en del af deres liv.

En plausibel forklaring på at et voksende antal angiver, at de beder, kan være, at de medregner bønner i forbindelse med konfirmandundervisningen eller i forbindelse med de gudstjenester, som er obligatoriske at deltage i. Interviewene indikerer dog, at denne forklaring kun delvis kan forklare det stigende antal af bønner, for som en af konfirmanderne udtrykker det: *”Jeg har haft bedt før... da jeg var mindre – men ikke mere nu... Vi siger fadervor sammen til præst, men det er ikke rigtigt....”* (Kevin)

Når det ”ikke er rigtigt” handler det i udgangspunkt om, at bøn er noget, man mener og ikke blot en remse, og for en lille gruppe af konfirmander ser det ud til at bønner – uafhængigt af om den bedes i forbindelse med konfirmandundervisningen eller ej – er blevet til en remse, hvilket fx gør sig gældende for Mikkel, der siger:

*”Lige siden vi startede har jeg bedt til Gud hver onsdag...”*

”Hvorfor om onsdagen?”

*”...om onsdagen?... det er fordi, jeg skal nå så meget – til præst, ud med aviser og til fodboldtræning....så for at nå det hele, så be´r jeg lige, mens jeg er ude med aviserne!”*

For Mikkel forbliver bønner ikke inde i konfirmandstuen – den tages med ud af i kirken og bruges i forhold til en ” travl hverdag!

Når vi ser på ”bønsfrekvensen” med afsæt i konfirmandernes religiøse selvforståelse, afspejler udviklingen i løbet af konfirmandforløbet de samme tendenser som anført ovenfor – se tabel 10:

<b>1.runde/2.runde</b> <i>% sats af enighed</i>	<b>Gruppe 1</b> Kristen, der ved hvad jeg tror på	<b>Gruppe 2</b> Kristen, med mange spørgsmål	<b>Gruppe 3</b> Ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	<b>Gruppe 4</b> Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
Hver dag: <b>3%/3%</b>	<b>7%/5%</b>	<b>3%/4%</b>	<b>1%/1%</b>	<b>1%/2%</b>
Ofte: <b>3%/4%</b>	<b>6%/6%</b>	<b>4%/7%</b>	<b>1%/1%</b>	<b>1%/1%</b>
Engang imellem: <b>18%/38%</b>	<b>25%/ 37%</b>	<b>25%/29%</b>	<b>14%/15%</b>	<b>3%/2%</b>
Ikke særlig ofte: <b>36%/38,%</b>	<b>37% 32%</b>	<b>42%/ 42%</b>	<b>38%/ 43%</b>	<b>8%/ 33%</b>
Aldrig: <b>36%/38%</b>	<b>23%/17%</b>	<b>23%/ 15%</b>	<b>44%/37%</b>	<b>86%/ 61%</b>

Tabel 10: Hvor tit beder du? ved hhv. indledningen og afslutningen af konfirmandundervisningen (Konfirmandernes besvarelser ved indledningen af konfirmandundervisningen er angivet med fed skrift, mens besvarelsen ved afslutningen af forløbet er angivet i kursiv)

Tabellen viser en udvikling i retning af, at der i løbet af konfirmandundervisningen sker en udvikling i retning af – uafhængigt af ”religiøs” selvforståelse - at stadig færre kategorisk afviser, at de beder. Dette betyder ikke, at konfirmandundervisningen medfører en ”bønnevækkelse”, men reelt er der tale om, dels at lidt flere af dem, der tidligere angav, at de aldrig bad, nu angiver, at de beder, men dog ikke særlig ofte. Dels er der tale om, at en voksende gruppe er begyndt at bede mere jævnligt – forstået som at de minimum ”beder en gang imellem”. I gruppen af ”kristne som ved, hvad de tror på” er det reelt ca. halvdelen, der jævnligt beder, mens det i gruppen ”kristne med mange spørgsmål” er fire ud af ti, der jævnligt beder. At der er en vis konsistens i forholdet mellem ”religiøs selvforståelse” og frekvensen af bøn, afspejles også i gruppen, der angiver at ”kristendommen ingen betydning har”. Her er det kun 5%, der jævnligt beder, for det giver i udgangspunkt ikke mening at bede, når den religiøse dimension ikke spiller den store rolle i ens liv.

Når der sker en udvikling i retning af, at flere beder, betyder det dog ikke, at bøn – for flertallets vedkommende – er blevet en integreret del af deres liv. Dette blev tydeligt understreget i flere af interviewene, hvor begrundelserne for fraværet af bøn falder i to kategorier.

Emil der giver følgende svar da han bliver spurgt om, hvorvidt bøn er en del af hans hverdag:

*”Nej!!! Det er vores hverdag gået hen og blevet for travlt til.. til at be... man skal nå at gøre mange ting i dag... karriere, børn, passe hus...” (Emil)*

For Emil er begrundelsen for fraværet af bøn ikke fraværet af gudstro, men travlhed – bøn passer simpelthen ikke ind i en hektisk hverdag, mens det for andre konfirmander meget naturligt gælder, at den manglende gudstro har betydning for deres forhold til bøn: *"Nej, jeg bad kun, da jeg var lille – men nu ?nej – jeg tror ikke på Gud – efter døden er der måske noget – men ikke nu."* (Andreas)

Selvom der reelt er en lille gruppe af dem, der angiver at "kristendommen ingen betydning har", som alligevel beder fra tid til anden, så giver det ingen mening for det store flertal af bede til en Gud, som man alligevel ikke tror på!

I spørgeskemaet spurgte vi også ind til i hvilke situationer, man som konfirmand kan finde på at bede. Der var en række mulige svarkategorier, som man kunne tage stilling til: når man "er glad"; "ked af det og nede"; "ved noget farligt" og "ved noget uforståeligt". De to oftest angivne årsager var "når man er ked af det" eller "der sker noget farligt".

I interviewene bliver dette yderligere belyst, og flere angav også, hvordan de oplevede, at det reelt hjalp dem at bede – som f.eks. Signe:

*"Jeg tror, Gud har været der engang – men han er der også i dag ... altså når jeg har skåret i mig selv – så har han taget min saks ud af hånden – og jeg har fået venner – Gud giver mig venner... Jeg be ´r for at Gud skal passe ekstra meget på Mads ... en af mine bedste venner... Gud er med mig – han er min ven – jeg be ´r tit aftenbøn – han sidder på min sengekant ... og så snakker jeg sammen med Gud. Han lægger sin hånd på min. Det er min Gud..."* (Signe)

Signe fortæller om, hvordan hun oplever, at bønner har betydning i hendes liv – at hun fx ser en sammenhæng mellem bøn, og det at hun har fået et stærkere netværk, men også om hvordan Gud – som i forsøget på en konkretisering bliver til en "Han" – har udviklet sig til at blive en god samtalepartner, som hun tit "snakker" med, og som hun oplever fysisk i en vis forstand – hun kan fornemme, at han holder fast i hende, og derfor også er "hendes Gud"!

Fra Signe - der oplever, at hun taler *med* Gud - skifter vi nu fokus og vil i det følgende afsnit se på, hvor meget samtalen *om* Gud fylder i konfirmandernes liv.

### 4.3.2 At tale om Gud – perspektiver på samtaler omkring religiøse temaer

Religionsforskeren Erling Birkedal peger forholdsvist entydigt på, at ”*troen udvikles i dialogen*” (Birkedal,2001) – og med dialog menes der ikke blot dialoger i ”kirkeligt regi”, men også de religiøse input, man får gennem snakke med forældre, andre voksne, venner m.v. Spørgsmålet er blot, i hvor høj grad ”religiøse temaer” indgår i de mange samtaler, konfirmanderne er indlejret i i såvel det fysiske som det virtuelle rum?

Konfirmanderne blev bedt om, at angive i hvilket omfang, at de diskuterer religiøse temaer med hhv. deres forældre og venner – og tabel 11 peger på, at religion ikke er det tema, der drøftes oftest ved middagsbordet:

	<b>1. runde</b>	<b>2. runde</b>
1. sjældent	41%	40,%
2. af og til	27%	23%
3. aldrig	25%	30,%
4. ofte	3%	4,%
5. meget ofte	1%	1,%

Tabel 11: Hvor tit snakker du med din familie om tro og kristendom?

Som det fremgår af tabel 11, fylder samtalen om religiøse emner ikke meget i de daglige samtaler i familien. To ud af tre angiver, at de ”aldrig” eller ”sjældent” drøfter religiøse temaer i familien, og én ud af fire angiver, at det reelt aldrig sker. Man skulle måske tro, at når konfirmandundervisningen står på ugeskemaet på lige fod med dansk, tysk, badminton og kampsport, at det så ville betyde, at der ville komme mere fokus på den religiøse dimension, men det ser i udgangspunkt ikke ud til at være tilfældet. Kun 1/3 af konfirmanderne oplever, at der snakkes om religiøse emner af og til eller ofte, og reelt ser det ud til, at samtalen reelt fylder mindre ved afslutningen af konfirmandundervisningen – fx udtrykt ved at syv ud af ti - med en ligelig fordeling mellem drenge og piger - nu angiver, at der ”aldrig” eller ”sjældent” bliver drøftet religiøse temaer i hjemmet!

Spørgsmålet er dog, om der reelt tales mindre om det religiøse i hjemmet i konfirmandåret – eller om konfirmanderne pludselig bliver mere bevidste om den manglende religiøse dimension i hjemmets samtaler, fordi den sættes i perspektiv via konfirmandundervisningen? Andre mulige forklaringer på at den religiøse dimension ikke fylder specielt meget i samtalerne omkring middagsbordet i forbindelse med konfirmandundervisningen kunne være:

- at hverken forældre eller konfirmand oplever, at temaet er specielt relevant – eller at de reelt mangler et ”religiøst sprog”, som er en forudsætning for samtalen.



- at konfirmationen er konfirmandens eget projekt, og at man holder sine overvejelser for sig selv
- at der er indgået en aftale om ”arbejdsdeling” med kirken – det religiøse drøftes i kirkeligt regi, og så drøfter vi andre temaer hjemme.

Reelt er der nok tale om et ”mix” af ovenstående forklaringer på, hvorfor at deltagelse i konfirmandundervisningen ikke ser ud til at stimulere samtalen omkring religiøse temaer omkring middagsbordet! Spørgsmålet er så, om samtalen i stedet er flyttet ud på drenge- og pigeværelserne – noget tabel 12 giver en indikation på:

	<b>1. runde</b>	<b>2. runde</b>
1. sjældent	42%	38%
2. af og til	14%	14%
3. aldrig	39%	43%
4. ofte	2,5%	3%
5. meget ofte	0,5%	0,9%

Tabel 12: Hvor tit snakker med venner om tro og kristendom?

En ud af fem angiver, at de snakker om religiøse temaer ”af og til” eller ”ofte”, mens otte ud af ti af konfirmanderne angiver, at de reelt ”aldrig” eller ”sjældent” drøfter religiøse emner med vennerne. Intet tyder således på, at konfirmandundervisningens drøftelser bliver taget med ud af konfirmandlokalet og kirken og ind i konfirmandernes hverdagsliv.

Hvis man betragter konfirmandgruppen med afsæt i deres religiøs selvforståelse, kan der dog iagttages nogle mindre forskydninger, der er med til at nuancere billedet en smule - se tabel 13:

<b>1.runde/2.runde</b>	<b>Gruppe 1</b> Kristen, der ved hvad jeg tror på	<b>Gruppe 2</b> Kristen, med mange spørgsmål	<b>Gruppe 3</b> Ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	<b>Gruppe 4</b> Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
Meget ofte	0%/1%	1%/1%	0,3%/ 0,4%	1%/ 0%
Ofte	5%/3%	2%/5%	1%/ 1%	0%/1%
Af og til	15%/20%	14%/20%	15%/ 11%	5%/ 1%
Sjældent	44%/42%	54%/45%	39%/ 37%	18%/ 17%
Aldrig	34%/32%	27%/ 27%	43%/ 48%	75%/ 80%

Tabel 13: Hvor tit snakker du med venner om kristendom, tro og religion? – fordelt på ”religiøs selvforståelse”. (Besvarelserne i 1.runde er markeret med fed skrift, mens besvarelserne i 2.runde er angivet i kursiv)

En mindre del af konfirmander med en kristen selvforståelse ser ud til at lade sig udfordre en smule af konfirmandundervisningens fokus på religiøse temaer, hvilket mere konkret kommer til udtryk i en svag stigning i antallet af konfirmander, der ”ofte” eller ”af og til” indgår i en samtale omkring

religiøse emner med vennerne. Omvendt viser det sig dog også, at for dem, ”der ikke rigtig ved hvad de tror på” og dem, som angiver at ”kristendommen ikke rigtig har den store betydning”, gør det sig gældende, at de i løbet af konfirmandundervisningen reelt drøfter færre religiøse temaer med vennerne.

I interviewene giver flertallet af konfirmander udtryk for, at de snakker **ikke** mere eller mindre om kristendom/tro, bare fordi de går til konfirmationsundervisning:

*”Man snakker ligesom ikke om at man går til præst eller i kirke... heller ikke i klassen... det er kun når man kommer herover til præst, at man blærer sig med, at man har været i kirke, så man kan få krydserne.” (Frederik)*

Samtalen omkring det religiøse er for Frederik indlejret i et bestemt ”rum” – nemlig det religiøse rum som konfirmandundervisningen tilbyder – og her er det naturligt at snakke, fordi vennerne naturligt indgår i det samme rum.

Vi har i spørgeskemaet spurgt ind til samtalefrekvensen, mens vi i interviewene fik mulighed for i højere grad at sætte fokus på indholdet af de snakke, der trods alt finder sted – herunder hvorvidt konfirmandundervisningen medvirker til at kvalificere samtalen. En mindre gruppe af konfirmander angiver, at de i praksis oplever, at konfirmandundervisningen er med til at kvalificere samtalen – f.eks. Julie, der siger:

*”Det kommer på banen engang imellem, hvis de (familien) spørger og nu har jeg fået begrundelser og svar som jeg kan bruge...”(Julie)*

Når temaer diskuteres i familien, oplever hun, at undervisningen reelt har givet hende et sprog og argumenter i forhold til at argumentere for, hvad hun såvel tror som ikke tror på. Det samme gør sig gældende for Alexander, der reelt oplever, at den religiøse dimension fylder lidt mere ved middagsbordet, men han oplever dog kun, at forældrene er interesseret i en beskrivelse af, hvad der foregår – og langt mindre er interesseret i at indgå i en samtale omkring det mere indholdsmæssige: *Ja, nu snakker vi om kristendom og det der, fordi mine forældre spørger meget,... mest hvad vi har lavet, ikke så meget om hvad jeg tror på. (Alexander)*

Hvis tro og kristendom skal udvikle sig, kræver det mange ”input”, dialogpartnere og ”rollemodeller”, der kan modellere, hvad troen ”kan bruges til” i hverdagen. Samtalerne med konfirmanderne indikerer meget klart, at disse ”input” for det store flertal reelt er fraværende, og at den religiøse dimension dermed sjældent bliver forankret i hverdagslivet – det liv, hvor den skal vise såvel sin fortolknings- som livsduelighed!

Konfirmandundervisning er for det store flertal, noget man ”går til det”, og de to timer, der bruges på at drøfte religiøse og eksistentielle emner i løbet af en uge, fylder ikke meget i løbet af en hektisk uge i en teenagers liv – hvilket nok er en væsentlig forklaring på, hvorfor konfirmandundervisningen for det store flertal ikke ser ud til at have nogen nævneværdig betydning i forhold til at stimulere religiøse udviklingsprocesser.

### 4.3.3 Opsamlende og spørgsmål til overvejelse

Undersøgelsen tegner et billede af, at konfirmandforløbet - for det store flertal – reelt ikke ser ud til at påvirke det religiøse realitetsfelt, som konfirmanderne bevæger sig i. Den religiøse dimension i tilværelsen spiller ikke den store rolle før konfirmationsforløbet og kommer heller ikke til det i mødet med kirken.

Selv om et overvejende flertal af konfirmanderne er positive overfor en kristen identitet – eller en afprøvning af en kristen identitet, så formår konfirmationsforløbet ikke at give nogle religiøse holdepunkter eller en livstolkning, der giver mening at kunne definere sig ud fra som teenager.

Konfirmanderne oplever heller ikke at få en religiøs praksis, der er meningsfuld og brugbar i en teenage-virkelighed og den italesættelse, der sker af kristne kollektive livsværdier, tages ikke med i den enkeltes hverdagsliv i form af samtale med familie og venner.

”Ingen reaktion” må i udgangspunkt betegnes som en forholdsvis nedslående tilbagemelding! Spørgsmålet er så, om denne tilbagemelding ligger i god forlængelse konfirmandernes motiver og forventninger til konfirmationsforløbet? Dette vil der blive set nærmere på i kapitel 5.

Spørgsmål til overvejelse:

- Flertallet angiver, at de ved indledningen af forløbet tror på Gud og har en kristen selvforståelse – og som det vil fremgå af kapitel 5 – har de reelt høje forventninger til konfirmandundervisningen – hvilke jo i udgangspunkt skulle indikere gode muligheder for et spændende og udviklende ”konfirmandår”! Hvad er dit eget bud på, at det ser ud som om, kun en mindre gruppe angiver, at de har ”rykket sig i løbet” af året, og at flertallet af denne gruppe ser ud til at afklare sig negativt i forhold til såvel gudstro som kristendommen
- ~~Er du sikker~~ Hvordan kan undervisningen være med til at give erfaringer af gudstro?
- Tro ser ud til at udvikles i dialog! Hvilke overvejelser gør du dig mht. til at fx at stimulere den ”religiøse samtale” ved middagsbordet? Med andre ord hvordan kan forældrene i langt højere grad inddrages i samtalen og dialogen omkring konfirmandundervisningen?

## 5 Mere end blot...?

Danske teenagere har mange ting på dagsordenen, og som det er fremgået af de tidligere kapitler, indgår Gud pt. ikke som en integreret del af ”top fem” – men alligevel er der et stort flertal af danske teenagere, der går i gang med konfirmandforløbet. Spørgsmålet er så, hvilke forventninger de møder op med, og hvilken betydning de tillægger selve konfirmandforløbet? Er konfirmanderne underlagt vort samfunds italesættelse af konfirmation som en ”*gaveregns-overgangsrite*” og indvielse i de voksnes forbrugs-rækker – og dermed blot anser konfirmandundervisningen som et nødvendigt onde? Eller er konfirmander ”frisatte” eksponenter for en anden såvel dagsorden som tilgang til konfirmation end forældrenes, der med afsæt i deres religiøse blufærdighed og/eller uafklarethed er mere end villige til at konvertere konfirmationen til en non-firmation, hvis den unge teenager ønsker det?

I dette kapitel vil der være fokus på, hvilke udtalte motiver og begrundelser der, set fra en konfirmandoptik ligger til grund for at deltage i et konfirmandforløb, i hvilket omfang konfirmandundervisningen ser ud til at være med til at igangsætte en religiøs dannelsesproces, samt hvordan de ser tilbage på hele forløbet, når gaverne er byttet, kjolen er hængt i skabet og de igen er ”ualmindelige almindelige” danske teenagere i hhv. 7. og 8.klasse.

### 5.1 Motivation og begrundelse for at blive konfirmeret

I begge runder af undersøgelsen blev konfirmanderne bedt om at tage stilling til, hvorfor de gerne ville konfirmeres. De havde følgende udsagn, som de skulle erklære sig enig med, uenig med eller hverken enig/uenig:

Jeg vil gerne konfirmeres

- fordi det er en tradition
- fordi mine forældre ønsker det
- gaverne
- fordi jeg tror på Gud
- fordi mine venner bliver konfirmeret
- festen
- fordi det er mit eget valg

Tabel 13 giver en indikation af ”top fire” når de gælder motiver i forhold til at blive konfirmeret:

Udsagn	<b>1. runde</b>	2. runde
1. eget valg	<b>86%</b>	85%
2. tror på Gud	<b>52%</b>	52%
3. tradition	<b>48%</b>	52%
4. p.gr.a festen	<b>42%</b>	43,5

Tabel 13: Hvad er dit motiv for at blive konfirmeret? (Konfirmanderne skulle tage stilling til samtlige udsagn og procentsatserne viser hvor stor en procentdel, der erklærede sig enig i hvert udsagn – procentangivelserne fra 1. runde i starten af forløbet står først med fed skrift, mens angivelserne fra 2. runde i slutningen af forløbet står med kursiv)

### 5.1.1 ”Det er mit eget valg”

”Det er mit eget valg” er den primære begrundelse, som konfirmanderne angiver ved såvel indledningen, som når de er ved at være færdige med konfirmationsforberedelsen (hhv. 85% & 86%). I forhold til denne begrundelse er der en ligelig fordeling mellem såvel drenge og piger som elever fra 7. og 8.klasse.

Man kan så med god ret spørge, hvorvidt der er tale om konfirmandernes ”eget valg”, når tre ud af fire af en ungdomsårgang vælger at deltage i konfirmationsforløbet, og når det i mange sogne er sådan, at det er hele klasser, der deltager? Her er det dog vigtigt at være sig bevidst, om at ”eget valg” er en ret væsentlig faktor i et teenageliv, der domineres af stor valgfrihed i forhold til produkter, tøj, mode og livsstil i øvrigt. At skulle konfirmeres er blot endnu et af de mange valg, en teenager i dag skal gøre sig. Der ligger ikke længere de samme forventninger fra forældrene, om ”at det skal man bare”, idet mange forældre er klar til at tilbyde såvel fest som gaver både i forbindelse med konfirmation eller non-firmation. At der for flertallet reelt er tale om, at de oplever at træffe et selvstændigt valg sætter Elisabeth ord på:

*”Jeg har selv valgt det – det betyder noget, at jeg selv har valgt det, at mine forældre giver mig det valg, at det kan jeg selv vælge... De første gange var jeg i tvivl – jeg er meget skeptisk, det er jeg opdraget til, men ved at jeg har gået til præst, er jeg blevet mere åben...” (Elisabeth)*

Selvom familiens forventninger og det, at vennerne også bliver konfirmeret, naturligvis også har en vis betydning – som hhv. 21% og 24% angiver som en faktor, der har betydning – så udtrykker flertallet – i lighed med Elisabeth – vigtigheden af, at det at deltage i konfirmationsforberedelsen er udtryk for et selvstændigt valg.

Som tidligere nævnt er termen *kollektivt orienterede individualister* forsøgt anvendt til at indfange, hvad der er på spil i teenagelivet. Gruppen er vigtig, men i gruppen er det afgørende vigtigt, at jeg oplever, at jeg selv kan stå inde for mine valg. At træffe selvstændige valg er en vigtig del af hele identitetsprojektet, og hvis jeg træffer valg, jeg ikke kan stå 100% indenfor, er der en stor risiko for, at jeg ”mister mig selv” (Simonsen, 2001). Kevin anvender lidt andre ord, når han siger:

*”Jeg vil selv bestemme – lige i starten ville jeg ikke helt – så jeg kom ikke i starten (til konfirmandundervisningen), men så ville jeg gerne prøve... Det er vigtigt, at det er mit eget valg – ellers ville det ikke være så fedt. Jeg vil gerne konfirmeres... for at lære noget mere om det med Gud, så jeg tror lidt mere.” (Kevin)*

Det er ikke så ”fedt”, hvis man ikke kan stå inde for de valg, man træffer – og efter nogen overvejelser for og imod ender Kevin op med, at han gerne vil prøve med den konsekvens, at han reelt er noget mere åben og positiv i forhold til konfirmandforløbet. Det, at han selv har valgt at deltage, betyder at han deltager meget mere positivt, end hvis han havde følt sig tvunget til at deltage.

### 5.1.2 ”Hvis jeg ikke troede, ville jeg slet ikke konfirmeres”

At **jeg tror på Gud** er også en faktor, der har stor betydning, når det gælder om at afdække konfirmandernes motiver for at deltage i konfirmandundervisningen. Over halvdelen (52%) angiver dette som en vigtig faktor og betoner dermed vigtigheden af, det konfirmationen dybest set handler om – nemlig om at bekræfte sin tro på Gud. Der er flere 7. klasser (53%) end 8.klasser (43%), der er enige i denne begrundelse, mens der er en ligelig fordeling mellem drenge og piger. At der er færre 8.klasser, der angiver dette som en væsentlig faktor, korresponderer med det forhold, at der også er færre 8.klasser, der angiver, at de tror på Gud.

Ved afslutningen af forløbet fastholder 52% af konfirmanderne **troen på Gud** som begrundelse og motivation for at blive konfirmeret. Der er kun 9%, der erklærer sig uenig med dette udsagn, hvilket korresponderer med de 8%, der svarer, at de ikke tror på Gud. For Andreas er troen vigtig for hans beslutning:

*”Det er en del af det at være kristen, at man skal finde ud af, hvad man tror på. Man behøver ikke at tro på det hele, men hvis jeg nu slet ikke troede på det, ville jeg jo ikke konfirmeres. (Andreas)*

Andreas tror ikke på hele pakken, men hvis han slet ikke kunne ”bekræfte” blot en lille del af det, som konfirmationen egentlig handler om, så ville han slet ikke have valgt at gå i gang med forløbet. For Andreas giver det nemlig slet ingen mening at være en del af noget, han ikke kan identificere sig med.

### 5.1.3 ”Det er en tradition i min familie”

Konfirmationen som en stærkt forankret **tradition** i familien angives af lidt under halvdelen (48%) – med en overvægt af 8.kl - som et motiv for vælge at blive konfirmeret. Traditionen, her forstået som såvel den folkelige, historiske som den enkelte families tradition, er et vigtigt motiv for Tenna, der ikke vil skille sig ud i forhold til den familiære tradition, hun er indlejret i:

*”Jeg vil konfirmeres. Det er en tradition i min familie og jeg vil ikke skille mig ud i forhold til dem.” (Tenna)*

I interviewene fremgår det tydeligt, at det for mange af konfirmanderne er muligt at kombinere traditionen med oplevelsen af, at der også er tale om et personligt valg:

*”Det er en tradition i min familie, alle er blevet konfirmeret helt langt tilbage, men det er klart mit eget valg, at jeg vil følge den tradition.” (Rune)*

For Rune består det personlige valg primært i, hvorvidt han ønsker at være en del af en familietradition eller ej – og ikke i så høj grad et valg i forhold til selve konfirmationens indhold.

Paul Otto Brunstad (Brunstad, 1998) peger i sin forskning på et voksende tryghedsbehov hos unge - et tryghedsbehov, der bl.a. kommer til udtryk i en søgen efter traditionelle værdier og praksisser, som ofte er ideologisk eller religiøst forankret – men som af brugerne reelt tømmes for dette indhold og i stedet har karakter af et ”kronologisk fikspunkt” med mulighed for at samle familien og måske få anledning til at sige nogle af de ting til hinanden, som man ikke får sagt i hverdagen. For Anne Sofie gælder det, at konfirmationen reelt er blevet tømt for sit reelle indhold, men er blevet fyldt med nyt indhold, idet konfirmationen tjener en vigtig funktion som anledning til at samle og feste med familien:

*”Det er en tradition, ...de fleste gør det.. Der er ikke noget at fejre ved nonfirmation, men jeg tror ikke på det.” (Anne Sofie)*



Sammen med sin familie fejrer Anne Sofie noget, hun ikke tror på, men hun oplever, at det giver mening at indlejre sig i den familietradition, hun er en del af – selvom hun reelt giver udtryk for at nonfirmation nok var det valg, som hun bedst selv ideologisk kunne stå inde for. Hun er således helt klar på modsætningen omkring det, hun vælger at sige ja til at indgå i og så hendes egne personlige holdninger. Hun giver dog udtryk for, at hun kan leve med dette valg, fordi konfirmation – i modsætning til non-firmation – er en anledning til at samle familien.

#### 5.1.4 ”Jeg glæder mig rigtig meget – især til alt det der ”festlir”

**Festen og gaverne** kommer ind på en 4.plads i det generelle billede af konfirmandernes motivationsfaktorer for at deltage i konfirmandforløbet. Selv om denne dimension af konfirmationen nok er den, der tydeligst italesættes i såvel ”folkemunde” som medier, er kun 42% af konfirmanderne enige i, at festen og gaverne er en motivation for konfirmationen. For flertallet – i lighed med Emil – anses festen mere som en kærkommen bonus:

*”Også selv om mine kammerater ikke skulle konfirmeres, så ville jeg gå til præst. Jeg tror jo på Gud og det vil jeg gerne .. hvad hedder det.. bekræfte. Festen er bare en bonus oven i!” (Emil)*

Det er mest drenge, der har gaverne med som en væsentlig faktor for at vælge konfirmationen (51% drenge i forhold til 34% piger), mens der er langt flere piger end drenge, der vægter festen højere end gaverne. For dem ser det ud til at selviscenesættelsen, festens højtidelighed, hyggen ved at samle familien, festforberedelse m.m. betyder mere end den ”kontante” gaveregn.

*”Jeg synes, det er sejt at kunne sige, jeg er blevet konfirmeret – jeg glæder mig meget – især alt det der ”festlir”... det er så hyggeligt... takketale, bordplan, fællesskab med ens venner!” (Rebekka)*

Noget tyder således på at selve ”konfirmationseventet”, hvor man er det ultimative midtpunkt en hel dag – specielt for en gruppe af piger - er noget af det, der trækker!

#### 5.1.5 Er de ”kristne” mindre materialistiske end dem der ikke helt ved, hvad de tror på?

Næppe, men ved at krydse de forskellige motiver for at deltage med konfirmandernes religiøse selvforståelse, får man et lidt mere nuanceret billede af hvilke ”typer” af konfirmander, der er eksponenter for hvilke motiver. Se tabel 14:

<b>Gennemsnit i hhv. 1.&amp; 2.runde</b>	<b>Gruppe 1 (27%)</b> Kristen, der ved hvad jeg tror på	<b>Gruppe 2 (25%)</b> Kristen, med mange spørgsmål	<b>Gruppe 3 (37%)</b> Ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	<b>Gruppe 4 (9%)</b> Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
<b>1. Eget valg:</b> <b>86%/85%</b>	1. Eget valg: <b>90%/91%</b>	1. Eget valg: <b>91%/92%</b>	1. Eget valg: <b>84%/83%</b>	1. Festen: <b>78%/69%</b>
<b>2. Tror på Gud:</b> <b>52%/52%</b>	2. Tror på Gud: <b>81%/80%</b>	2. Tror på Gud: <b>72%/69%</b>	2. Festen: <b>46%/47%</b>	2. Gaverne: <b>75%/74%</b>
<b>3. Tradition:</b> <b>48%/52%</b>	3. Tradition: <b>52%/53%</b>	3. Tradition: <b>49%/48%</b>	3. Tradition: <b>49%/56%</b>	3. Eget valg: <b>70%/66%</b>
<b>4. Festen:</b> <b>42%/43%</b>	4. Festen: <b>36%/38%</b>	4. Festen: <b>31%/33%</b>	4. Gaverne: <b>44%/46%</b>	4. Vennerne: <b>37% /44%</b>
<b>Gaverne:</b> <b>40%/43%</b>	Gaverne: <b>33%/34%</b>	Gaverne: <b>33%/38%</b>	Tror på Gud: <b>31%/28%</b>	Tradition: <b>28%/48%</b>
<b>Vennerne:</b> <b>24%/27%</b>	Vennerne: <b>20%/23%</b>	Vennerne: <b>19%/24%</b>	Vennerne: <b>27%/28%</b>	Forældre: <b>20%/29%</b>
<b>Forældre:</b> <b>21%/20%</b>	Forældre: <b>21%/17%</b>	Forældre: <b>23%/18%</b>	Forældre: <b>20%/22%</b>	Tror på Gud: <b>6%/15%</b>

Tabel 14: Motiver for at blive konfirmeret fordelt efter ”religiøs selvforståelse” (Besvarelserne fra første runde er angivet med fed skrift og 2. runde er angivet med kursiv.):

Med undtagelse af dem, der angiver at ”kristendom ingen betydning har”, gælder det, at  **eget valg** står absolut øverst på dagsordenen, når det drejer sig om hvilke faktorer og bevæggrunde, der har betydning, når man vælger at lade sig konfirmere. I forhold til de konfirmander, der betegner sig selv som ”kristne” er  **troen på Gud** en væsentlig faktor, dvs. at der for dem er en sammenhæng mellem deres egen religiøse selvpfattelse og deres motivation for at deltage i konfirmationsforløbet. Omvendt ser det ud til at  **festen og gaverne** betyder mere for dem, ”der ikke ved, hvad de tror” og for dem, for hvem ”kristendommen ikke betyder noget”. Især i forhold til sidstnævnte gruppe gør det sig gældende, at de ikke lægger skjul på, at det primært er festen og gaverne, der trækker – eller som Emil udtrykker det: *”Det er måske egoistisk at sige, at man gør det for gavernes skyld, men det at gå til præst er ikke det fedeste i verden. Vi er jo ligesom for trætte og blanke, og præsterne forsøger bare at lære os noget, vi ikke gider at lære”*. (Emil)

Emil er eksponent for en ”let’s face it”- tilgang. Der er nogle, der kan legitimere deres deltagelse i konfirmandundervisningen med lidt tro, at de ikke er afvisende overfor, at der er mere mellem himmel og jord m.v. – men alle de forklaringer giver ingen mening for Emil! For ham er det bare

ikke specielt meningsfyldt, at mødes tidligt om morgenen og lytte til noget, som man ikke gider høre om – og den primære gulerod er derfor gaverne og festen og ikke så meget andet!

Overordnet sker der i løbet af konfirmandforløbet ikke de store ændringer, når det gælder motiverne for at deltage i undervisningen. I gruppen af konfirmander ”der ikke ved, hvad de tror” sker der en udvikling i retning af en højere grad af vægtlægning på **tradition** – en udvikling der dels kan være begrundet i, at konfirmanderne i løbet af undervisningen bliver mere bevidste omkring traditionens betydning, dels kan tolkes i retning af, at når det religiøse ikke formår at fremstå meningsfyldt, er det vigtigt med andre meningsgivende faktorer for at legitimere den fortsat deltagelse i forløbet.

I gruppen af dem ”der ikke oplever, at kristendommen giver mening” sker der en udvikling i retning af, at ”festen” ikke betyder nær så meget som i forbindelse med indledningen af forløbet. En mulig forklaring på denne udvikling er den enkle, at der i denne gruppe er mange drenge som i forbindelse med afslutningen af forløbet er ved at ”gå død” i bordkort, bordplan, menu m.m. Derimod ser det ud til at denne gruppe tillægger **tradition, vennerne og forældrene** stigende betydning, hvilket kan skyldes, at det for nogle i længden ikke giver mening blot at legitimere deres deltagelse med fest og gaver, samt det helt praktiske forhold som det at forældrene – når konfirmanden evt. ytrer ønske om at stoppe med undervisningen, holder fast i, at nu har hun/han blot at gennemføre, nu hvor forsamlingshuset er bestilt.

### 5.1.6 ”Jeg får både viden og gaver”

Efter at have spurgt ind til de mere overordnede motiver for at blive konfirmeret valgte vi - velvidende at de fleste deltager i undervisningen, fordi det er en obligatorisk del af pakken – at få konfirmanderne til i højere grad at forholde sig til og prioritere de forskellige dele af pakken – med andre ord hvilke tanker en konfirmand gør sig omkring det mere indholdsmæssige i forløbet.

Konfirmanderne fik følgende udsagn som de skulle erklære sig enig, uenig eller hverken enig/uenig med.

#### ***Jeg har valgt at deltage i konfirmandundervisningen:***

- for at lære noget mere om kristendom
- for at lære noget mere om kirken
- for at lære præsten bedre at kende
- fordi der er en stor fest med gaver til sidst
- for at forstå gudstjenesten noget bedre
- for at blive mere afklaret om, hvad jeg tror på

De fire udsagn som blev prioriteret højest ved indledning af forløbet var følgende:

- |                                                    |     |
|----------------------------------------------------|-----|
| 1. For at blive mere afklaret om, hvad man tror på | 54% |
| 2. For at lære noget om kristendom                 | 47% |
| 3. For at forstå gudstjenesten bedre               | 45% |
| 4. For at få en stor fest med gaver til sidst      | 43% |

**At blive mere afklaret om hvad man tror på** er den hyppigste begrundelse for at deltage. Over halvdelen af konfirmanderne vælger konfirmandundervisningen ud fra et personligt ønske og behov for afklaring i forhold til tro. Der er lidt flere piger i denne gruppe end drenge. Konfirmandernes forventning hænger derfor fint sammen med formålet med konfirmandundervisningen, som netop vægter fortroligheden med kristendommens trosgrundlag. Der skulle således i udgangspunkt være gode muligheder for en trosafklaring, når halvdelen af deltagerne og underviseren har samme mål. Fredrik sætter mere præcise ord på den konkrete forventning om at blive afklaret med, hvad han tror på:

*”Det håber jeg bliver..., det er det jeg vil, det er meget rart at vide, hvad der er man går ind til. Hvad det er man tror på, om det er noget, der er sket, eller om det bare er historier. Jeg vil godt vide om det er sandt eller ikke er sandt – for ens egen skyld, om man tror på det eller ej, om man selv er meget religiøs eller bare be’r, når man har et problem...(Frederik)*

Frederik giver meget konkret udtryk for et ønske om trosafklaring, hvilket indbefatter både en konkret viden, en personlig stillingtagen, samt en personlig afklaring i forhold til betydningslægningen af religiøsitet.

Lidt under halvdelen betoner ønsket om at **lære mere om kristendom**, samt at **forstå gudstjenesten bedre**. I udgangspunkt signalerer konfirmanderne et reelt ønske om at skulle lære noget og forstå noget af det, som er på dagsordenen i forbindelse med undervisningen. Meget få angiver reelt at være uenige i disse udsagn, så noget tyder på, at såvel konfirmander som Kirken har de samme målsætninger med konfirmandundervisningen, eller at konfirmander i hvert fald er klar til at deltage i undervisningen på ”kirkens præmisser”. I forhold til formidling må dette betragtes som et ret godt udgangspunkt for såvel engagementet som den aktive deltagelse i forløbet.

Betydningen af **fest og gaver** efterprøves igen og ender igen på en 4.plads – med en overvægt af drenge. Halvdelen af drengene indrømmer, at festen og gaverne er en væsentlig begrundelse for at deltage, men at det sagtens kan kombineres med andre dagsordener som fx. viden. Jeppe siger :

”Jeg får noget viden og nogen gaver ud af det.”( Jeppe)

### 5.1.7 Med lidt mere nuancerede øjne

Ved indledningen af forløbet giver konfirmanderne således reelt udtryk for et ønske om såvel mere viden som en personlig afklaring i forhold til den kristne tro – og spørgsmålet er, hvorvidt de oplever at konfirmandundervisningen møder disse ”behov” – se tabel 15:

<b>1.runde/2.runde</b>	<b>Gruppe 1 (27%)</b> Kristen, der ved hvad jeg tror på	<b>Gruppe 2 (25%)</b> Kristen med mange spørgsmål	<b>Gruppe 3 (37%)</b> Jeg ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	<b>Gruppe 4 (9%)</b> Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
<b>Alle konfirmander</b>				
<b>Mere afklaret om hvad jeg tror på: 54%/46%</b>	Lærer mere om kristendom: 56%/74%	Mere afklaret om hvad jeg tror på: 69%/ 60%	Mere afklaret om hvad jeg tror på: 59%/ 41%	Stor fest med gaver: 77%
<b>Lære mere om kristendom: 47%/74%</b>	Mere afklaret om hvad jeg tror på: 51%/54%	Lærer mere om kristendom: 59%/83%	Stor fest med gaver: 47%	forstår gudstjenesten bedre: 17%/ 44%
<b>forstå gudstjenesten bedre: 45%/64%</b>	forstår gudstjenesten bedre: 50%/69%	forstår gudstjenesten bedre: 55%/74%	forstår gudstjenesten bedre: 42%/61%	Mere afklaret om hvad jeg tror på: 16%/20%
<b>Få en stor fest med gaver: 43%</b>	Lærer om kirken: 47%/78%	Lærer om kirken: 45%/80%	Lærer mere om kristendom: 40%/74%	Lærer mere om kristendom:
<b>Lære om kirken: 37%/72%</b>	Stor fest med gaver: 36%	Stor fest med gaver: 33%	Lærer om kirken: 30%/68%	Lærer om kirken: 12%/54%
<b>Lære præsten at kende:13%/60%</b>	Lærer præsten at kende: 18%/62%	Lærer præsten at kende: 14%/68%	Lærer præsten at kende: 13%/59%	Lærer præsten at kende: 4%/46%

Tabel 15: Motiver og konkret udbytte af konfirmandundervisningen fordelt efter konfirmandernes religiøse selvforståelse. I det spørgeskema der skulle ufyldes var spørgsmålene ved indledningen af forløbet formuleret ”jeg har valgt at deltage for at” og ved afslutningen af forløbet. ”I konfirmandundervisningen synes jeg at” (Besvarelserne fra 1.runde er angivet med fed skrift, mens besvarelserne fra 2.runde er angivet i kursiv)

Den mere personlige **trosafklaring** var ved indledningen af konfirmandforløbet angivet som det vigtigste motiv i forhold til deltagelse – og selvom der er lidt færre, der oplever, at de er blevet mere afklarede i deres tro end dem, der havde forventet eller håbet på dette, viser det sig, at en stor gruppe reelt oplever en vis form for ”trosafklaring” i løbet af forløbet. Lidt over halvdelen (54%) angav at dette var et vigtigt motiv, og det store flertal af denne gruppe oplever reelt at blive mere

afklaret omkring deres personlige tro – således oplever 46% af konfirmanderne, at blive mere afklarede om, hvad de tror på.

Tabel 15 indikerer endvidere at dem, der havde forventet at lære mere omkring **kristendom, gudstjeneste og kirken** oplever at deres forventninger bliver mødt, samt at der en forholdsvis stor gruppe, som i udgangspunkt ikke rigtig havde forventet specielt meget mht. at få ny viden, reelt angiver at de har lært en del nye ting omkring kirke og tro. Og så ser det ud til, at konfirmanderne kommer ”ind under præstekjolen” – forstået som at de lærer præsten at kende, hvilket måske meget naturligt ikke umiddelbart indgik som en del af deres forventninger.

De generelle udviklingstendenser for hele konfirmandgruppen nuanceres noget, hvis man ser på udviklingstendenserne med afsæt konfirmandernes religiøse selvforståelse – eller udtrykt lidt anderledes – den enkelte konfirmands grundlæggende indstilling til såvel den kristne som religiøse dimension i livet ser i nogen udstrækning ud til at have indflydelse på, hvad man oplever at få ud af forløbet.

Blandt dem, der forstår sig selv som ”kristen, der ved hvad jeg tror på” og ”kristen med mange spørgsmål”, går udviklingen i retning af, at de får langt mere viden end forventet, at de lærer præsten bedre at kende, samt at gruppen af allerede ”afklarede” bliver endnu mere afklarede – altså ved hvad de tror på. En stor gruppe af ”kristne med de mange spørgsmål” angiver reelt også at blive mere afklarede i forhold til deres tro – mens en lille gruppe på 9% oplever, at forløbet ikke kunne modsvare deres forventninger omkring en personlig trosafklaring. For denne mindre gruppe er der således ikke en entydig sammenhæng mellem mere viden – som gruppen angiver at have fået - og så en personlig trosafklaring – noget Rune ret tydeligt sætter ord på:

*”Der er ingen ændringer i min tro, vi lærer bare om Bibelen... det ændrer ikke min opfattelse, om man tror, eller hvad man tror på”. (Rune)*

At der ikke umiddelbart er en sammenhæng mellem viden og så en personlig trosafklaring, understreges også i den udvikling som gruppen ”der ikke ved, hvad de tror, men som er interesseret i at finde ud af det” gennemgår i løbet af konfirmandforløbet. For over halvdelen var det en vigtig motivationsfaktor at blive mere afklaret omkring, hvad de troede på – og 41% ”synes”, at de er blevet mere afklarede. Der er dog en gruppe på 18%, der – på trods af, at de oplever at have fået

mere viden omkring såvel tro som kirken – ikke oplever, at forløbet førte til en større grad af personlig afklaring.

I gruppen af konfirmander, som angiver at ”kristendom har ingen betydning og får det heller ikke” er festen – som tidligere nævnt – den primære motivationsfaktor, mens trosafklaring kun for en mindre del ses som en væsentlig del af konfirmandforløbet. Interessant er det her, at der i denne gruppering er flere, der angiver at være afklaret om, hvad de tror på (20%) end dem, som angav det som en motivationsfaktor (16%).

I denne forbindelse spurgte vi nærmere ind til såvel motiverne for at deltage i konfirmandundervisningen, samt hvorvidt de oplever, at undervisningen medvirker til en personlig trosafklaring. Anne-Sofie er eksponent for den gruppe, der ikke oplever, at undervisningen medvirker i forhold til en afklaring omkring troen:

*”Vi har bare gennemgået alt det der – der er ikke nogen mega-overraskelse. Det er meget svært at tro på Gud... på sådan en måde, som de snakker om det.” (Anne Sofie)*

Hun er ikke blevet overrasket og peger på, at den måde, hun har fået ”historien” formidlet, ikke har været specielt befordrende for hendes egen afklaringsproces. I forhold til konfirmander, hvor den religiøse dimension ikke fylder specielt meget i forvejen, kunne noget tyde på, at man skal ”overraskes” af nye vinkler og perspektiver, hvis det religiøse skal på dagsordenen – men Anne-Sofie blev ikke overrasket!

Igen er det dog vigtigt at slå fast, at for flertallet gælder det, at den ”trosafklaring” som var en del af motivationen for at deltage i undervisningen reelt også finder sted – og for nogen er der tale om en ”positiv” afklaring i forhold til den kristne tro, hvilket fx er tilfældet for Lisa:

*”Det påvirker ens tro – altså mest undervisningen – jeg er begyndt at tænke lidt over det – sætte ord på ,... vide hvad, jeg tror på, gøre det mere præcist – jeg vil sikkert komme til at skulle gå i kirke juleaften.” (Lisa)*

For Lisa har forløbet – og primært undervisningen – medvirket til, at hun nu kan sætte ord på, hvad hun tror på. For andre som fx Niklas, der umiddelbart forekommer at være i gang med en ”negativ

afklaringsproces”, ser det ud til, at mødet med symboler og religiøse praksisser i nogen grad medvirker til at ”kaste grus i maskineriet”.

I takt med at Niklas bliver introduceret til et mere naturvidenskabeligt verdensbillede, oplever han den klassiske konflikt mellem ”tro og viden”:

*”Nej, min tro har ikke rigtig ændret sig – altså både og – jeg sidder meget på computeren – læser noget om jordens tilblivelse – derfor forsvinder min tro nu, lidt efter at jeg har læst det der på nettet.” (Niklas)*

Han giver udtryk for, at han i mødet med naturvidenskaben oplever, at troen ”forsvinder”, men samtidig fortæller han også om, hvordan at mødet med en bestemt kirkelig praksis har sat gang i hans mere eksistentielle overvejelser omkring ”livets mening”:

*”I kirken tænder vi et lys og skal sætte det ved et lyseholdere med vers på – jeg sætter det altid ved det samme – jeg ved ikke lige hvorfor, men der er et eller andet specielt ved det .. Det er det der fra Mosebogen om, at jeg kommer fra min moders liv og kom nøgen til verden og forlader det nøgen igen.... Grunden til hvorfor jeg er født, hvorfor jeg er her, ens formål med at være her.... Nogen gange når jeg ikke gider noget – så tænker jeg på det, ... på fremtiden og alt det der med biler, huse...” (Niklas)*

”Lystændnings-ritualet” og den religiøse ramme i kirkens rum ser ud til at vække en grundlæggende eksistentiel undren tænkning hos Niklas. På det kognitive niveau har han svært ved at få tingene til at hænge sammen, men i en bestemt kontekst bliver Bibelens ord pludselig betydningsfulde, vækker hans eksistentielle nysgerrighed og giver til en vis grad mening. Det, der ikke giver så meget mening set fra et mere kognitivt perspektiv, ser ud til at give en mening i en mere ”emotionel” ramme. Niklas fremstår således som en af de konfirmander, der er såvel partielt afklarede som uafklarede – alt afhængig af hvilken ramme han befinder sig – eller udtryk lidt anderledes – han er i nogen grad afklaret om, at han er uafklaret – hvilket jo også er en form for afklaringsproces!

### 5.1.8 Opsamlende

Opsamlende kan man sige, at konfirmanderne angiver motiver og begrundelser for at blive konfirmeret, som rækker langt ud over undervisningen som ”blot forberedelsen til en fest”. Flertallet peger på behovet for en vis trosafklaring, og næsten halvdelen af konfirmanderne oplever



– igennem såvel undervisning som mødet med kirken og dens praksis - at blive både mere positivt og negativt afklaret i forhold til den kristne tro.

For en mindre gruppe gælder det, at de ikke får opfyldt deres forventning omkring denne personlige afklaring, og der kan være mange forklaringer på, hvorfor den ønskede afklaring ikke finder sted, fx; konfirmandens forudsætninger, den familiære tradition, den reelle motivation i hverdagen, dårlig formidling i undervisningen mv. Noget kunne dog tyde på, at specielt den ofte meget kognitive tilgang til undervisningen med fokus på vidensformidling ikke ser ud til – for denne gruppe - at fungere i forhold til deres mere eksistentielle afklaringsprocesser – eller udtrykt lidt anderledes – viden er ikke nok, når det handler om at kommunikere tro!

## 5.2 ”Man glædede sig lidt til at komme i gang, lære noget ny.. og når man alligevel er her, kan man lige så godt få noget ud af det.” – perspektiver på konfirmandernes konkrete forventninger til konfirmandforløbet!

Hvor vi i det forrige afsnit satte fokus på konfirmandernes overordnede motiver for at deltage i undervisningen, vil der i dette afsnit i højere grad blive sat fokus på deres konkrete forventninger til konfirmandundervisningen.

Ved indledningen af forløbet blev de spurgt efter deres forventninger til det konkrete indhold, samt hvilket udbytte, de forventede at kunne tage med sig på såvel kort som længere sigt, mens der i forbindelse med afslutningen af forløbet i højere grad blev spurgt ind til i hvilket omfang, at de oplevede, at deres konkrete forventninger var blevet opfyldt.

### 5.2.1 Store forventninger!

Konfirmandernes forventninger har meget naturligt en betydning i forhold til såvel attituden som udbyttet af undervisningen – og i udgangspunkt møder flertallet op med positive forventninger. Som Jonas udtrykker det:

*”Man glædede sig lidt til at komme i gang, lære noget ny.. og når man alligevel er her, kan man lige så godt få noget ud af det”. (Jonas)*

Jons giver udtryk for, at han rent faktisk glæder sig til at blive en del af en ny - og måske også lidt ”ukendt” sammenhæng – og hans tilgang er, at når man nu alligevel er der, så kan man lige så godt få noget ud det. Og hvad er det så, Jonas og de andre konfirmander helt konkret forventer sig, når de går i gang med undervisningen? – se tabel 16:

<b>Forventninger til konfirmandundervisningen:</b>	
At vi får nogle gode oplevelser sammen	66%
At jeg får mere mig mere viden om Gud	65%
At jeg får mere viden om Bibelen	61%
At jeg lærer noget mere om, hvem Jesus er	58%
At jeg bliver ”bedre” til at tro på Gud	52%
At vi får nogle gode oplevelser i gudstjenesten	49%
At jeg bliver bedre til at kunne diskutere tro og religion	42%
At jeg bliver bedre til at vælge mellem godt og ondt i hverdagen	41%
At vi får os nogle gode diskussioner	33%
Jeg har ingen forventninger	12%

Tabel 16: Konfirmandernes forventninger til udbytte i forbindelse med indledningen af forløbet

Forventninger om ”**gode oplevelser sammen**” efterfulgt af forventninger om at ”**få mere viden om Gud, Jesus og Bibelen...**” tegner et billede af en konfirmandgruppe, der både forventer et såvel socialt som ”fagligt” udbytte.– og i udgangspunkt er det meget få, der møder op fuldstændig uden forventninger. I det følgende vil vi - med inddragelse af vores samtaler med konfirmanderne - forsøge, at komme lidt tættere på deres konkrete forventninger.

### 5.2.2 ”...Det er okay, når ens venner også er med – ellers ville det være tortur...” – betydningen af det sociale aspekt.

Der er ved indledningen af forløbet et meget udtalt forventning om, at man sammen med de andre på holdet vil ”få gode oplevelser sammen” To ud af tre – med en lille overvægt af piger - angiver denne helt konkrete forventning. Spørgsmålet er så, om forventningerne primært knytter sig til de ”**gode oplevelser**” eller til det at være ”**sammen**”? Ved at spørge nærmere ind til, hvad ”gode oplevelser sammen” – set fra konfirmandernes perspektiv - dækker over, viser det sig, at det er

særligt ”**sammen**”, der vægtes. Det sociale aspekt er vigtigt, for konfirmanden i deltagelsen af konfirmandundervisningen. Det sociale aspekt er måske ikke en begrundelse for at have valgt at deltage, men det er en hovedfaktor for at deltage, når man nu har valgt det. Det at ”gå til præst sammen med vennerne” er vigtigt, når man skal af sted en gang om ugen.

*”Det er hyggeligt, at der bliver sat te frem i pausen.. det er faktisk vigtigt, for det samler os på en anden måde, end når vi går til Brugsen eller går i kantinen i pausen i skolen.” (Josephine)*

Denne piges refleksion over te’ens betydning er en meget præcis eksemplificering af den sociale tilgangs betydning. Specielt de konfirmander, der definerer sig selv som ”uafklaret i forhold til kristendom” eller hvor ”kristendom ikke har nogen betydning”, er det sociale aspekt vigtigt i forhold til at gøre konfirmandundervisningen ”udholdelig” – noget Ann Sofie meget præcist sætter ord på: *”Jeg havde ikke så store forventninger til undervisningen, jeg er jo ikke så interesseret i det, men det er okay, når ens venner også er med – ellers ville det være tortur.” (Ann Sofie)*

### 5.2.3 ”Man får udvidet ens horisont” – ønsket om ny viden

Langt de fleste forventer at få ny viden i løbet af undervisningen – viden om Gud (65%), mere viden om Bibelen (61%) og lære mere om hvem Jesus er (58%). Denne betoning af viden kan enten tolkes som, at konfirmanderne anser konfirmationsforløbet som et skoleagtigt undervisningsforløb med viden som udbytte - eller det kan tolkes som en traditionel, kognitiv videnstilgang til et område, som man gerne vil afklares i forhold til:

*”I mange bøger og film er der mange ting, der egentlig kommer fra Bibelen, så man finder ligesom ud af, hvor det kommer fra... man får udvidet ens horisont”(Andreas)*

Jens tilføjer: *”Men det er ikke sådan noget videnskabeligt viden, det er mere budskabet i kristendommen.*

Viden opfattes i disse to udsagn på flere forskellige måder. Der skelnes mellem en konkret faktuel viden, der udvider ens forståelse og generelle referencepunkter, videnskabelig viden og en ”viden om holdninger” – i dette tilfælde kristendommens budskab. I udgangspunkt forekommer det, at disse to drenge – når de supplerer hinanden - reelt formår at skelne mellem de forskellige tilgange til viden – og i øvrigt selv har en forholdsvis kognitiv tilgang til konfirmandundervisningen.

Når viden i vid udstrækning efterspørges blandt konfirmanderne, ser det i nogen grad ud til at afspejle en erkendelse af, at de reelt ikke ved meget om hverken den kristne tro eller om kirken. Tro og religion fylder ikke meget i samtalerne hverken i hjemmet eller vennerne (jvf. kap.4.3.2), og i skolen har kristendomskundskabsformidlingen været meget afhængig af den enkelte lærers/skoles prioriteringer. Så for en gruppe af konfirmanderne medfører deltagelsen i undervisningen, at de er begyndt at se en sammenhæng i de mange ”fragmenter”, de løbende er blevet konfronteret med – eller som Nikolaj udtrykker det:

*”Det er lidt cool, at finde ud af at Adam og Eva ikke kun er en godnat historie, som man troede, dengang man var lille. Nu forstår man ligesom budskabet i historierne”. (Nikolaj)*

I en række af interviewene går det igen, at konfirmanderne i højere grad føler sig klædt på i forhold til at forstå ”strukturen” i den kristne tro. De mange fragmenter bliver sat sammen i den ofte første systematiske introduktion til den kristne tro. Den kristne tro fremstår dermed i langt højere grad som en sammenhængende livstolkning – uden at dette dog nødvendigvis betyder, at konfirmanderne vælger at tage denne livstolkning til sig.

I interviewene spurgte vi ind til, hvorvidt konfirmanderne oplevede, at kunne anvende den tilegnede viden i forhold til deres personlige afklaringsproces, og svaret på dette spørgsmål er naturligvis hverken enkelt eller entydigt – heller ikke for Anders og Frederik, der siger:

*”På nogen områder kan man..., man får vel altid nogle nye holdninger med ny viden – nogen gange meget lidt, andre gange hele grundprincippet...”(Anders) Men Frederik tilføjer: Men vi er ikke helt afklaret endnu...”*

For disse to drenge er der umiddelbart en klar sammenhæng mellem holdninger og viden – personlig stilling fordrer viden!

#### 5.2.4 ”Hvordan skal jeg forklare det....” gode diskussioner om tro og religion

Fire ud af ti af konfirmanderne har en forventning om, at undervisningen vil medvirke til at kvalificere dem i forhold til at indgå i diskussioner omkring tro og religion – med en lille overvægt af elever fra 8.klasse. Denne kvalificering handler både om tilvejebringelse af konkret viden, og i lige så høj grad udviklingen af nogle sproglige kategorier, der gør, at man oplever, at man kan ”håndtere” eksistentielle drøftelser. I vores interview oplevede vi ofte, at konfirmanderne havde

svært ved at udtrykke sig, når det gjaldt såvel nogle af de mere indholdsmæssige overvejelser i forhold til tro, som mere praktiske overvejelser omkring fx vigtigheden af ”gode diskussioner” – hvilket bl.a. blev illustreret i vores samtale med denne konfirmand fra 7.klasse, der netop skulle forsøge at sætte nogle ord på, hvorfor gode diskussioner var vigtige for ham:

*”Hvordan skal jeg forklare det.. det er både og... nogen ting, der tænker jeg bare, det kan ikke passe.” (Casper)*

Hvis man ikke oplever, at kunne knække – eller få! - de sproglige koder til at indgå i samtaler omkring religiøse samtaler, så undgår man hellere at indgå i en samtale – og dette kan måske være noget af forklaringen på – som det også vil fremgå senere - at ”kun” én ud fire (27%) oplever, at de har været en del af nogle gode samtaler omkring religiøse temaer. Denne tendens ligger i øvrigt i klar forlængelse med vores interview og samtaler med præster, hvor det viser sig, at diskussioner i konfirmandlokalet – specielt når konfirmanderne går i 7.kl - er noget af det, præsterne synes er vanskeligst at tilvejebringe og håndtere i konfirmandundervisningen. Som oftest oplever de ,at det ikke lykkes at skabe et fælles sprog, der fungerer i de fælles drøftelser, og at den ønskede dialog derfor ofte udvikler sig til en monolog.

### 5.2.5 At vælge mellem godt og ondt

Fire ud af ti af konfirmanderne (41%) forventer at de gennem konfirmandundervisningen erhverver sig en vis etisk dømmekraft og etisk handlekompetence i forhold til hverdagens dilemma’er- og faktisk ser det ud til, at tre ud af ti reelt oplever at de får nogle pejlemærker at navigere efter i forhold til nogle af hverdagslivets mange dilemmaer. I første runde svarer 41% at de forventer at blive bedre til at vælge ml. godt og ondt. I 2. runde svarer kun 29,5% at de oplever at undervisningen gør dem bedre til dette – en udvikling der kan tolkes i retning af, at en gruppe af konfirmander ikke oplever at konfirmandundervisningen kan give dem nogle etiske pejlemærker enten fordi den etiske dimension ikke vægtes i konfirmandundervisningen eller fordi de oplever at konfirmandundervisningens etik ikke har nogen forbindelse med valg i deres hverdag.

### 5.2.6 Kan billedet blive en anelse skarpere?

Hvis man krydser konfirmandernes forventninger med deres religiøs selvforståelse, tegner der sig et billede af, at forventningerne reelt er ret forskellige i de forskellige grupperinger, men at de i vid udstrækning oplever at få nogenlunde det samme udbytte. –se tabel 17:

<b>1.runde/2.runde</b>	<b>Gruppe 1 (27%)</b> Kristen, der ved hvad jeg tror på	<b>Gruppe 2 (25%)</b> Kristen med mange spørgsmål	<b>Gruppe 3 (37%)</b> Jeg ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	<b>Gruppe 4 (9%)</b> Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
<b>gode oplevelser sammen: 66%</b>	Viden om Gud: 71%/85%	Viden om Gud: 75%/93%	gode oplevelser sammen: 69%	gode oplevelser sammen: 37%
<b>Viden om Gud: 65%/83%</b>	Viden om bibelen: 68%/ 78%	gode oplevelser sammen: 73%	Viden om bibelen: 60%/72%	Viden om Gud: 31%/65%
<b>Viden om Bibelen: 61%/75%</b>	gode oplevelser sammen: 68%	Viden om bibelen: 68%/ 85%	Lære om Jesus: 57%	Viden om bibelen: 27%/54%
<b>Lære om Jesus: 58%</b>	Lære om Jesus: 65%	Lære om Jesus: 67%	Viden om Gud: 62%/83%	Gode diskussioner: 20%/22%
<b>Bedre til at tro på Gud: 52%</b>	gode oplevelser i kirken: 59%/45%	bedre til at tro på Gud: 63%	bedre til at tro på Gud: 50%	Bedre til at diskutere tro og religion: 20%
<b>Gode oplevelser i kirken: 49%/35%</b>	bedre til at tro på Gud: 59%	gode oplevelser i kirken: 58%/43%	gode oplevelser i kirken: 45%/29%	Lære om Jesus: 21%
<b>Bedre til at diskutere tro og religion: 42%</b>	Bedre til at vælge ml. godt og ondt: 53%/36%	Bedre til at diskutere tro og religion: 48%	Bedre til at diskutere tro og religion: 41%	gode oplevelser i kirken: 19%/17%
<b>Bedre til at vælge ml. godt og ondt: 41%/29%</b>	Bedre til diskutere tro og religion: 46%	Bedre til at vælge ml. godt og ondt: 47%/35%	Gode diskussioner: 37%/28%	bedre til at tro på Gud: 14%
<b>Gode diskussioner: 33%/27%</b>	Gode diskussioner: 31% /30%	Gode diskussioner: 34%/33%	Bedre til at vælge ml. godt og ondt: 36%/27%	Bedre til at vælge ml. godt og ondt: 13%/12%

Tabel 17: Konfirmandernes forventninger i forhold til indholdet af undervisningen fordelt efter religiøs selvforståelse (I forbindelse med indledning af forløbet spurgte vi konkret til forventninger – angivet med **fed skrift** - i forbindelse med afslutningen af forløbet spurgte vi konkret ind til, om de oplevede, at deres forventninger var blevet indfriet – angivet ) med kursiv.

Blandt grupperne med en kristen selvforståelse er der reelt meget store forventninger til konfirmandundervisningen; de forventer at få mere viden, gode oplevelser såvel sammen som i kirken, samt ”redskaber”, der kan bruges til noget i hverdagen – fx etiske valg.

Tabellen tegner et ret entydigt billede af, at det store flertal oplever at få ny viden, og reelt er der langt flere, der får ny viden end dem som i udgangspunkt havde forventet dette – mens der omvendt er lidt færre, der i forhold til fx ”gode oplevelser” i kirken, samt ”blive bedre til at vælge mellem godt og ondt” får deres forventninger opfyldt. Halvdelen havde forventet, at de ville blive bedre til at træffe forskellige former for etiske valg, mens det ”kun” er én ud tre, der angiver, at de reelt oplever at blive bedre til dette.

”Kun” er jo på mange måder relativt, for hvis en ud af tre oplever, at de er blevet bedre til at træffe etiske valg, er det vel ikke helt dårligt. På samme måde er der også lidt flere, der angiver, at de ikke

helt har fået opfyldt deres forventninger til ”gode oplevelser i kirken ” – men reelt er der tale om, at fire ud af ti angiver at have haft gode oplevelser i kirken i forbindelse med undervisningsforløbet.

I forhold til gruppen med en **kristen selvforståelse** ser det ud til, at flertallet af deltagerne reelt får opfyldt deres forventninger i forhold til erhvervelse af viden, mens det omvendt ser ud til, at der er lidt færre, der får opfyldt deres forventninger om at få ”redskaber” med ud i teenagelivet. Udtrykt lidt anderledes forekommer det at være en ret klar tendens i retning af, at konfirmanderne får opfyldt deres forventninger i forhold til de mere ”kristne og kirkelige temaer”, men at nogle færre oplever deres forventninger bliver opfyldt i forhold til de dimensioner af konfirmandundervisningen, hvor det, der giver mening i ”kirkerummet”, forsøges overført til teenagevirkeligheden.

I gruppen af ”**konfirmander, der ikke ved hvad de tror, men som er interesserede i at finde ud af det**” er forventningerne i høj grad de samme som for de ”kristne” – nemlig en forventning om, at fællesskabet fungerer, at de lærer mere og har nogle gode oplevelser i kirken – mens der omvendt ikke er de store forventning om ”gode diskussioner”, samt at deres evne til at skelne mellem ”godt og ondt” kvalificeres. Også denne gruppe oplever, at deres forventninger om ny viden mere end opfyldes, mens der omvendt er en gruppe der må sande, at deres forventninger til gode oplevelser i kirken, samt en kvalificering af deres etiske handlekompetence ikke bliver opfyldt.

Blandt de konfirmander, hvor ”**kristendommen ingen betydning har**” er det meget karakteristisk, at de - udover at de håber på, at det sociale kommer til at fungere – ikke har de store forventninger. En gruppe af dem ser dog ud til at blive overasket over, hvor megen ny viden, de oplever at kunne tage med ud af konfirmandforløbet, mens kirken på de fleste andre ”områder” ser ud til at leve op til deres – lave – forventninger!

Når man spørger ind til, hvad man i denne gruppe reelt oplever at kunne anvende deres nyerhvervede viden til, er svarene meget i tråd med følgende to udsagn fra hhv. Mads og Emil:

*”Det er meget rart at vide lidt om det, ikke fordi jeg skal bruge det til noget – jeg skal jo ikke være præst..... men jeg kan måske bruge det til prøven i skolen” (Mads)*



”Jeg ser ikke lige nu, at der er noget, jeg kan bruge til noget ... Nej, jeg vil bare hjem hurtigst muligt... det er nok mere, når man bliver ældre... måske når jeg bliver ældre kan jeg huske noget... nu vil jeg bare hjem og se noget fjernsyn.” (Emil)

Udover at viden evt. kan bruges rent fagligt i skolen eller som noget, der måske kan tages frem, når man bliver gammel, oplever disse to drenge i vid udstrækning, at de får en masse viden som de sagtens kan leve foruden – der er ingen umiddelbare anknætningspunkter og det er bare ”ord”.

### 5.2.7 ”Glæde sig til” siger noget om.....

For at efterprøve konfirmandernes udsagn omkring deres forventninger og i forsøget på at afdække, hvad der sker med engagementet i løbet af et konfirmandforløb, spurgte vi ind til, i hvilket omfang de ”glædede” sig til en række forskellige ”elementer” i undervisningen – se tabel 18:

Udsagn	<b>1.runde: alle</b>	<i>2.runde: alle</i>	<b>Drenge 2.runde</b>	<b>Piger 2.runde</b>
<b>Være sammen med de andre:</b>	<b>76%</b>	72%	68%	77%
<b>Lære om Gud og Jesus:</b>	<b>54%</b>	48%	46%	50%
<b>gode oplevelser i kirken:</b>	<b>39%</b>	35%	33%	37%
<b>Lære at bede:</b>	<b>37%</b>	31%	31%	32%
<b>Diskutere liv, død, mening:</b>	<b>37%</b>	29%	26%	32%
<b>Se film om tro og kristendom:</b>	<b>36%</b>	35%	36%	35%
<b>Møde præsten:</b>	<b>31%</b>	32%	33%	30%
<b>Lave gudstjeneste:</b>	<b>31%</b>	28%	26%	29%
<b>Glæder mig ikke til noget:</b>	<b>8%</b>	13%	17%	8%

Tabel 18: ”I forbindelse med konfirmandundervisningen glæder jeg mig til” (konfirmandernes besvarelser ved indledningen af forløbet er angivet med fed skrift, mens besvarelsen ved afslutningen af forløbet er angivet i kursiv)

Ved indledningen af undervisningen glæder konfirmanderne sig primært til ”at være sammen med de andre”(76%) og til at lære noget mere om Gud og Jesus (54%) . Hertil kommer, at én gruppe på ca. én ud af tre konfirmander angiver at glæde sig til at lære at bede, lære gudstjenesten bedre at kende, møde præsten m.v. – mens det reelt er meget få, der ved indledningen af forløbet ikke glæder sig til noget som helst.

Som det fremgår af tabel 18, glæder man sig - når man er ved at afslutte forløbet - noget mindre til de fleste af ”elementerne”, vi bad konfirmanderne forholde sig – dog med undtagelse af ”at møde præsten”, som lidt flere nu glæder sig til. En naturlig forklaring, på at konfirmanderne glæder sig lidt mindre ved slutningen af forløbet, kan være, at hvor nyhedens interesse skaber en større forventning i indledningen af ethvert forløb, så bliver det hurtigt hverdag og rutine, hvilket meget naturligt medfører, at der er en noget mindre del, der angiver at de ”glæder sig”. En anden oplagt forklaring er, at man – konfronteret med virkeligheden - ikke oplever, at de enkelte ”elementer” lever op til ens forventninger.

Der er generelt flere piger end drenge, der stadig glæder sig til ”elementer” i konfirmandundervisningen, mens der omvendt er nogle flere drenge (17%) end piger (8%), der ved afslutningen af forløbet angiver, at de ikke glæder sig til noget i forbindelse med undervisningen.

Hvis man inddeler konfirmanderne med udgangspunkt i deres religiøse selvforståelse, får man en klar fornemmelse af, at konfirmander glæder sig til ret forskellige elementer af undervisningen, samt at glæden for nogen er mere ”afdæmpet” end for andre – se tabel 19:

<b>1.runde/ 2.runde</b>	<b>Gruppe 1 (27%)</b> Kristen, der ved hvad jeg tror på	<b>Gruppe 2 (25%)</b> Kristen, med mange spørgsmål	<b>Gruppe 3 (37%)</b> Ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	<b>Gruppe 4 (9%)</b> Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
<b>Være sammen med de andre: 76%/72%</b>	Være sammen med de andre: 74%/74%	Være sammen med de andre: 76%/73%	Være sammen med de andre: 79%/75%	Være sammen med de andre: 71%/62%
<b>Lære om Gud og Jesus: 54%/48%</b>	Lære om Gud og Jesus: 67%/65%	Lære om Gud og Jesus: 66%/63%	Lære om Gud og Jesus: 49%/38%	Lære om Gud og Jesus: 11%/6%
<b>Gode oplevelser i kirken:39%/35%</b>	gode oplevelser i kirken: 57%/41%	gode oplevelser i kirken: 57%/40%	gode oplevelser i kirken: 46%/35%	gode oplevelser i kirken: 19%/13%
<b>Se film om tro og kristendom: 36%/35%</b>	Se film om tro og kristendom: 42%/42%	Se film om tro og kristendom: 40%/46%	Se film om tro og kristendom: 36%/29%	Se film om tro og kristendom: 15%/19%
<b>Lære at be: 37%/31%</b>	Lære at be:49%/42%	Lære at be: 41%/44%	Lære at be: 33%/21%	Lære at be: 6%/9%
<b>Diskutere liv, død, mening:37%/29%</b>	Diskutere liv, død, mening: 43%/36%	Diskutere liv, død, mening: 43%/38%	Diskutere liv, død, mening: 37%/26%	Diskutere liv, død, mening: 11%/4%
<b>Møde præsten: 31%/32%</b>	Møde præsten: 37%/41%	Møde præsten: 32%/36%	Møde præsten: 33%/30%	Møde præsten: 8%/7%
<b>Lave gudstjeneste: 31%/28%</b>	Lave gudstjeneste: 41%/34%	Lave gudstjeneste: 37%/37%	Lave gudstjeneste: 26%/22%	Lave gudstjeneste: 7%/9%
<b>Glæder mig ikke til noget: 8%/ 13%</b>	Glæder mig ikke til noget: 4%/9%	Glæder mig ikke til noget: 3%/6%	Glæder mig ikke til noget: 7%/9%	Glæder mig ikke til noget: 33%/39%

Tabel 19: ”I forbindelse med konfirmandundervisningen glæder jeg mig til...” inddelt efter ”religiøs selvforståelse” (Svarene i forbindelse med indledningen af forløbet er angivet med fed, mens svarene ved afslutningen af forløbet er angivet med kursiv)

Selv om vennernes indflydelse rangerer lavt i forhold til ens valg af at skulle konfirmeres, så er det at ”være sammen med de andre” meget betydningsfuld i forhold til deltagelsen og engagementet i forløbet. Den sociale dimension er væsentlig for 2/3 af alle konfirmander, og konfirmandernes religiøse selvforståelse ser kun i meget begrænset omfang ud til at have betydning for vægtlægningen af den sociale dimension i forbindelse med undervisningen.

Generelt giver konfirmanderne udtryk for mange positive forventninger ved indledningen af konfirmandforløbet i forbindelse med undersøgelsens spørgeskema-del, hvilket må anses for at være et forholdsvist positivt udgangspunkt for undervisningen. Flertallet af konfirmanderne – forstået som det vi i tabellen har valgt at kalde gruppe 1-3 – kommer med et reelt ønske om at sætte ”Gud på dagsordenen”, såvel i form af viden, oplevelser og konkrete erfaringer, og ser dermed ikke ud til at anse konfirmandundervisningen som ”blot forberedelsen til en fest”.

Tankevækkende er det også, at der stadigvæk – i forbindelse med afslutningen af forløbet og dermed måske en begyndende ”metaltræthed” – at der stadigvæk er rigtig mange konfirmander, som glæder sig til at lære mere og få nye erfaringer – specielt blandt de konfirmander der i udgangspunkt har en kristen selvforståelse, men til dels også blandt de ”uafklarede med mange spørgsmål”.

Med afsæt i tabel 19 tegner der sig reelt et billede af, at konfirmandgruppen i udgangspunkt kan inddeles i tre grupper - lidt over halvdelen som reelt er ret positive, ca. 1/3 som forekommer at være åbne og parat til at lade sig overraske, samt en mindre ”restgruppe” på 9%, som ikke har de helt store forventninger eller er decideret uinteresserede! I det følgende vil vi forsøge at komme lidt mere ind under huden på sidstnævnte gruppe.

### 5.2.8 ”Det er som en vandring igennem ørken med en masse fatamorganaer, der bare falder til jorden” – en profil af dem uden forventninger

Der er en ”9-12%” gruppe, som går igen i flere dele af undersøgelsen. Denne gruppe er karakteriseret ved, at de ingen positive forventninger har til konfirmationsforløbet, ikke tror på Gud, mener at kristendom ikke har nogen betydning og får det heller ikke, samt anser konfirmationen som ”noget der bare skal overstås”.

Også i interviewene midtvejs i forløbet møder vi disse konfirmander, og de sætter lidt forskellige ord på mødet med konfirmandstuen:

*” Jeg troede, det var lidt ligesom dengang, vi gik til minikonfirmander... sådan skæg og ballade... nu er det mere alvorligt... Jeg havde troet, det også ville være lidt mere sjovt...Nu er det bare noget, der skal overståes...( Mads)*

For Mads gælder det, at han er blevet overrasket over, hvor seriøst det er – vurderet i forhold til minikonfirmandundervisningen – og selvom han senere i interviewet giver udtryk for, at han en gang i mellem lærer lidt, så er det nu blot noget, der skal overstås. For Emil gælder, at han løbende bliver interesseret i forskellige spørgsmål og temaer, men oplever, at de svar han får ikke rigtig – set fra hans perspektiv – holder i mødet med virkeligheden. Det er i forlængelse af dette, at man skal forstå hans kommentar til undervisningen:

*”Det er som en vandring igennem ørken med en masse fatamorganaer, der bare falder til jorden.”(Emil)*

Der er dobbelt så mange drenge som piger i denne gruppe, og de findes i alle slags sogne jævnt fordelt i både land, forstad, provinsby, og mellem 7. og 8.klasse. Ikke særligt overraskende tilhører flertallet af de uinteresserede gruppen af konfirmander, der angiver, at ”kristendom har ingen betydning” – se tabel 20:

<b>Jeg forventer ikke noget:</b>	<b>Gruppe 1 (27%)</b> Kristen, der ved hvad jeg tror på	<b>Gruppe 2 (25%)</b> Kristen med mange spørgsmål	<b>Gruppe 3 (37%)</b> Jeg ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	<b>Gruppe 4 (9%)</b> Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
Enige: 12%	11%	8%	14%	42%
Uenig: 72%	88%	91%	85%	57%

Tabel 20: ”Jeg forventer ikke noget af konfirmandundervisningen” fordelt efter konfirmandernes religiøse selvforståelse.

Den største gruppe uden forventninger finder vi – som nævnt - meget naturligt i gruppen af konfirmander, for hvem ”kristendommen ikke har den store betydning”, men tabellen viser også, at man godt kan forstå sig selv som kristen, uden at dette behøver at medføre, at man har specielle forventninger til undervisningen. Gruppen af ”uinteresserede” rekrutteres altså i nogen på tværs af religiøs selvforståelse.

For enkelte af disse konfirmander bliver konfirmandundervisningen rent faktisk til *mere end* blot forberedelsen til en fest i løbet af undervisningsforløbet. Enkelte delelementer kan pludselig give mening eller få en betydning, man ikke havde forventet. Halvvejs henne i forløbet siger Jeppe:

*”I starten var det klart bare for at få den fest, og jeg var ret negativ overfor det der præsteundervisning. Men nu synes jeg også, det er godt at vide lidt om, hvad jeg tror på. Altså, det er ikke fordi jeg er Guds bedste søn, men jeg får ligesom brug for at skulle forklare, hvad jeg tror på, helt klart!” (Jeppe)*

Der rejser sig en række spørgsmål når man ser på ”9-12%”-gruppen:

- Hvorfor deltager disse 9-12% i det hele taget i konfirmandundervisningen, når det ikke giver nogen mening for dem, når det er et frivilligt tilbud, og de sikkert sagtens kunne få en fest alligevel?
- Hvor meget fylder denne mindretalsgruppe i det hele taget i undervisningen – er det i vid udstrækning den mindste fællesnævner, der får lov til at skrive dagsordenen, således at gruppen reelt har en indflydelse, der langt overstiger dens størrelse?

Det kan være en pædagogisk udfordring, at skulle inkludere denne gruppe af konfirmander, hvor man både skal arbejde med motivationsfaktoren, alternative måder at arbejde med tro og kristendom på og ikke mindst, hvordan man møder modstanden i undervisningen – en modstand, der kan give sig til udtryk både som modstand overfor underviseren og overfor undervisningens indhold. I kapitlet om pædagogiske konsekvenser og udfordringer vender vi tilbage til forskellige tilgange og ideer til at arbejde med denne gruppe.

### 5.3 ”At jeg kan mit Fader Vor” - forventninger til det konkrete udbytte af konfirmandåret

I forsøget på at komme tættere på konfirmandernes forventninger mht. det konkrete udbytte, bad vi dem – ved såvel indledning som afslutning af forløbet – at angive hvilket konkret udbytte, de forventede sig af konfirmandundervisningen, når året var omme – se tabel 21:

<b>% af enige konfirmander</b> <b>1.runde/2. runde</b>	<b>Gruppe 1 (27%)</b> Kristen, der ved hvad jeg tror på	<b>Gruppe 2 (25%)</b> Kristen med mange spørgsmål	<b>Gruppe 3 (37%)</b> Jeg ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	<b>Gruppe 4 (9%)</b> Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
<b>Lært Fadervor + trosbekendelsen:</b> 75%/80%	Lært Fadervor+ trosbekendelsen: 82%/86%	Lært Fadervor+ trosbekendelsen: 84%/88%	Lært Fadervor+ trosbekendelsen: 75%/78%	Lært Fadervor+ trosbekendelsen: 41%/62%
<b>Sætte ord på hvad jeg tror på:</b> 69%/58%	Sætte ord på hvad jeg tror på: <b>74%/69%</b>	Sætte ord på hvad jeg tror på: <b>79%/72%</b>	Sætte ord på hvad jeg tror på: <b>71%/54%</b>	Sætte ord på hvad jeg tror på: <b>21%/20%</b>
<b>Givet en følelse om at være fælles:</b> 51%/44%	Givet en følelse om at være fælles: 58%/52%	Givet en følelse om at være fælles: 56%/57%	Givet en følelse om at være fælles: 52%/38%	Givet en følelse om at være fælles: 24%/20%
<b>Fornemmelse af at troen har betydning i mit liv: 49%/41%</b>	Fornemmelse af at troen har betydning i mit liv: <b>66%/54%</b>	Fornemmelse af at troen har betydning i mit liv: <b>60%/61%</b>	Fornemmelse af at troen har betydning i mit liv: <b>42%/28%</b>	Fornemmelse af at troen har betydning i mit liv: <b>10%/6%</b>
<b>Lært mig at be:</b> 48%/45%	Lært mig at be: 60%/52%	Lært mig at be: 55%/58%	Lært mig at be: 44%/36%	Lært mig at be: 20%/25%
<b>Givet gode bibelhistorier:</b> 38%/40%	Givet gode bibelhistorier: 53%/49%	Givet gode bibelhistorier: 46%/51%	Givet gode bibelhistorier: 29%/33%	Givet gode bibelhistorier: 8%/14%
<b>Bedre forhold til præsten:</b> 31%/33%	Bedre forhold til præsten: <b>35%/38%</b>	Bedre forhold til præsten: <b>31%/42%</b>	Bedre forhold til præsten: <b>33%/30%</b>	Bedre forhold til præsten: <b>19%/12%</b>
<b>Givet mig "åndelige oplevelser":</b> 29%/23%	Givet mig "åndelige oplevelser": 41%/32%	Givet mig "åndelige oplevelser": 32%/26%	Givet mig "åndelige oplevelser": 25%/18%	Givet mig "åndelige oplevelser": <b>8%/6%</b>
<b>Ikke givet mig noget, bare overstås:</b> 7%/9%	Ikke givet mig noget, bare overstås: 6%/7%	Ikke givet mig noget, bare overstås: 1%/4%	Ikke givet mig noget, bare overstås: 6%/6%	Ikke givet mig noget, bare overstås: 7%/33%

Tabel 21: "Når dette år er afsluttet forventer jeg at" (forventningerne ved indledningen af forløbet er angivet med fed skrift, mens besvarelsen ved afslutningen af forløbet er angivet i kursiv).

Halvdelen af konfirmanderne forventer:

- at de lærer Fadervor og trosbekendelsen,
- at de får sat ord på hvad de tror på,
- at de har fået en følelse om at være fælles om noget,
- at de har fået en fornemmelse af at troen har betydning i deres liv,
- at de har lært at be'.

Én ud af tre forventer desuden

- at de har fået nogle gode bibelshistorier,
- at de har fået et bedre forhold til præsten
- at de har nogle åndelige oplevelser.

Kun 7% angiver ved indledningen af konfirmandundervisningen, at de slet ikke forventer at få noget som helst ud af konfirmandåret, hvilket tegner et billede af en ret forventningsfuld gruppe konfirmander, der vil noget med deres konfirmation og som reelt har nogle forventninger til et

udbytte af året. Naturligvis er det forholdsvist enkelt – ved at sætte en række krydser – at give udtryk for en masse forventninger, som måske ikke er lige velovervejede.

Omvendt fremstår ”forventningsbilledet” så entydigt, at det reelt tegner et billede af en konfirmandgruppe, hvor halvdelen eller mere vægtlægger det relationelle aspekt, religiøse færdigheder (bøn, trosbekendelse), og kommunikative færdigheder (sætte ord på hvad jeg tror på). Én ud tre har også forventninger i retning af relationer (præsten) og religiøse oplevelser. Generelt har flere piger flere forventninger end drengene.

Den hyppigst forekommende forventning til udbyttet af året, er i første omgang meget traditionelt og håndgribeligt, idet den bygger på en konkret færdighed og udenadslære, nemlig det at kunne **Fadervor og trosbekendelsen**. Tre ud af fire har denne forventning – fire ud fem af samtlige konfirmander angiver ved afslutningen af forløbet, at de har opnået disse ”færdigheder”.

### 5.3.1 At sætte ord på hvad jeg tror på

Syv ud ti forventer at undervisningen **hjælper mig til at sætte ord på, hvad man tror på** (69%) – igen flere piger end drenge – og selvom det ikke er alle, der får opfyldt dette ”delmål”, er det alligevel seks ud af ti af konfirmanderne, der oplever, at de kan sætte ord på, hvad de tror på (58%). Blandt dem der i forvejen forstod sig selv som ”kristne”, ser det ud til, at en stor gruppe reelt er blevet hjulpet til at sætte flere ord på, hvad denne ”bekendelse” egentlig indebærer, mens der omvendt er en store gruppe af ”spørgende”, der ikke oplever, at undervisningen har gjort dem mere afklarede.

I forbindelse med interviewene var der flere konfirmander, der formåede at sætte ord på, hvorfor det er vigtigt at kunne sætte ord på såvel det, man tror på, som det, man ikke tror på. Rebekka siger:

*”Jeg synes det er en hel befrielse at kunne forklare, hvad man tror på. Det kunne jeg ikke i starten, fordi jeg ikke vidste så meget. Nu kan jeg forklare at Gud er andet end en gammel mand med skæg..” (Rebekka)*

I forhold til Rebekka – der i forvejen er meget velformuleret – har undervisningen medvirket til at udvikle de kommunikative færdigheder i forhold til tro og religion, og hun oplever i vid udstrækning at kunne overføre undervisningens italesættelse af den religiøse dimension til eget brug.

I den anden ”ende af skalaen” møder vi en konfirmand, der generelt har svært ved at formulere sig om særligt meget, så da han bliver bedt om at formulere sig omkring sin tro ender det ud i følgende ”formulering”:

*”Ja... ja... det gør man vel ... men hvad det betyder? Tja...jo... ...det er jo så lige det...” (Mads)*

For en del konfirmander – og især 7.klasses drenge – er pubertetens ”ændrings- og ombygningsprocesser” i gang med 100 km/t, hvilket ser ud til at betyde, at der nærmest er totalt lukket for selv de mindste tanke- og formuleringsevner omkring det religiøse.

Andre konfirmander oplever, at undervisningen er med til at afklare dem om, hvad de **ikke** tror på – fx Anne Sofie, der siger:

*”Jeg får mere sat ord på hvad jeg **ikke** tror på.” (Anne Sofie)*

### 5.3.2 Det at være sammen om noget

Ca. halvdelen af konfirmanderne forventer, at konfirmationsforløbet vil give dem en **”følelse af at være fælles om noget”** (51%) – og en forholdsvis stor gruppe (44%) angiver, at de reelt oplevede dette i praksis. Af interviewene fremgik det, at dette ”noget” opfattes meget forskelligt - som noget værdimæssigt, noget religiøst, almindelig traditionsdeltagelse, det at tilhøre et stort fællesskab af ”kristne”, være med i en tradition eller som en god fælles oplevelse sammen med dem, man også er sammen med til daglig - noget Emilie sætter ord på:

*”Det at gå sammen med dem i klassen, det er godt ... og man lærer noget... at man er sammen med dem ...det er hyggeligt.. det hyggelige er sammenhold, at vi skal holde fest sammen... at man gør det her sammen.... Jeg synes det skaber sammenhold at gå til præst, vi ser frem til det sammen...” (Emilie)*

Oplevelsen af ”noget fælles” er markant større hos dem, for hvem at deltagelse ligger i ”naturlig forlængelse” af deres religiøse selvforståelse – med andre ord dem, der i forvejen forstår sig selv som kristne. Omvendt ser det ud til, at der i gruppen af dem ”der ikke er afklarede”(gruppe 3) er en del, der oplever, at det ikke længere er et fælles projekt – måske fordi de er blevet bevidste omkring, at de reelt ikke formår at forstå sig selv i lyset af den tradition, som konfirmationen udspringer af!



### 5.3.3 En fornemmelse af at troen har en betydning i mit liv

Fem ud af ti konfirmander har en forventning om, at de ved afslutningen af forløbet oplever, at **troen har betydning i deres liv** – med andre ord at de oplever troen som en brugbar ressource i deres hverdag – og fire ud af 10 angiver, at det er den fornemmelse, de står tilbage med ved afslutningen af forløbet. Specielt dem, der i forvejen betegnede sig selv som kristne, angiver at de ved afslutningen af forløbet oplever, at troen har fået betydning i deres liv. For en forholdsvis stor gruppe af konfirmander gælder det således, at de udover at få en ny viden om den kristne tro, også oplever, at troen reelt har fået større betydning i deres liv.

Også på andre områder oplever de, at konfirmandundervisningen i nogen grad har levet op til deres forventninger. 48% angav ved indledningen, at de forventede at lære at bede, og 45% angiver, at de reelt oplever af have lært det, mens 29% håbede på, at de som en del af undervisningen ville have en form for ”åndelige oplevelse”, og 23% angiver, at de reelt havde sådanne oplevelser.

På nogle områder har undervisningen overrasket meget positivt, idet der er flere end dem, der havde forventet det, som oplever, at de er blevet introduceret til gode bibelhistorier (40%), samt én ud af tre der angiver, at de har fået et bedre forhold til præsten.

### 5.3.4 Opsamlende

Selvom det ikke er alle, der får opfyldt alle deres mange ønsker, så tegner tabel 21 et billede af, at konfirmandundervisningen i vid udstrækning lever op til konfirmandernes forventninger. Konfirmanderne bliver fortrolige med såvel trosbekendelsen som Fadervor, og en forholdsvis stor gruppe angiver, at de i højere grad formår at sætte ord på deres tro, samt de oplever, at troen har konkret betydning deres liv.

Hvis man ser på de enkelte grupperinger, forekommer det at specielt dem, der betegner sig selv som ”kristen med mange spørgsmål”, oplever at undervisningen lever op til deres forventninger, at over halvdelen af de ”spørgende” oplever, at undervisning har medvirket til at give dem sprog, for hvad de tror på. Gruppen, der angiver at ”kristendommen ikke har betydning”, oplever kun i meget begrænset omfang at være blevet ”overasket” og rykket i forhold til deres udgangspunkt. De havde lave forventninger, og disse er i vid udstrækning blevet indfriet.

Udtrykt lidt firkantet kan man således konstatere, at konfirmandundervisningen i vid udstrækning lever op til forventningerne hos dem, der i udgangspunkt forholder sig positive i forhold til den kristne livstolkning. De ”spørgende” oplever sporadisk at få indfriet deres forventninger, mens det reelt ikke lykkedes at ”overraske” dem, der i forvejen forholder sig kritiske. Konfirmandundervisningen ser således i nogen udstrækning ud til at lykkedes i forhold til det, som kan betegnes som ”oplæring”, mens det omvendt ser noget vanskeligere ud i forhold til det, man kunne kalde ”missionsdimensionen”. Det lykkes nemlig ikke rigtigt at få kommunikeret ”gode nyheder” til dem, der ved indledningen af forløbet forholder sig uafklaret. Ved afslutningen af forløbet er disse ”nyheder” stadig hverken ”gode” eller ”nye”!

## 5.4 Girls and boys....

Når Gud har skabt mand og kvinde som to forskellige køn med forskelligheder i krop, tanke og tilgang til livet, må man spørge sig selv, om der også er forskel på, hvordan drenge og piger forholder sig til den religiøse dimension i tilværelsen? I de sidste ti år har den pædagogiske forskning bl.a. beskæftiget sig med, hvilke konsekvenser ”kønsforskelle” får i forhold til drenge og pigers læring og skolegang. Spørgsmålet er, om man også møder disse kønsforskelle i konfirmandundervisningen - og specifikt i forhold til drenge og pigers religiøse dannelse.

Det er denne tematik vil vi se nærmere på i dette afsnit – herunder afklare evt. ”køns-forskellige” motiver og forventninger, samt mulige forskelle i religiøs selvopfattelse, deres opfattelse af selve konfirmandforløbet, samt hvordan de betydningslægger den religiøse dimension og mødet med en kirkelig institution.

### 5.4.1 Drenge og pigers religiøse selvopfattelse

I forhold til konfirmandernes religiøse selvopfattelse viser der sig flere forskelle mellem kønnene – se tabel 22:

	”Kristen og ved hvad jeg tror på” (27%)	Kristen og har mange spørgsmål (25%)	Ved ikke lige ved hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det (37%)	Kristendom ikke har nogen betydning og vil heller ikke få det (9%)
<i>Drenge</i>	30%	24%	28%	16%
<i>Piger</i>	27%	24%	39%	8%

Tabel 22: Konfirmandernes religiøse selvforståelse ved indledningen af konfirmandundervisningen – fordelt på køn.

I gruppen af ”kristen, der ved hvad jeg tror på” er der lidt flere drenge (30%) end piger (27%), hvilket kunne tolkes i retning af, at drengene er mere afklarede i forhold til det religiøse. En mere plausibel forklaring er nok, at drengene endnu ikke er begyndt at stille spørgsmålstejn ved deres selvopfattelse og de livstolkninger, de har mødt i skolens kristendomstimer eller traditionelt i hjemmet, og at deres religiøse selvopfattelse i højere grad referer til ”traditionelle religiøse kategorier”.

Selv om pigerne i undersøgelsen fremstår en smule mere ”religiøst orienteret” (de tror lidt mere på Gud, der er væsentligt flere piger, der beder, og langt flere drenge (11%) end piger (5%), der siger de ikke tror på Gud m.v.) betegner pigerne sig i udgangspunkt noget mere religiøst uafklarede. Det kommer bl.a. til udtryk ved en overvægt af piger i gruppen ”der ikke lige ved, hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det”, samt at der igennem hele undersøgelsen er en tendens i retning af, at drengene i højere grad anvender ”ja-nej-kategorier” end piger, som omvendt er overrepræsenteret i kategorien ”ved ikke”.

I lighed med denne undersøgelse peger de fleste undersøgelser af unges religiøsitet på, at piger forekommer mere religiøse end drenge (Tamminen 1996, Skårhøj & Østergaard 2005), men dog med en vigtig undtagelse – nemlig Birkedals undersøgelse blandt 13-15-årige i en norsk kontekst, der viser, at flere drenge end piger siger, at de tror på Gud, og at flere piger betegner sig selv som ikke-kristne. Birkedal anlægger et udviklingspsykologisk perspektiv i forhold til at forklare denne forskel, idet han peger på, at drenge stadig i vid udstrækning er orienteret mod barndommen og kulturen i hjemmet og står derfor med en mere traditionel og ureflekteret religiøs selvopfattelse. Pigerne i 13 års alderen er derimod i højere grad orienteret mod vennegruppen og er dermed mere påvirket af forskellige refleksive former for overvejelser (Birkedal 2001).

Med afsæt i Birkedals forskning forekommer det derfor ret naturligt, at flere drenge hhv. bekræfter at de tror eller ikke-tror, mens pigerne i videre udstrækning indtager en noget mere uafklaret mellemposition – en mellemposition, der afspejler, at det religiøse i vid udstrækning er til forhandling i deres liv.

#### 5.4.2 De umodne og kontante drenge og de refleksive og ”festfikserede” piger?

En anden tydelig forskel, der træder frem i undersøgelsen, er forskellen på drenge og pigernes begrundelse og motivation for at blive konfirmeret og deltage i konfirmandforløbet. Drengene er

tydeligst repræsenteret i udsagn som vægtlægger forældrenes ønsker, vennernes valg og de mere konkrete motiver, så som gaverne og festen. Især gaverne står højt på drengenes liste: 51% - mens det kun er 34% af pigerne, der betoner vigtigheden af gaver. Omvendt er der flere piger, der vægter festen højere end gaverne. For dem ser det ud til selviscenesættelsen, festens højtidelighed, hyggen ved at samle familien, festforberedelse osv. betyder mere end den kontante gaveregn.

#### 5.4.3 Forventninger til forløbet, undervisningens elementer og udbytte

Generelt forholder det sig sådan, at pigerne – vurderet i forhold drengene – har flere positive forventninger til forløbet og i højere grad betydningslægger den religiøse dimension i forbindelse med konfirmationen. Pigerne er også dem, der ”glæder sig mest” og har flere ”forventninger” til de forskellige delelementer af konfirmationsforløbet (diskussioner, det sociale, videnstilegnelse, gode oplevelser, bøn).

Drengene glæder sig således ikke nær så meget som pigerne, og de har heller ikke nær så store forventninger til delelementer af undervisningen – dog med tre undtagelser: at ”se film om tro og kristendom”, ”bibelhistorier” og ”det at møde præsten”. Fælles for disse tre elementer af undervisningen er at der – enkelt betragtet - er tale om meget konkrete ”formidlingsformer”. Når det netop er disse formidlingsformer, som drengene lægger vægt på, kunne det evt. hænge sammen med, at det for en gruppe af drenges vedkommende gør sig gældende, at deres abstraktionsniveau ikke er helt så udviklet som pigernes, samt at abstraktionsevnen skal knyttes an til noget konkret (en fortælling, en film, præsten som person eller relationen).

Ann-Elisabeth Knudsen, der har arbejdet med hjerneforskning og forsket i kønsforskelle betydning for læring hos børn og unge, forklarer hvordan hjernen udvikler et vist abstraktionsniveau i puberteten, samtidig med at forståelsen stadig er bundet til en konkret operationel tankegang. Man begynder altså at kunne tænke store eksistentielle tanker om liv, død og eksistens, sideløbende med at man ikke kan slippe tanken om, hvad de andre mon tænker om bumsen på næsen. I hverdagen med konfirmander kan det give sig til udtryk i fx nogle voldsomme skift mellem øjeblikke af forbløffende klarsyn og helt umulige og usammenhængende forestillingsbilleder. Man kan opleve, at konfirmander svinger mellem øjeblikke af modenhed og indsigt og stunder af total unuancerede reaktioner og firkantede holdninger (Knudsen, 2007:68).

#### 5.4.4 Mødet med præsten

Betydningen af mødet med præsten/forholdet til præsten har konfirmanderne skulle tage stilling til på flere måder og flere gange i løbet af undersøgelsen. Ved indledningen af forløbet blev betydningen af præsten ikke rangeret særlig højt hverken af drenge eller piger, men senere i forløbet får det en langt større betydning – og som før nævnt i særdeleshed for drengene.

Spørgsmålet er, på hvilken måde relationen har en markant betydning for drengene? Er det selve relationen til præsten, der er vigtig for engagementet og deltagelsen i forløbet, er det præsten som en kropslig personificering og bærer af troen, eller er det præsten som en rollemodel og hjælper i konfirmandernes identitetsarbejde med at finde holdepunkter, de kan definere sig selv ud fra?

Svarene ”svæver lidt i vinden”, men det er ret oplagt, at de tre nævnte ”konkrete formidlingsformer” kan give nogle pejlemærker på, hvilke pædagogiske overvejelser der skal iværksættes i forhold til drenges religiøse udvikling og specifikke ”drenge-tilgange” i konfirmandundervisningen.

#### 5.4.5 Opsamlende

Undersøgelsen giver flere eksempler på forskelle i drenge- og pige-konfirmanders forventninger, tilgang og udbytte af konfirmandforløbet. Hvis konfirmandundervisningen skal kunne tilgodese de forskelle som drenge og piger er skabt med, (hvilket indebærer forskelle i drenge og pigers modenhed, forskelle i refleksions- og læringstilgange), består udfordringen i vid udstrækning i at udvikle differentierede formidlingstilgange, samt at arbejde med udvikling af kønsopdelt konfirmandundervisning.

### 5.5 Kirkerummets muligheder

I undersøgelsens anden runde spurgte vi ind til konfirmandernes opfattelse og oplevelse af kirkerummet i forhold til religiøs dannelse og formidling af tro. At bede dem reflektere over en eventuel betydning af dette rum, var dels for at undersøge, om konfirmander oplever dette rums særlige muligheder og dels for at se, om der på denne måde bliver åbnet op for andre tilgange til kristendomsformidlingen og til den religiøse dannelse.

### 5.5.1 Kirkerummet – et mødested mellem Gud og mennesker

Mødestedet mellem Gud og mennesker har altid været tæt forbundet med rummet – enten naturens rum med ørken og bjerge, der overlader mennesket til at være alene med Gud, eller menneskeskabte rum, der på forskellig vis udtrykker Guds transcendent, storhed eller billedliggørelse. Rummets betydning for en indre stemthed har altid været kirkearkitektens udfordring i forsøg på at understrege Guds tilstedeværelse for netop at sætte mennesket i et gudsforhold. Mennesket bliver da stillet overfor ”Andetheden”, som kan sætte livet, sig selv og sin identitet som gudsskabt i perspektiv. På denne måde kan rummet på flere måder understrege og underbygge et gudsforhold.

I sin kronik ”*Kirken i dybden eller på overfladen*” (Demant 2004) beskriver præst Jørgen Demant nogle af disse betydninger, hvoraf vi her vil fremhæve hhv. den såkaldt ”æstetiske” og ”eksistentielle betydning”. Med kirkerummets ”æstetiske” betydning menes, at kirkerummet opleves som et særligt rum, der fremkalder en stemning af højtidelighed og opløftelse. Det er et rum, hvor fødsel og død gives navn, et rum der åbner for autencitet. Mødet med kirkens rum kan virke engagerende og bevægende for det enkelte menneske. Det bliver et skønhedens og nydelsens rum, som afbryder virkeligheden udenfor for et øjeblik, og man hensættes til en anden verden. Det kan også være et religiøst hvilerum, hvor kontemplationen, religiøs undren og erfaring sættes i spil. På den ene side kan dette opfattes som en nostalgisk virkelighedsflugt, hvor rummet tydes som et utopiens sted, der ikke findes, men som giver ord, tegn og lyd fra sig. På den anden side fremhæver Demant, at det også kan opfattes som, at rummet og dens fortællinger og ritualer er med til at erindre mennesker om Gudsriget midt iblandt os. Rummets æstetiske betydning bliver en emotionel tilgang til rummet, som et livsudtryk fra Gud, der sætter mennesket overfor ”Andetheden” eller noget, der er større end en selv.

Demant peger også på, hvad han kalder den eksistentielle betydning af kirkerummet, hvor man kommer for at blive bekræftet i det ”gode liv”, et liv hvor Gud også er med. Rummet skaber en iscenesættelse og fortolkning af den enkeltes livshistorie, hvor man spørger efter kristendommens svar på menneskelivets længsler, trængsler og forhåbninger. Denne eksistentielle betydning af rummet kan i en vis grad sammenholdes med Qvortrups understregning af det hellige rum som et meningsrum, der er fortolkningsduelig i forhold menneskets grundvilkår. Vi **skaber** ikke mening ved blot at tænke, eller ved prædikestolens eleverede talestrøm, men som Qvortrup påpeger, vi **får** mening ved at træde ind i kristendommens meningsrum.

"...Det er vigtigt at understrege, at vi som individer ikke skaber mening, men træder ind i et meningsrum: det hellige rums meningsrum, menighedens meningsrum eller bare et religiøse systems meningsrum" (Qvortrup, 2003:114)

Spørgsmålet er, hvordan konfirmanders oplevelse af kirkerummet ser ud fra en konfirmandoptik? Oplever man som konfirmand at kunne hente mening, eksistentiel refleksion og eftertænsksomhed eller opleve et religiøst undringsforhold og retningsbestemmelse mod "Andetheden" i kirkerummet? Det er nogle af disse temaer, der vil blive sat fokus på i dette afsnit.

I anden runde af undersøgelsen spurgte vi ind til konfirmandernes opfattelse og oplevelse af kirkerummet i forhold til religiøs dannelse og formidling af tro. De skulle på samme måde som tidligere forholde sig en række udsagn og erklære sig enig, uenig eller hverken enig/uenig.

De 7 følgende udsagn, giver udtryk for en oplevelse af kirkerummet både på den æstetiske og på det eksistentielle plan.

**Når jeg er i kirkerummet oplever jeg at ....**

- jeg får tid og ro til at tænke over livet
- står overfor noget der er større end mig selv
- jeg får en anden attitude (viser en anden side af mig selv)
- jeg møder en anden virkelighed
- jeg lærer at forstå gudstjenesten bedre
- jeg får mere viden om Gud og Jesus
- jeg lærer Fadervor og Trosbekendelsen

### 5.5.2 Kirken som et "træningsrum"

Der er blandt konfirmanderne et flertal, der reelt ser ud til at opleve kirkerummet primært som "undervisningslokale" – det er nemlig her, at man som konfirmand lærer Fadervor og Trosbekendelsen (79%), og at man får mere viden om Gud og Jesus (71%) i kirkerummet. Selv om kirkerummet i udgangspunkt *kan* lægge op til en mere æstetisk og eksistentiel oplevelse, er flertallet af konfirmander primært eksponenter for en udpræget kognitiv og praktisk tilgang til kirkerummet.

Der kan være flere forklaringer på denne udpræget "kognitive" tilgang til kirkerummet – fx det forhold at der reelt er konfirmander, der oplever, at konfirmandundervisningen forekommer at være

en projektion af den øvrige undervisning, de modtager i skolen, samt at præsten måske primært anvender kirkerummet til den ”afsluttende” træning af hhv. trosbekendelsen og Fadervor.

Halvdelen af konfirmanderne (55%) oplever naturligt nok kirkerummet som et rum, hvor de får en bedre forståelse af gudstjenesten. I forhold til religiøs dannelse er det en vigtig kompetence at erhverve sig – at man fremover kan forholde sig til gudstjenesten både forståelsesmæssigt og kropsligt. Spørgsmålet er, hvilken betydning forståelsen af gudstjenesten har i forhold til konfirmandernes religiøsitet? Dette forsøger at Jeppe at sætte nogle ord på:

*”Jeg synes det er fint nok at gå i kirken .. jeg får klart meget mere at vide. Der ligesom et system i det, der sker i kirken, i gudstjenesten. Det er Guds hus, men betyder ikke noget for mig”. (Jeppe)*

Ved at komme i kirken er Jeppe blevet fortrolig med, at der et system, - med andre ord ritualer og at tingene hænger sammen, - men denne erkendelse eller oplevelse har ingen eksistentiel betydning for Jeppe. Han oplever, at der her er et system, der hviler på nogle bestemte præmisser, men at han forstår ”systemet”, betyder ikke, at han behøver at tage ”systemet” til sig!

### 5.5.3 Kirken som et ”kontrafaktisk rum”

Ud over en kognitiv tilgang til kirkerummet oplever fire ud af ti af konfirmanderne, at rummet i sig selv udgør en ramme for kontemplation og ”eksistentiel undren”, idet de her får tid og ro til at tænke over livet – noget der i nogen grad gør sig gældende for Mikkel:

*”Det er spændende i kirken... det er ikke noget, man ser til hverdag... det er et anderledes sted – det er nemmere at lytte, end hvis det var i en hal eller et klasseværelse – man tænker mere over hvad, der er - fx et billede... man interesserer sig mere i en kirke, end hvis det var i en hal.”*

*(Mikkel)*

For Mikkel opleves ”kirkerummet” nærmest som et ”kontrafaktisk rum” – et rum, som er meget anderledes, end de rum han sædvanligvis færdes i, hvilket for Mikkel har betydning i forhold til såvel hans engagement – han angiver at lytte mere! – som hans refleksion i forhold til religiøse temaer. Birkedal påpeger, at den positive holdning til kirkerummet kan opfattes som et signal om, at det ikke først og fremmest er ord, men billeder, symboler, stemninger, den æstetiske ramme, som kan være med til at skabe mening og oplevelse af tilhørsforhold. (Birkedal, 2000:168)



Andre konfirmander giver udtryk for at kirkerummet ikke har en særlig betydning i forhold til "undren" – noget der fx gælder for Lisa:

*"Jeg vil ikke gå mere i kirke senere – jeg føler ikke at der er mere ro eller trøst i kirken end der hjemme" (Lisa)*

For Lisa hænger tryghed og trøst sandsynligvis mere sammen med konkrete relationer, og dermed fremstår kirkerummet blot som et "rum" og ikke et specielt rum, der fx sammenlignet med hjemmet på nogen speciel måde lægger op til en refleksion omkring den eksistentielle dimension i livet.

Kirkerummet som en understregning af "Guds tilstedeværelse" betones dog af ca. én ud tre konfirmander – nemlig de 29 %, der angiver, at de i kirkerummet oplever, at de står overfor noget, der er "større end dem selv", og de 27 % der angiver, at de her oplever at møde en "anden virkelighed" – noget der fx gør sig gældende for Mathilde:

*"Det styrker min tro – når jeg er i kirken, så får jeg det sådan lidt Gud-agtigt.. Jeg har tænkt mere over det ...over hvordan jeg tror på det..." (Mathilde)*

Den konkrete ramme gør, at hun oplever at tænke lidt mere over "det med Gud" – og specielt "hvordan" hun tror på det.

#### 5.5.4 Kirken som et rum med en "andethed"

En sidste dimension vi spurgte ind til i forhold til kirkerummet var - med afsæt i Jonas Lieberkinds tilgang til dannelse som en form for kropslig dannelse - om kirkerummet kan foranledige en religiøs "holdningsændring". Mange religioner inkorporer specielle kropsholdninger og bevægelser i deres hellige rum (slå korsets tegn, lægge sig på knæ, bøje hovedet, folde hænderne) – netop som et ydre udtryk for de indre værdier.

Spørgsmålet gik derfor på, hvorvidt konfirmanderne opfatter kirkerummet som et rum, der indbyder til en særlig attitude, en kropslig "andethed". Velvidende at formuleringen er lidt speciel, og at brugen af begrebet "attitude" kan tolkes på mange måder i konfirmandgruppen, forsøgte vi os alligevel med at spørge ind til denne mere "kropslige" tilgang til kirkerummet. Det viser sig da også, at kun en mindre gruppe – nemlig én ud af fem – oplever, at kirkerummet ligger op til en bestemt "kropslig" attitude, mens én ud af tre (32%) decideret er uenig i dette udsagn. I forbindelse med interviewene vidste det sig da også, at denne betydning af kirkerummet var det, som

interviewene vidste det sig da også, at denne betydning af kirkerummet var det, som konfirmanderne havde sværest ved at sætte ord på. De havde måske en fornemmelse af, at rummet lagde op til en bestemt attitude, men hvilken? – det var svært at få sat nogle konkrete ord på!

Næppe overraskende viser undersøgelsen, at de, der forstår sig selv som kristne, i højere grad oplever kirkerummet som en ”specielt rum” – se tabel 23:

<b>2.runde % af enige konfirmander</b>	<b>Gruppe 1 (27%) Kristen, der ved hvad jeg tror på</b>	<b>Gruppe 2 (25%) Kristen med mange spørgsmål</b>	<b>Gruppe 3 (37%) Jeg ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det</b>	<b>Gruppe 4 (9%) Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke</b>
<b>lærer Fadervor + Trosbekendelsen: 79%</b>	81%	83%	80%	67%
<b>lærer at forstå gudstjenesten bedre: 55%</b>	62%	68%	53%	22%
<b>får mere viden om Gud og Jesus: 71%</b>	78%	82%	66%	45%
<b>Får tid + ro til at tænke over livet 40%</b>	51%	55%	31%	12%
<b>møder en anden virkelighed: 29%</b>	37%	39%	22%	9%
<b>står overfor noget der er større end mig 37%</b>	39%	33%	19%	9%
<b>får en anden attitude: 20%</b>	24%	29%	16%	7%

Tabel 23: Når jeg er i kirkerummet oplever jeg at jeg ....- fordelt på religiøs selvforståelse.

Uafhængigt af konfirmandernes religiøse selvforståelse opleves rummet primært som et rum, hvor man ”forstår” mere, men samtidig gør det sig også gældende, at for specielt den gruppe, der forstår sig selv ”kristne”, så udgør rummet også i nogen grad en ramme, hvor der er mulighed for at tænke over livet, samt oplevelsen af at stå overfor noget, der er større end én selv.

### 5.5.5 Opsamlende

Flertallet af konfirmanderne ser ud til at opleve kirkerummet som et undervisningslokale, hvor de får mere viden og konkret færdigheder, der gør, at de kan færdes med en vis fortrolighed i kirkeligheden. Hvorvidt konfirmanderne oplever kirkerummet som et ”specielt” rum er dog meget forskelligt og ser i vid udstrækning til at hænge sammen med deres religiøse selvforståelse - eller

udtrykt lidt anderledes: en emotionel og æstetisk tilgang fordrer en bevidst brug af kirkerummets stemthed – hvilket i højere grad ser ud til, at befordres af en ”oplevet” spirituel virkelighed frem for en mere institutionel kirkelighed.

## 5.6 Efter festen

I forbindelse med vores undersøgelse blev vi undervejs opmærksom på en dimension, som vi i første omgang ikke havde medtaget – nemlig betydningen af selve festen. Hvilken betydning får hele konfirmandforløbet, når det pludselig sættes i perspektiv af selve konfirmationen i kirken og den efterfølgende fest? Rent metodisk forsøgte vi at undersøge dette perspektiv på to måder:

- a) Vi valgte at foretage en mindre ”pilotundersøgelse”, et spørgeskema (blandt ca. 80 konfirmander) og efterfølgende interviews (med 13 konfirmander), hvor vi spurgte ind til oplevelsen og betydningen af konfirmationen i kirken, til den efterfølgende fest og til deres tanker om konfirmandforløbets brugbarhed og brug af kirken i de næste ungdomsår.
- b) Vi valgte at samarbejde med en dansklærer i en konfirmand-7.klasse med henblik på at få eleverne til at skrive stile om deres konfirmation ud fra forskellige spørgsmålsoplæg og perspektiveringer af festens betydning og konfirmandforløbets brugbarhed (se stiloplæg i appendiks).

På baggrund af disse forskellige tilgange vil vi i dette afsnit forsøge at gøre rede for, de tanker en konfirmand gør sig om konfirmandforløbets betydning og brugbarhed, når han/hun står på den anden side af festlighederne, har stået oppe foran alteret i kirken og har siddet til højborgs. Selvfølgelig ved vi, at konfirmationen tillægges større betydning i tiden umiddelbart efter konfirmationen end senere i livet, men højtidens betydning i forhold til hverdagslivet er ligesom i alle andre livssammenhæng ikke uvæsentligt.

### 5.6.1 Konfirmationen er ”jo det første store, man vælger selv!”

For der første bad vi konfirmanderne reflektere over selve konfirmationen i kirken, for at se hvordan de oplevede det kirkelige højdepunkt, og hvilken betydning de tillægger den specifikke kirkelige handling. Konfirmanderne skulle tage stilling til følgende udsagn om deres oplevelse i kirken og erklære sig enig, ikke enig hverken enig/uenig – og nedenfor er angivet i hvilket omfang at konfirmanderne oplevede at de forskellige udsagn ”passede”:

- Jeg glædede mig til at sige ja/ bekræfte min dåb 54%

- det giver mening at bekræfte min dåb 51%
- jeg fik noget særligt med som jeg kan bruge i mit liv 45%
- det gør en forskel at blive konfirmeret 35%
- jeg oplevede at jeg stod overfor noget der var større end mig selv 29%
- jeg oplevede ikke noget særligt 5%
- det gav ikke nogen mening for mig 5%

Det viser sig, at for ca. halvdelen af konfirmanderne er ”ja’et” og bekræftelsen betydningsfuld og meningsgivende. Der er en klar sammenhæng med, at ca. halvdelen af konfirmanderne angiver, at de tror på Gud, og at disse også angiver, det som meningsfyldt at skulle bekræfte. I såvel interviews som stile fremhæves specielt betydningen af, at man selv siger ”ja” i tilspørgslen:

*”Det betyder noget - helt klart noget at bekræfte min dåb – det er noget stort at skulle sige ja... det var mit eget valg.... Det er en stor ting... det er jo det første store, man vælger selv... senere vælger man også selv.... mange ting, men det her er den første gang!” (Rebecca)*

*”Det betyder rigtig meget for mig at blive konfirmeret .. og festen og det pæne tøj betyder lige så meget som bare at stå i kirken og sige ja. Faktisk synes jeg, ja’et i kirken er mere vigtig end det pæne tøj.” (Maja)*

Disse to konfirmander fremhæver begge betydningen af ”ja’et” som af personlig værdi, men med hver sine begrundelser. For Rebecca er valget noget stort, fordi det er det første store valg, hvor efter hun sætter konfirmationsvalget i perspektiv med mange andre valg, der kommer i livet. For Maja sker der en ”værdi-afvejning”, hvor hun sætter ja’et op i forhold til festen og det pæne tøj. Hun har brug for at præcisere en værdiforskydning fra det materielle til det ikke-materielle – måske fordi hun oplever den modsatte værdiprioritering omkring sig enten blandt familie eller venner.

Andre konfirmander, der oplevede konfirmationsritualet kun med velsignelsen, efterlyste tilspørgslen og det ”aktive ja”, og gav udtryk for, at de også gerne ville have haft muligheden for at sige ”ja”. Uanset teologisk standpunkt er dét selv at skulle bekræfte sin tro, en meningsfuld faktor for mange konfirmander. Stine forklarer det meget præcist, idet hun sætter ja’et i forhold sin tro.

*”Det betyder, at man siger ja, til at man tror på Gud... det er vigtigt fordi det er ens tro” (Stine)*

Konfirmanderne er indlejret i en kultur, hvor man i vid udstrækning skal skabe sig selv gennem konkret at træffe valg og sige ”ja” og ”nej” – og for en gruppe af konfirmander ser det ud til, at de

oplever deres ”ja” i kirken som det første af de mange vigtige ”ja” og ”nej’er”, som de godt ved, at deres liv bliver rigt på!

### 5.6.2 Konfirmation – en ”årh hvad!!!” oplevelse!

Den konkrete kirkelige handling beskrives i såvel interviewene som i stilene som en meget intens og ”ophedet” oplevelse hos både drenge og piger.

*”Jeg var bare så nervøs – jeg svedte igennem min bluse – og det var ikke kun fordi jeg skulle be’ den indgangsbøn” (Phillip)*

En del piger er selvfølgelig optaget af alt ”udklædnings-liret”, hvilket dog sagtens kan ”forenes med den kristne tro.”

*”Da jeg stod i kirken havde jeg sommerfugle i maven, de summede rundt dernede...Nu var det nu.. det jeg havde ventet på så længe, det jeg havde talt ned til.. det jeg havde forberedt, det var i dag. Det var rigtig stort, som jeg stod der i min fine kjole og med håret sat op. Jeg skulle bekende min dåb, min kristne tro bare ved at få præstens hånd på hovedet og få et vers. Jeg havde højhælede på, så jeg tænkte på om jeg mon ville falde – det ville bare være for pinligt.” (Merete)*

For andre sættes konfirmations ja’et i perspektiv af alle forberedelsesgangene. For Elisabeth sættes der gang i en refleksionsproces over ”hverdagens ja’er” i forhold til ”højtidens ja”, som stadfæstes af festligheden (festtøjet).

*”Faktisk er man blevet konfirmeret mange gange før.... Altså til general prøverne... der skulle vi også sige ja... og så tænker jeg, hvorfor er det så stort, at det er nu?... vi har jo også sagt det hver gang til konfirmand forberedelse, når vi siger trosbekendelsen... det er også en måde at sige ja på... Men det er alligevel anderledes, når man står der i sit festtøj.” (Elisabeth)*

For Sheun bliver kirkens højtidelighed en hel ”peak experience” udtrykt i en ”årh hvad!”-oplevelse. Han pointerer, at det ikke er det materielle, men helt konkret oplevelsen i kirken, foran alteret med familiens opbakning.

*”Altså det var lige så snart man siger ja.. så blev det sådan ”årh hvad!!” ...en underlig følelse – nu er jeg konfirmeret! Det var en ”syg” følelse – sådan ”årh hvad!”... det giver ikke nogen forskel at man får penge - det gør en forskel at man står oppe i kirken... og så det med familien, der står bag en og tænker ”nå! min store dreng har sagt ja!” (Sheun)*

### 5.6.3 "Når man står med hele ens familie i ryggen...."

Flere konfirmander omtaler tilstedeværelsen af forældre og familie som en betydningsfuld faktor.

*"Det er vigtigt, at jeg har stået der, og man bliver glad når ens familie står dernede – de vil støtte en... Jeg blev bare så nervøs!" (Sofie)*

Familiens tilstedeværelse opfattes både som en støtte og som en markering af betydningen. I flere af konfirmandudsagnene synes der, at være et behov for at understrege, at man virkelig mener noget med det, eller at man "bekræfter det rigtigt"! Familien bruges som en markering af betydning, måske fordi familien har en betydning for den enkelte.

*"Når man står der med hele ens familie i ryggen, så bekræfter man det rigtigt!" (Jacob)*

I denne sammenhæng burde man måske overveje, hvordan man kan skaffe flere pladser i kirken til familien, så man undgår at skulle sætte antalsbegrænsning og være anledning til en frasortering af familiemedlemmer, der IKKE kan komme med i kirken – hvilket enkelte konfirmander gav udtryk for havde skabt familiekriser! – især blandt de mange skilsmisse- og sammenførte familier!

*"Jeg havde en sjov og dejlig fornemmelse i maven. Jeg skulle jo konfirmeres, og bare det at hele familien gerne ville med i kirken, det betød også rigtig meget for mig – vi er jo en stor skilsmisse familie." (Simon)*

For Simon blev konfirmationen en oplevelse af, at selvom det ikke helt hænger sammen familiemæssigt, at så det – måske! – på en eller anden måde hænger lidt sammen alligevel. Den helt grundlæggende forventning til familien som den der altid er der – om så hele verden ramler sammen – blev pludselig meget konkret, når han ser på sin "splittede", men på dagen, sammenbragte familie, der på trods af alt "gerne vil med i kirken".

For en anden konfirmand sættes hans liv pludselig ind i en større sammenhæng under højtideligheden, hvor han ser sin konfirmation som et led i familiens rækker af konfirmationer.

*"Da jeg sad oppe i kirken, tænkte jeg på min familie, og hvad jeg skulle gøre, når jeg skulle op og sige ja. Jeg sad også og tænkte på de gange mine søstre skulle konfirmeres. Så tænkte jeg også på, hvordan det mon var gået mine forældre, da de var i mine sko og skulle op og sige ja. Jeg glædede mig til det var slut, men alligevel ville jeg gerne have, at det tog lidt længere tid." (Christian)*

For enkelte konfirmander er konfirmationen yderligere en erklæring af et ståsted overfor forældre og familie. Her vægtlægges betydningen af konfirmandens eget valg overfor familien som et udtryk for selvstændighed.

*”Det er vigtigt, fordi det var mig, der blev spurgt – selvfølgelig var de andre der også ...Præsten spørger os en af gangen... man bekræfter også overfor sin familie, at man tror.” (Elizabeth)*

*”Det at stå i kirken var noget særligt... så ved mine forældre, at jeg er med i den kristen tro – det betyder meget for mig, fordi jeg skulle sige, at jeg er protestant overfor mine forældre – de er katolikker... det at jeg har valgt min egen tro... men de er glade på mine vegne...”. (Caroline)*

Især for Caroline, som er ung af anden etnisk baggrund, er det et ekstra særligt valg, fordi hun har skullet vælge mellem en protestantisk og en katolsk kristendom og dermed ”vælge sin egen tro”.

#### 5.6.4 En laaang forberedelse til et kort ”ja”!

Nogle konfirmander fremhæver det *lange* forløb som en væsentlig dimension. Når man står på den anden side af konfirmandforløbet og har været igennem højdepunktet bliver tidsdimensionen i forløbet pludselig sat i perspektiv.

*”Der skal langtidsplanlægning til, før man kan sige ja.... Altså det med at gå til præst, det er en lang del af det – det er ikke bare sådan noget hurtigt noget... (Mikkel)*

Tidsperspektivet er for nogle konfirmander med til at skabe vægt og mening, fordi der er plads og tid til refleksionsprocesser og eftertanke.

*”Nogen ville måske bare sige ja første gang, de havde været til præst... men jeg havde brug for mere tid til at tænke over selve det, det er. Det har konfirmand forberedelsen hjulpet mig til at beslutte, at jeg ville sige ja.... Det har været en lang forberedelse til et kort ja...” (Jacob)*

En anden konfirmand sætter i sin stil hele evighedsdimensionen i spil i sin beskrivelse af konfirmationen i kirken:

*”Tiden i kirken gik stærkt og lige pludselig var øjeblikket, jeg havde ventet på i et helt år; nu var det, at jeg ville blive kristen for evig tid! Det var tid til at gå op til alteret. Vi bad Fadervor og sagde trosbekendelsen som vi har gjort 1000 vis af gange til præst, så vi kan den udenad, og det er ikke længere noget særligt. Men da vi stod deroppe var det nærmest som om det var noget helt andet, nej, ligesom et nyt vers eller noget andet og nyt man sagde, noget der var stærkere, måske fordi det er nu man mener det.. Det er jo i kirken det sker og festen er nærmest bare en slutning på*

*det er nu man mener det.. Det er jo i kirken det sker og festen er nærmest bare en slutning på det hele.”(Frida)*

Fælles for disse konfirmander er, at de på forskellige måder har brug for at understrege at konfirmationens kristne bekræftelse har en særlig betydning for dem selv – måske set i forhold til familie/ venner og de øvrige konfirmander, for hvem det ikke betyder noget.

### 5.6.5 ”Kirken er næsten bare noget, der skal overstås”

Selv om nogle konfirmander bruger store og flotte italesættelser af højtiden i kirken, hvor både den religiøse dimension sættes i spil, og hvor der gives en anledning til at stadfæste et holdepunkt, som man definerer sig selv ud fra, er det vigtigt at holde fast i, at der reelt er en ”anden halvdel”, for hvem højtiden i kirken ikke nødvendigvis har nogen særlig religiøs betydning, fordi de endnu ikke er religiøst afklaret.

*”Jeg tror lidt på Gud... jeg kan godt sige ja... jeg har ikke noget mod det, jeg ved ikke om det hele er rigtigt ...men jeg tror lidt på Gud... jeg har ikke noget mod det, men jeg ved ikke, om det betyder noget – ikke for mig personligt.” (Katrine)*

Katrine erkender ærligt, at hun er i tvivl om, ”det med Gud” betyder noget for hende, og at hun endnu ikke er afklaret. Hun tør dog ikke helt afvise Guds eksistens (”*tror lidt på Gud*”) og vil alligevel gerne stå frem og deltage i højtideligheden.

Kun meget få af konfirmanderne (5%) oplevede ikke noget særligt og giver udtryk for at det, der foregik i kirken ikke gav nogen mening – og Mikkel er eksponent for denne gruppe:

*”Det i kirken er næsten bare noget der skal overståes – inden man skal til den der fine fest”.*  
(Mikkel)

For denne konfirmand er festen klart højdepunktet, og det i kirken skal bare overstås – men kun næsten, for helt sige sig fri for blot at være blevet lidt berørt kan han dog ikke!

### 5.6.6 Efter Festen - hvad kan du så bruge?

I spørgeskemaet ”Efter festen” bad vi konfirmanderne tænke over, hvad de tror, de kan bruge i deres ungdomsliv fremover, ud fra forskellige udsagn, som de skal erklære sig enig, uenig eller



hverken enig/uenig. – og procentsatserne nedenfor angiver, i hvilket omfang de oplever at være enig i udsagnet:

***I mit ungdomsliv tror jeg, at jeg i de næste par år vil.....***

- Tænke på noget af det jeg har lært: 49%
- Be´ en bøn engang i mellem: 48%
- Bruge noget af den viden, jeg har fået: 44%
- Bruge Fadervor i mit hverdagsliv: 40%
- Bruge nogle af de historier, vi har fået: 30%
- Kontakte præsten, hvis jeg har brug for en snak: 14%
- **Ikke** kunne bruge noget fra mit konfirmandforløb: 6%

Lidt under halvdelen er ret sikre på, at der er dimensioner af konfirmandundervisningen, som de vil tage med sig på deres videre livsrejse. De vil dels anvende noget af den viden, de har fået, dels har de i udgangspunkt til hensigt - i et eller andet omfang – at integrere bøn som en del af deres hverdagsliv. I stilene blev der sat lidt flere ord på, hvilke elementer konfirmanderne mere konkret oplever, at de vil benytte sig af i fremtiden:

*”Jeg kan bruge meget af det, vi har lært til konfirmationsforberedelse fremover. Jeg har lært meget om Gud og Jesus og om godt og ondt. Jeg har lært hvordan en gudstjeneste er bygget op, og det gør at jeg bedre kan følge med, når jeg selv er til gudstjeneste..”(Freja)*

Flere konfirmander nævner netop fortrolighed med gudstjenesten som en del af den erhvervede viden, uden at de nødvendigvis har tænkt sig at komme til flere gudstjenester. En anden konfirmand omtaler, at han har lært om nogle ret ”luftige” elementer, hvorefter han i samme åndedrag beskriver værdien af en meget konkret tilgang til læring i form af kage!

*”Da jeg først gik til præst, tænkte jeg at det sikkert ville blive vildt kedeligt, men faktisk var det meget sjovt, og jeg lærte meget om Helligånden og livet efter døden, plus at der var kage!”(Hans)*

Selv om konfirmanderne i høj grad gav udtryk for, at bøn ikke var en del af deres hverdagsliv, før de begyndte på konfirmandforløbet og også midtvejs i forløbet, så lader det til, at for lidt under halvdelen af konfirmanderne (48/40%) er Fadervor og bøn nu en brugbar mulighed i deres hverdagsliv. Bønnen som en praksis mulighed omtales dog ikke i nogen af stilene og kun i et enkelt af interviewene.

*”Bibelen – den giver ikke mening for mig... og jeg behøver jo ikke at gå i kirke mere – man kan be´ derhjemme – jeg be´r derhjemme... når jeg ikke kan snakke med mine forældre, så kan jeg godt be...”(Elizabeth)*

Der er meget få konfirmander (14%), der ser præsten som en mulig samtalepartner i deres videre ungdomsliv. Om præsten ikke opleves som en reel samtalepartner, eller om konfirmanderne ikke er blevet præsenteret for denne mulige brug af præsten, siger spørgeskemaet ikke noget om, men ingen af konfirmanderne omtalte denne mulighed hverken i interviewene eller i stilene.

Kun en meget lille gruppe af konfirmanderne (6%) angiver, at der ikke var noget brugbart at tage med sig fra konfirmandforløbet, hvilket er lidt under de øvrige 8-9%, der igennem hele undersøgelsen har givet udtryk for, at der intet meningsgivende er ved konfirmandforløbet – hvilket måske kunne tyde på, at selvom man ikke har fået noget ud af undervisningen på det personlige plan, så har de fleste i det mindste fået lidt ny viden, således at året ikke her været helt spildt!

### 5.6.7 Opsamlende

Uanset religiøst ståsted er konfirmationshøjtideligheden en stor dag for konfirmanderne af flere grunde. I kirken oplever ca. halvdelen af konfirmanderne, at den religiøse dimension sættes i spil ved selve konfirmationen. For denne gruppe af konfirmander giver højtideligheden en mulighed for at bekræfte (mere end at blive bekræftet) deres tro med et ”ja”, hvilket er med til at gøre troen mere betydningsfuld for den enkelte konfirmand. Kirken står på denne måde som en *sekundær socialiserings institution*, der tilbyder et folkeligt forankret ritual, der ”efter festen” er med til at sætte konfirmandundervisningens indhold i et mere betydningsfuldt perspektiv for ca. halvdelen af konfirmanderne.

På sigt er det reelt halvdelen, der angiver, at de forventer at integrere elementer fra konfirmandundervisningen i deres hverdags – dels som mulig, brugbar viden, dels i form af bøn....-men måske får de reelt mere med sig.....

## 5.7 Mere end blot en lang forberedelse til et kort ja - perspektiver på religiøs dannelse

Konfirmander vokser op i en tid, hvor religion i nogen grad fylder mere i det offentlige rum og i den offentlige debat – og det er dermed også blevet sværere helt at undgå at tage stilling til spørgsmål, der berører den religiøse dimension i livet. Det kan være mere overordnede spørgsmål omkring retten til at bære religiøse symboler i det offentlige rum – eller måske den mere konkrete samtale

med en klassekammerat eller ven fra fodbold, der repræsenterer en anden religiøs livsstyning end en selv.

Som anført ovenfor oplever en gruppe af konfirmander at tage en del viden med sig fra undervisningen, men spørgsmålet er, om de reelt tager mere med sig – forstået som at de i forbindelse med undervisningen reelt udvikler kompetencer, der gør dem bedre i stand til - på en kompetent måde – at indgå i de drøftelser omkring den religiøse dimension, der finder sted udenfor ~~Den formelle~~ ~~tema~~, vi vil forsøge at zoome ind på i det følgende afsnit ved at se på, hvorvidt undervisningen opleves som en ramme for debat, og hvorvidt de oplever at blive konfronteret med noget, de oplever, er større end dem selv m.v.

At indkredse temaet religiøs dannelse i et spørgeskema er hverken helt enkelt eller uproblematisk, men vi valgte alligevel at gøre forsøget. I forbindelse med afslutningen af forløbet blev konfirmanderne bedt om at tage stilling til en række udsagn som de hhv. skulle erklære sig enig/ uenig/ hverken enig eller uenig – se tabel 24: .

<i>Den procentvise fordeling af konfirmander der er enige i udsagnet</i>	<b>Gruppe 1 (27%)</b> Kristen, der ved hvad jeg tror på	<b>Gruppe 2 (25%)</b> Kristen med mange spørgsmål	<b>Gruppe 3 (37%)</b> Jeg ved ikke hvad jeg tror på og er interesseret i at finde ud af det	<b>Gruppe 4 (9%)</b> Kristendom har ingen betydning og får det heller ikke
<b>er et sted man kan snakke om tro og tvivl: 44%</b>	Snakke om tro og tvivl: 49%	Snakke om tro og tvivl: 46%	Snakke om tro og tvivl: 45%	Snakke om tro og tvivl: 27%
<b>får mig til at undres over de store livsspørgsmål: 33%</b>	Får mig til at undres over de store livsspørgsmål 40%	Får mig til at undres over de store livsspørgsmål 45%	Får mig til at undres over de store livsspørgsmål 28%	Får mig til at undres over de store livsspørgsmål:10 %
<b>giver mig oplevelsen af at stå overfor Gud: 19%</b>	Giver mig oplevelsen af at stå overfor Gud: 32%	Giver mig oplevelsen af at stå overfor Gud: 26%	Giver mig oplevelsen af at stå overfor Gud: 8%	Giver mig oplevelsen af at stå overfor Gud: 2%
<b>giver mig historier jeg kan bruge: 17%</b>	Giver mig historier jeg kan bruge: 20%	Giver mig historier jeg kan bruge: 21%	Giver mig historier jeg kan bruge: 16%	Giver mig historier jeg kan bruge: 5%

Tabel 24: Jeg oplever at konfirmandundervisningen... - den procentvise andel som angav, at de var enige i udsagnet

### 5.7.1 En arena for samtaler om tro og tvivl

Som en vigtig del af den religiøse dannelse indgår kompetencen til at kunne indgå i en samtale og gå i dialog om religion, tro og eksistentielle dimensioner i livet – og som det tidligere er fremgået, er dette i udgangspunkt ikke en kompetence som udvikles i snakke med forældre og venner, idet temaet kun sjældent berøres i disse sammenhænge. Der var som udgangspunkt heller ikke de store

forventninger til ”gode diskussioner” i forbindelse med konfirmandundervisningen – én ud af tre havde disse forventninger og lidt færre anfører, at de oplevede sådanne diskussioner.

På trods af, at det at samtale omkring religiøse temaer ikke står så højt på hverken den individuelle eller kollektive dagsorden, valgte vi alligevel at spørge ind til, i hvilket omfang, konfirmanderne oplevede konfirmandundervisningen som en arena, hvor man kan snakke om tro og tvivl. Som det fremgår af tabel 24, er det lidt under halvdelen af gruppen, der definerer sig som kristne og af gruppen, der er uafklaret (45-49%), der reelt oplever, at undervisningen udgør en sådan arena, mens én ud af fire af konfirmanderne, der angiver at ”kristendommen ingen betydning har”, oplever at undervisningen skaber rum for snakke omkring tro og tvivl. En konfirmand beskriver diskussionens værdi i sin stil:

*”De diskussioner vi har haft med præsten, de har været lærerrige. Nu ved man hvor man hører til i forhold til religion.”(Marie)*

For Marie har diskussioner været en vigtig del af hendes personlige religiøse afklaring – for hende sker afklaringen til en vis grad i dialogen.!

Når det kun er godt halvdelen af konfirmanderne – med en overvægt af piger – der angiver, at de oplevede konfirmandundervisningen som et forum, hvor der kan diskuteres tro og tvivl, kan det bl.a. hænge sammen med, at en gruppe af konfirmander oplever ikke at have de nødvendige kompetencer i forhold til at indgå i en dialog – herunder specielt manglende sprog – , at præsternes undervisningsform måske ikke ligger op til samtale, eller disse ikke behersker de pædagogiske redskaber, der skal til, for at udvikle et ”rum” hvor snakken kan finde sted i en god tone.

### 5.7.2 Det ”undrende forhold”

Filosoffen Hanne Arendt understreger at evnen til at undres/tænke ikke er forbeholdt de få. Den er givet enhver og er hele tiden en nærværende mulighed. (Arendt, 1971) – men spørgsmålet er, om der opstår mulighed for undren i forbindelse med konfirmandforløbet?

Èn ud af tre (33%) af konfirmanderne er enige i udsagnet at konfirmandundervisningen får dem til at undre sig over de store spørgsmål i livet. Tre ud fire af konfirmanderne (74%) oplever, at de lærer mere om kristendom i konfirmandforløbet, men der forekommer således ikke være den store

sammenhæng mellem et såkaldt ”vidende forhold” og et ”undrende forhold” til den religiøse dimension i livet. For Frida gør denne ”kobling” sig dog gældende:

*”Fra konfirmationsforberedelsen kan jeg bruge viden om Gud og Jesus, men også om forskellen på liv og død, det gode og det onde. Alt det som vi har lært inden for det her år vil jeg kunne tænke på og bruge. Men også tænke videre og stille spørgsmål til det vi har lært?” (Frida)*

Ny viden fører til fornyet undren og refleksion – og er dermed igangsættende for en eksistentiel ”undringsproces” – eller som Maja udtrykker det:

*”Konfirmationstiden giver et punkt, hvor man virkelig kan stoppe op og tænke.” (Maja)*

Hvad er mulige forklaringer på, at der for det store flertal ikke er den store sammenhæng mellem at få ny viden og så undre sig over sin nye viden? Arendt giver selv et plausibelt bud på dette, når hun understreger behovet for, hvad hun omtaler som ”en vis stemthed” og åbenhed fra deltagerens side overfor den religiøse dimension i livet. Udtrykt lidt anderledes vil det ofte være sådan, at de mennesker, – der i et eller andet omfang har integreret den religiøse del som en del af deres selvforståelse eller er religiøst ”spørgende” eller ”søgende” – i videre udstrækning vil opleve øjeblikke præget af ”undren” – og tabel 24 indikerer, at dette i nogen grad gør sig gældende for konfirmanderne. Fire ud af ti af de konfirmander, der forstår sig selv som ”kristne” og én ud af fire af de ”spørgende” oplever, at de i forbindelse med konfirmandundervisningen har oplevet øjeblikke af undren. Det samme gør sig kun gældende for én ud af ti af dem for hvem ”kristendommen ikke har den store betydning”. Det er ikke helt enkelt at sætte ord på, hvordan undervisningen medvirker til at man undres – men Jacob gør her et forsøg:

*”Man tænker nok over tingene på en anden måde... man skal tænke over, om der er en Gud – det skal man tænke over ... så kommer man også til at tænke over nogle andre ting... almindelige ting... dem kan man overveje på en anden måde – hverdags ting” (Jacob)*

For Jacob ser det ud til at viden fører til undren over ”hverdagslivet” – men med afsæt i en lidt anderledes optik – nemlig den optik hvor Guds eksistens tænkes ind som en mulighed – hvilket er med til at give nye perspektiver på en række af hverdagslivets almindeligheder.

I hvilke sammenhænge oplever konfirmanderne at ”undres”? Det ved vi ikke meget om – men som det fremgik af afsnit 5.7 er kirkerummet et af de steder, hvor der gives anledning til undren og

refleksion. Fire ud af ti (40%) af samtlige konfirmander angiver nemlig at kirkerummet udgør en ramme hvor de får ”tid og ro til tænke over livet”.

Konfirmandundervisningen medfører for det store flertal af konfirmander, at de oplever at generere ny viden – men denne viden fører kun for én ud af tre til en vis form for undren. At der er tale om en forholdsvis begrænset gruppe kan til dels forklares med, at ”religiøs undren” til en vis grad ser ud til hænge sammen med en form for ”stemthed” i forhold til denne dimension i livet – og derfor er det også primært de ”spørgende” eller dem, hvor det at være kristen i et vist omfang indgår som en del af identitet, der oplever disse øjeblikke af undren. Dette betyder ikke, at det store flertal ikke undrer sig - det undrer sig blot over noget andet...

### 5.7.3 At sættes overfor ”Andetheden i tilværelsen”

Den ”Kierkegaardske” formulering af, at blive sat overfor ”Andetheden i tilværelsen” er svær for konfirmander at forholde sig til i et spørgeskema. I princippet er denne ”religiøse dannelses dimension” en forlængelse af Arendts ovenomtalte evne til at kunne undre sig. Kierkegaard påpeger, at det er netop ved at være et ”eksisterende menneske” – at ”forstå sig selv i eksistens” – at spørgeretningen mod ”Andetheden” fastholdes, og at man stilles overfor ”Andetheden” (se 3.1.1).

Ved hjælp af lidt andre begreber blev der forsøgt spurgt ind til ”Andetheden” – herunder hvorvidt konfirmanderne i undervisningen havde haft oplevelsen af ”at blive stillet overfor Gud”. En ud af fem (19%) angiver, at de har haft denne oplevelse – og det er primært konfirmander med en ”kristen selvforståelse”, der angiver at have haft en sådan oplevelse – nemlig én ud tre af denne gruppe. At det primært er konfirmander med en specifik kristen selvforståelse, der angiver at have haft sådanne oplevelser, forekommer at være naturligt. Det kræver en specifik orientering mod den religiøse dimension, hvis konfirmanderne skal tolke eventuelle oplevelser som mulige religiøse oplevelser. Hertil kommer, at formuleringen ”at blive stillet overfor Gud” i nogen grad kan tolkes som en emotionel oplevelse – hvilket fordrer, at man som konfirmand i et vist omfang er eksponent for en emotionel tilgang til tro. Samtidig er det her vigtigt at holde sig for øje, at fordi man ikke oplever, at man meget konkret oplever, at undervisningen medvirker til at ”stille en over for Gud”, så er det ikke det samme, som at man ikke kan opleve at have en relation til Gud – relationen bæres blot af nogle af oplevelser eller erkendelser!

Konfirmanderne blev også spurgt efter, om de hhv. havde ”oplevet at stå overfor noget der er større end sig selv **i kirken?**”, og om de oplever at ”møde en anden virkelighed” i kirken – noget tre ud af ti svarer bekræftende på.

I undersøgelsesdelen ”efter festen” spurgte vi ind til konfirmandernes oplevelse til selve konfirmationen i kirken. Et af udsagnene, som de skulle tage stilling til, var: ”til selve konfirmationen i kirken oplevede jeg, at jeg stod overfor noget, der var større end mig selv”. Igen er det tre ud af ti (29%), der svarer bekræftende i forhold til dette udsagn – men interviewene medvirker til at introducere til, at det ”at noget er større end en selv” er et udsagn med mange mulige fortolkning – fx siger Stine:

*”Om man står overfor noget der er større? Tja..man bekræfter jo noget der er større end en selv – det er vel lidt stort”. (Stine)*

Hendes svar er en udmærket illustration af, hvor svært det er at indfange nogle af disse lidt ”luftige” begreber som fx ”Andetheden”. Konfirmanderne har en fornemmelse af, at der tale om noget ”anderledes” end det, de er vant til – og oplevelser i en kirke, hvor familien sidder, slipset strammer, og man tænker på den tale, man skal fremstamme, skaber for nogle rammer for mulige religiøse oplevelser og tolkninger, mens det for andre blot betyder, at de lukker af for alt i forsøget på blot at overleve!

#### 5.7.4 ”Interessante fortællinger”

Unge er i dag i vid udstrækning forfattere af deres egen selvbiografi – og de er hele tiden på udkig efter ”interessante fortællinger”, der kan være med til at inspirere dem i deres skriveproces. Det kan være fortællinger, der kan gøre dem bedre til at tackle menneskelige grundkonflikter, etiske dilemmaer eller en specifik håbsdimension. I forhold til bibelske fortællinger påpeger Schweitzer, at bibelske fortællinger som oftest er håbsfortællinger (Schweitzer, 2006), der kan få en grundlæggende betydning for børn og unge og deres identitetsdannelse, fordi det åbner for en fremtid fuld af håb, og dermed livsmod i nuet. Ud fra et evangelisk perspektiv med det ”glædelige budskab” som fundament, er det desuden vigtigt, at den ”interessante fortælling” kan fremstå som en ”mod-fortælling” – en mod-fortælling, der står som modbillede til de øvrige ”håbs-løse” budskaber, der bebudes i medier og i teenage-kulturen og som en ”mod-fortælling”, der giver mod og håb til at tage fat på teenage-livet.



Vi spurgte ind til i hvilket omfang, at konfirmanderne oplevede at blive konfronteret med ”nogle historier, jeg kan bruge i mit teenage-liv.” – og ”historier” referer ikke kun til bibelhistorier – vægtlægningen ligger mere på brugbarheden og fortolkningsdueligheden i forhold til konfirmanders virkelighed og eget liv.

Mindre end én ud fem (17%) angiver, at de er enige i, at de får historier, de kan bruge til noget, og igen er det primært konfirmander med en ”kristen” selvforståelse, der angiver at være blevet introduceret til at sådanne historier. Forventningerne til gode bibelhistorier var ellers noget højere, da de indledte konfirmandundervisningen, idet fire ud ti havde en forventning om, at blive introduceret til gode bibelhistorier.

Der kan være mange mulige forklaringer på, at forholdsvis få oplever at være blevet konfronteret med ”brugbare” historier – men det er oplagt, at det dels bl.a. kan hænge sammen med, at det er vanskeligt for konfirmanden selv at foretage koblingerne fra historienes univers til sit eget liv, dels at præsten/underviseren ikke præsenterer eller inddrager denne koblingsmulighed til konfirmandens eget livsunivers. Som nogle af konfirmanderne udtrykker det, da vi midtvejs i forløbet spørger ind til om fortællingerne kan bruges til noget i forhold til et ganske almindeligt ”teenageliv”:

*”Man kan nok, jeg gør det ikke... jeg sætter ikke de to verdener sammen (Nikolaj)*

*”Jeg kan godt lide gode historier, måske er det noget der er sket i virkeligheden – men de her historierne er på en anderledes måde - det er jo nogle gamle historier... jeg kan nok ikke bruge dem selv – selvfølgelig kan jeg fortælle dem videre”. (Tenna)*

*”For et par gange siden læste vi et par historier – fra prædikestolen – og skulle fortælle hvad det betød... når vi er i kirken er der nogle gode fortællinger om det med Gud og hvordan tingene er, men det er kun interessant, når jeg er i kirken”. (Nichlas)*

Historierne ser i nogen grad ud til kun at være interessant i en bestemt kontekst - forstået som konfirmandstuen eller kirken – men ellers giver teksterne for disse tre konfirmander ikke rigtig nogen mening udenfor kirken.

Enkelte konfirmander giver dog udtryk for at historierne er brugbare i forhold til deres teenageliv.

*”Historien er en lille bitte ting, der er pakket ind i en historie... moralen kommer altid til sidst... det kan man bruge i sit hverdagsliv.. det med tilgivelse ...” (Frederik)*

Når man spørger ind til, hvad det er, de konkret kan overføre til deres hverdagsliv, forekommer det i nogen grad at være svært at sætte ord på. Dog ser det ud til, at især de konfirmander, der oplever en præsts bevidste brug af fortællingen og den narrative tilgang, omtaler bibelfortællinger meget positivt både i forhold til overførselsværdien til deres eget liv og i forhold til ”interessante fortællinger”.

*”Man får meget ud af de der historier fra Bibelen. Det er vigtigt at få nogle historier, så husker vi det og minder os om det til næste gang... Fx den der om ham, der var grådig – det kan jeg godt bruge til noget, så hvis jeg også gjorde det, så tænkte jeg over det.” (Jannick)*

Her er det især brugbarheden i forhold til sit eget liv, der vægtlægges. Fortællingen oplever denne 7. klasses konfirmand dels som en brugbar formidlingsform, der gør, at han husker det og kan fastholde historiens pointe og dels oplever han fortællingens brugbarhed i forhold til refleksionsmuligheden af sine egne handlinger.

Mathilde, som i udgangspunkt forholder sig noget kritisk i forhold til bibelens fortællinger, er specielt positiv i forhold til beretninger, der siger noget om ”de vigtige ting i livet”:

*”Nogle fortællinger er gode, nogen af dem er lidt langt ude. Dem med morale i, om at man skal være god, det er fortællingerne, der fortæller om de vigtige ting i livet. Der er faktisk mange historier i Bibelen om at tilgive...” (Mathilde)*

For denne konfirmand er fokuspunktet for en god fortælling den etiske dimension. Fortællingerne er for hende en form, der er med til at fastholde, de vigtige ting i livet. Sjovt nok er vægtlægningen af tilgivelsens budskab en helt nyopdagelse for hende, hvilket kunne indikere, at hun vist har hørt flere NT historier end GT historier!!!!

Om konfirmander oplever, at de får ”interessante fortællinger”, afhænger altså dels af deres egen evne (og abstraktions niveau) og af præstens evne til at sætte fortællingerne i forhold til eksistentielle emner, etiske dilemmaer eller en konfirmandvirkelighed. Set med et ”Luhmansk perspektiv” skabes der ikke koblinger mellem ”kirkens system” og konfirmandernes teenage-

virkelighed, fordi begge er indlejret i *autopoietiske systemer* (se kap.2.2.1), hvilket understreger nødvendigheden i at begge parter inviteres til aktivt at være medskabende og medtolkende af ”menings-muligheder”, der kan sammenkoble konfirmandundervisningens fortællinger med konfirmandernes virkelighed.

En bevidst brug af fortællinger og af den narrative tilgang eller arbejdet med refleksionsprocesser i undervisningsforløbet ud fra fortællinger må være en pædagogisk udfordring, hvis fortællinger skal være ”interessante” i forhold til en religiøs dannelsesproces.

## 5.8 Opsamlende

Konfirmandundervisningen er en af de meget få arenaer i et ungdomsliv, der kan være ramme om en religiøs dannelsesproces med en mere systematisk samtale om tro og religion – og dermed medvirke til at klæde en gruppe af unge på i forhold til et ungdomsliv, der i stadigt stigende grad er i en kontekst, hvor religiøse temaer fylder stadig mere. Men...

- under halvdelen af konfirmanderne udtrykker, at de oplever konfirmandundervisningen som en ramme omkring samtaler om tro og religion
- Tre ud af fire af konfirmanderne angiver, at de oplever at få ny viden omkring den kristne tro, mens kun én ud af tre angiver, at den nye viden også medfører en mere undrende tilgang til livet.
- Én ud af fire konfirmander angiver at have oplevet, at de i forbindelse med konfirmandundervisningen har oplevet at blive stillet overfor ”Andetheden”, Gud eller ”det der er større end en selv” i konfirmandforløbet
- Én ud fem angiver, at de er blevet introduceret til gode og anvendelige historier, som de også oplever, kan give mening udenfor konfirmandundervisningen.

Kendetegnede for dem der angiver at have oplevet ovenstående er, at de i vid udstrækning opfatter sig selv som ”kristne” – og dermed må formodes at være eksponenter for en højere grad af personlig ”stemthed” i forhold til såvel at søge viden, mening og oplevelser på den ”religiøse arena”. I forhold til denne gruppe ser det faktisk ud til, at konfirmandundervisningen i nogen omfang også fungerer som en ramme omkring en ”religiøs dannelsesproces”, der inkluderer såvel samtale, oplevelsen af, at de kristne historier i nogen grad giver mening, samt mødet med ”Andetheden”....

For dem, der i udgangspunktet *ikke* er religiøst afklaret, formår kirken kun i begrænset omfang at såvel overraske som at iværksætte ”undrings- og samtale-processer” og kun i meget lille omfang at formidle ”interessante fortællinger”, der har en brugbar overførselsværdi til et teenageliv. Spørgsmålet er, hvilke rammer der skal til, for at konfirmandundervisningen kan være med til at skabe en religiøs dannelsesproces for denne gruppe.

Selv om konfirmandundervisningen generelt opleves som et ”kristendoms-videns-formidlingsforløb, så er det vigtigt, at konfirmander i højere grad oplever konfirmandforløbet som et forum, hvor unge og voksne tænker over eksistentielle spørgsmål og i fællesskab søger efter svar igennem samtale. De kommunikative kompetencer er vigtige for at kunne ”sætte ord på hvad man tror på”, og for også at kunne indgå i en samtale om religiøse emner i et mangfoldigt samfund. Derfor er det vigtigt for den religiøse dannelse, at der i konfirmandforløbet bliver skabt flere rum, muligheder og anledninger til samtalen om den religiøse dimension – gerne ”legale rum” og anledninger som forældre og venner også kan og tør deltage i...

Heri ligger der et stykke pædagogisk udviklingsarbejde...

### **Til overvejelse:**

Noget tyder på at hvis målsætningen med konfirmandundervisningen også er:

- at kunne imødekomme konfirmandernes forventninger,
- at kunne leve op til sit eget formål om at skabe fortrolighed i forhold til den kristne tro – og ikke kun være en kristen ”videns-formidlingscentral”
- at kunne møde unge med andre og flere tilgange end den kognitive tilgang
- at være en konstruktiv brik i unges religiøse dannelsesproces, så vi ikke skal stå med endnu en generation religiøse analfabeter, der ikke kan indgå og deltage i den øgede religionsdebat i vort samfund

så står Den Danske Folkekirke over for en stor udfordring i forhold til at ”nytænke konceptet”. Og mens vi venter på dette, er det vigtigt, at man som konfirmandunderviser vælger at stille sig selv en række konkrete spørgsmål omkring, hvad jeg konkret kan gøre i forhold til at gøre konfirmanderne fortrolige med den tro og kirke, de konfirmeres ind i – og samtidig være med til at klæde dem på til et ungdomsliv i et offentligt rum, præget af stadig mere ”religion”.

**En række af de spørgsmål der er vigtige at stille sig, er bl.a.:**

- Hvordan kan jeg differentiere i undervisningen, således at der skabes rum for forskellige tilgange til tro – både, kognitive, emotionelle, og sociale tilgange?
- Hvad kan jeg gøre for at involvere de ”uafklarede” eller ”uinteresserede” – eller er jeg tilfreds med at undervisningen primært ser ud til at fungere i forhold til de ”kristne”?
- Hvilke pædagogiske redskaber kan jeg bruge, så både præst og konfirmand tør tage fat på samtalen og dialogen i undervisningen, så vi får sat ord på hvad vi tror på?
- Hvordan kan jeg bruge kristendommens fortællinger, så de bliver ”interessante” i forhold til den enkelte konfirmand og i forhold til en brugbarhed i en teenagevirkelighed?
- Hvad gør jeg for at imødekomme drenge og pigers ret forskellige tilgange til såvel konfirmandundervisningen som den måde, man organiserer sig på?
- Hvordan kan jeg bruge kirkerummet bevidst, så det fordrer en spirituel virkelighed frem for en institutionel kirkelighed?

## 6 Når de mange ord skal blive til ”kød” - opsamling og udfordringer!

I de foregående kapitler har vi gjort rede for hhv. forventninger til og effekten af et konfirmandforløb, og i dette kapitel vil vi kort ”samle op” og herefter forsøge at pege på nogle af de religionspædagogiske udfordringer, Den Danske Folkekirke står over for i mødet med en gruppe af konfirmander, hvor ca. halvdelen reelt *ikke* oplever at få meget ud af et helt års konfirmandundervisning.

### 6.1 Opfyldte forventninger men minimal bevægelse

Når vi ser på det ”grundmateriale”, man har at arbejde med i konfirmandundervisningen – nemlig konfirmanders forventninger og motiver til konfirmandundervisningen, viser det sig, at udgangspunktet for konfirmandundervisningen rent faktisk er ”en positiv overraskelse”.

Udgangspunktet for konfirmandundervisningen er en gruppe konfirmander, hvoraf halvdelen (52%) identificerer sig selv som værende ”kristne”, mens den anden halvdel er uafklaret i deres religiøse selvforståelse, men i overvejende grad giver udtryk for at være interesseret i at finde ud af, hvad en kristen identitet kan bibringe.

Ved indledningen af konfirmandforløbet giver ca. halvdelen af konfirmanderne udtryk for, at de er kommet for at sætte ”det med Gud” på dagsordenen sammen med ”vennerne”. Over halvdelen af konfirmanderne giver udtryk for, at de forventer at blive afklaret i deres forhold til kristendom, tro og religion, en hensigt, som hænger sammen med konfirmandundervisningen formål. Desuden giver de klart udtryk for personlige hensigter i en søgen efter det meningsgivende og en øget betydningslægning af troen. Konfirmanderne angiver således motiver og begrundelser for at blive konfirmeret, som rækker langt ud over undervisningen som ”blot forberedelsen til en fest”.

#### 6.1.1 Forankring men ikke forandring

Selvom det langt fra er alle, der får opfyldt alle deres mange ønsker og forventninger, så viser undersøgelsen, at konfirmandundervisningen i vid udstrækning lever op til konfirmandernes forventninger. De bliver fortrolige med såvel trosbekendelsen som Fadervor, og en forholdsvis stor gruppe angiver, at de i højere grad formår at sætte ord på deres tro, samt de oplever, at troen har

betydning i deres liv - i hvert fald mens man er konfirmand! Omvendt er der ikke meget, der tyder på, at den religiøse dimension kommer til at fylde meget udenfor konfirmandstuen, og de har stadigvæk i vid udstrækning svært ved at bygge bro mellem ”kirkeligheden” og ”virkeligheden”.

Hvis man ser på de enkelte grupperinger, forekommer det, at specielt dem, der betegner sig selv enten som ”kristen der ved, hvad jeg tror på” eller ”kristen med mange spørgsmål”, oplever at undervisningen lever op til deres forventninger. Halvdelen af de ”spørgende” oplever, at undervisning har medvirket til at give dem sprog, for hvad de tror på – og ikke tror på! -, samt at den gruppe, der angiver, at ”kristendommen ikke har betydning” kun i meget begrænset oplever at være blevet ”overasket” og rykket i forhold til deres udgangspunkt. De havde lave forventninger, og disse er i vid udstrækning blevet indfriet.

Udtrykt lidt firkantet kan man således konstatere, at konfirmandundervisningen i vid udstrækning lever op til forventningerne hos dem, der i udgangspunkt forholder sig positive i forhold til den kristne livstolkning. De ”spørgende” oplever sporadisk at få indfriet deres forventninger, mens det reelt ikke lykkes at ”overraske” dem, der i forvejen forholder sig kritiske. Konfirmandundervisningen ser således i nogen udstrækning ud til at lykkes i forhold til det, som kan betegnes som ”oplæring”, mens det omvendt ser noget vanskeligere ud i forhold til det, man kunne kalde ”missionsdimensionen”. Det lykkes nemlig ikke rigtigt at få kommunikeret ”gode nyheder” til dem, der ved indledningen af forløbet forholder sig afvisende.

At undervisningen lever op til konfirmandernes forventninger, er ikke det samme som, at undervisningen medvirker til at iværksætte individuelle processer i forhold den enkeltes religiøse selvforståelse. Der kan spores en mindre bevægelse blandt konfirmander, som indledningsvist definerede sig som ”kristen med mange spørgsmål” og ”ved ikke, hvad jeg skal tro” – idet ca. 5% flytter sig enten i retning af, at forstå sig selv som ”kristen, der ved hvad jeg tror” eller være eksponent for synspunktet ”kristendom har ingen betydning og vil heller ikke få det”.

For den halvdel af konfirmanderne, der i forvejen oplever at have en positiv attitude i forhold til den kristne tro, ser det ud til, at undervisningen medvirker til at forankre, mens den i forhold til den anden halvdel af konfirmander – dem, der er uafklaret, ikke ved hvad de skal tro m.v. – ikke ser ud til at have evnen til at forandre og sætte processer i gang.

### 6.1.2 Konfirmandundervisningen som en religiøs dannelsesproces?

Konfirmandundervisningen er en af de meget få arenaer i et ungdomsliv, der kan danne ramme om en mere systematisk samtale om tro og religion – og dermed medvirke til at klæde en gruppe af unge på i forhold til et ungdomsliv, der i stadigt stigende grad påvirkes af en kontekst, hvor religiøse temaer fylder stadig mere. I forhold gruppen, der definerer sig som ”kristen”, ser det faktisk ud til, at konfirmandundervisningen i nogen omfang også fungerer som en ramme omkring en ”religiøs dannelsesproces”, der inkluderer såvel samtale, oplevelsen af, at de kristne historier i nogen grad giver mening, samt mødet med ”Andetheden”. For dem, der i udgangspunktet *ikke* definerer sig som kristen, indikerer undersøgelsen at undervisningen kun i meget begrænset omfang formår at sætte gang i en religiøs dannelsesproces.

## 6.2 Religionspædagogiske udfordringer

Der kan være mange mulige forklaringer på den manglende ”proces” blandt en stor gruppe af konfirmander: at ”der er lukket pga. af ombygning”, at det bare ikke er vigtigt for dem, at undervisningen ikke er målrettet, at de sociale og pædagogiske rammer ikke er i orden, osv....

Vi vil ikke gå ind i en diskussion af disse blandt flere mulige forklaringsmodeller, men her blot konstatere, at der for en stor gruppe af konfirmander reelt ikke ”sker så meget” – hvilket andre undersøgelser før denne, har konkluderet. I evalueringen af ”Konfirmand 2000” konkluderes der fx at: *”Kirken har et alvorligt problem med formidlingen gennem ord overfor unge – både i gudstjenesten, konfirmandundervisningen og ungdomsarbejdet”* (Harbsmeier, 1995:42).

Dengang blev der peget på behovet for en ny kirkelig pædagogik, med en vægtlægning på:

- oplevelse, frem for intellektuel forståelse
- selvvirkosmhed, frem for passiv lytten og modtagelse
- medinddragelse, frem for overtagelse af andre beslutninger
- dialog frem for præstens monolog
- moderne formidlingsformer, frem for traditionelle (Harbsmeier, 1995:43)

Hvis konfirmandundervisningen i dag fra kirkens side af skal fremstå såvel som ”mere end blot forberedelsen til en fest” og som en ramme for at ”ruste” konfirmanderne til ungdomslivet i en stadig globaliseret og pluralistisk kontekst, peger dette forskningsprojekt på et behov for, at der arbejdes målbevidst med bl.a. følgende religionspædagogiske udfordringer:



- kommunikation og formidling af tro
- redskaber til den religiøse samtale og de kommunikative kompetencer
- hverdagshandlinger, der sætter den religiøse dimension i spil
- kønsbestemte forskelle med fokusering på en ”dreng-tilgang” til religiøsitet
- præsten som den gode underviser – en religionspædagogisk udfordring...

Som det vil fremgå, har vi forsøgt at sætte fokus på en række udfordringer, som gør sig gældende både i forhold til den mere traditionelle forståelse af konfirmandundervisningens indhold og til de udfordringer, der gør sig gældende i forhold til også at forstå konfirmandundervisningen som en ramme for religiøs dannelse.

Set fra forfatterens perspektiv er der nemlig – i en stadig mere pluralistisk kontekst – ingen modsætning mellem de to projekter. Såvel nutidens som fremtidens konfirmandundervisning bør nemlig have fokus på at hjælpe unge til at få et personligt, afklaret forhold til den kristne tro og det kirkelige fællesskab, samt medvirke til at igangsætte processer, der gør, at konfirmanderne – i langt videre udstrækning end det aktuelt gør sig gældende – også fremstår som ”religiøst myndige” (se kap. 3.1.7) og klar til mødet med andre religiøse tolkninger og praksisser.

Disse udfordringer vil blive uddybet og diskuteret i det følgende ud fra de forskellige dimensioner, vi introducerede i den *polydimensionel dannelsesmodel* i kapitel 3. Med andre ord vil de fem udvalgte udfordringerne foldes ud med en flerdimensionel tilgang, (kundskab, kendskab, den individuelle og den kollektive dimension (se kap.3.1.8), med konkrete bud på, hvordan de lader sig overføre til den praktiske og konkrete virkelighed med konfirmanderne.

### 6.3 Kommunikation og formidling af tro

Den første tematik vi vil diskutere er konfirmandundervisningens formidling og kommunikation af tro. Som nævnt tidligere viser undersøgelsen, at der ikke sker de store ændringer eller afklaringsprocesser i forhold til konfirmandernes gudstro. I starten af konfirmandåret mener ca. halvdelen af konfirmanderne, at de tror på Gud (57%) og lidt flere tror på Jesus som Guds søn. Et intensivt konfirmandår ser ikke ud til at sætte voldsomme processer i gang i forhold til konfirmandernes gudstro. De største udsving ses i forhold til en mere famlende gudstro, samt en decideret negativ afklaring af gudstroen (se kap.4.2)

Ud fra sin norske undersøgelse konkluderer Birkedal, at konfirmandundervisningen ikke altid er en hjælp for alle konfirmander i forhold til udvikling af gudstro. For nogen virker det bekræftende og stimulerende på egen gudstro, for nogen har det ingen effekt, mens der for andre sker en negativ afklaring i forhold til gudstro (Birkedal,2000). Lige så forskellige konfirmander er, lige så mange måder er der at forholde sig til en gudstro. Det er vigtigt at være sig bevidst om disse forskelligheder, når man skal formidle og kommunikere tro.

### 6.3.1 Mere afvikling end udvikling

I denne undersøgelse ses de største ændringer af gudstro i konfirmandforløbet i form af en negativ afklaring af gudstroen (se kap.4.2.3.) Troen på Gud afvikles altså mere end den udvikles. Der viser sig at være flere forklaringer på negativ afklaring af gudstro:

- For konfirmanden kan der dannes en negativ afklaring af gudstro, fordi kirkens meningsunivers ikke giver mening i forhold til den enkeltes meningsunivers. Hvis konfirmandundervisningen ikke formår at kommunikere betydningen af Guds eksistens ind i en teenage-virkelighed, da bortkastes denne religiøse dimension.
- Negativ afklaring kan også ses som et led i en selvstændiggørelse hos konfirmanden – i dette tilfælde en selvstændiggørelse som afstand fra den kirkelige institutions meningsunivers. De fleste konfirmander i dag danner dog deres meningsunivers i forhold til noget – frem for ved at tage afstand. De søger mere efter noget at være for end noget at være imod.
- Birkedal fremhæver, at negativ afklaring også kan ses som et udtryk for en frustration over mangfoldigheden i livstydninger og vanskelighederne ved at skulle forholde sig til det flerkulturelle samfund (Birkedal 2000:197). Når man oplever, at man ikke kan manøvrere i en pluralistisk, global sammenhæng, da er det lettest at afvise alle former for livstolkninger - også dem, der har med tro og religion at gøre. Man har måske ikke en alternativ livstydning, men man kan ikke forholde sig til det trosunivers, der fremstilles, derfor er det nemmere at afvise totalt.
- Selv om vi ikke har undersøgt den primære socialiseringsbaggrund for konfirmandgruppen set i forhold til deres religiøse standpunkt, må forklaring på negativ afklaring også kunne bruges, der hvor forskellen mellem primærsocialiseringens værdisæt (hjemmets) og

sekundærsocialiseringens værdisæt (i dette tilfælde kirkens) er for stor eller for modsatrettet. Hvis konfirmanden (hvilket nok er realiteten for de fleste konfirmander) oplever stor forskel mellem hjemmets meningsunivers og kirkens meningsunivers og har svært ved at forholde sig til det, da er den lettest udvej at afvise al form for tro. Enkelte forældre er heller ikke bange for at give udtryk for, hvor meningsløst kirkens meningsunivers er. Det er nemlig også nemmere for dem at give udtryk for ”ikke-mening” og ”ikke-tro” end at skulle give udtryk for, hvad der giver mening, og hvad man tror på. På denne måde går ”ikke-tro” lettere i arv (Harbo 1989).

### 6.3.2 Den ambivalente tro

At der i løbet af et konfirmandår ikke er nogen udvikling at spore i forhold til konfirmandernes gudstro, kan forklares på flere måder:

- Generelt indenfor religionspædagogik anses ungdomsårene som den tid, hvor Gud traditionelt mister sin plads i himlen, og der stilles spørgsmål til Guds eksistens. Andre undersøgelser i Norden (Tamminen, Birkedal) bekræfter, at teenageårene generelt er en periode i livet, hvor gudstroen er mindst udbredt. I konfirmandernes ”*age of doubt*” (Tamminen) opstår de mest radikale vendepunkter i forhold til troen på Guds eksistens.
- En ”stille spørgsmål ” til Guds eksistens kan fremstå som en mere nuanceret refleksion, hvor svar mulighederne ja, nej, ved ikke - *ikke* er fyldestgørende. Disse svarmuligheder giver ikke et billede af, om der er iværksat en refleksionsproces om troen på Guds tilstedeværelse. Spørgsmålet er, om konfirmandundervisningen ikke formår at igangsætte en sådan refleksion, og derfor er der ingen ændring at spore i konfirmandernes gudstro?
- En anden mulighed er, at konfirmationsforløbet netop formår at iværksætte en refleksionsproces, som afføder en mere nuanceret ”forholden sig til” Guds tilstedeværelse. Man kan godt forholde sig ambivalent til troen på Gud, hvor Gud på den ene side findes og på den anden side tvivles, der på Guds eksistens. En gudstro med forbehold kan på denne måde være et udtryk for en refleksionsproces og en mere reflekteret forholden sig til Guds eksistens.

I undersøgelsen ses der dog heller ikke den store udvikling i konfirmanders gudsførelse. Gudsbegrebet forbliver luftigt uden nogen klare kristne strukturer, og der ses ikke en begrebsudvikling til noget mere personligt eller en udvikling fra det fjerne til det nære. Når der ikke

ling til noget mere personligt eller en udvikling fra det fjerne til det nære. Når der ikke sker en refleksion af gudsbegrebet, er det nærliggende at konkludere, at der heller ikke sker en refleksion over Guds eksistens. Derfor må vi stille spørgsmålstejn ved, om der i konfirmandundervisningen reelt sker en nuanceret og reflekteret forholden sig til Guds eksistens og til gudsforestillinger?

Udfordringen for kirkens konfirmandundervisning må være at vise forståelse for, at konfirmander har en gudstro, der bevæger sig mellem tro og tvivl, som netop er typisk for denne alder, og derfor skabe et rum til refleksion, som giver plads til bevægelsen mellem tvivl og tro. Samtidig er det også en udfordring at finde balancegangen mellem at stå for en bestemt gudstro og at møde konfirmanderne i deres tvivl og spørgsmål. Birkedal udfordrer kirken til IKKE at afkræve ”åndeligt tros-regnskab” men i stedet at tilbyde nye erfaringer og oplevelser (både emotionelt, socialt og kognitivt), der understøtter gudstroen. En bevidst æstetisk brug af kirkerummet (se kap.5.6) med fx musik, stilhed, lys, hovedpude og ”bibel-bladring”, kan give konfirmanderne en erfaring af Guds tilstedeværelse, fordi man netop sætter dem i et gudsforhold. Da stilles de overfor ”Andetheden”, som kan sætte livet, sig selv og identiteten som gudsskabt i perspektiv.

### 6.3.3 Tro haves; et kommunikationsmedium søges

Den hyppigste begrundelse for at deltage i konfirmationsforløbet hos konfirmanderne er ”**at blive mere afklaret om hvad jeg tror på**” – altså en forventning af trosafklaring. Det er også konfirmandundervisningens formål at skabe grundlag for en bekræftelse af tro. Imidlertid tilkendegiver en stor gruppe af konfirmander, at de ikke har oplevet en kommunikation af tro. Det tyder på, at troen mangler et kommunikationsmedium i konfirmandundervisningen. Der er altså ikke sammenhæng mellem kirkens undervisningspraksis og formålet med konfirmationsforløbet, hvilket må udfordre til en refleksion over praksis og til en bevidstgørelse af troens kommunikationsmedium.

Tro tilegnes ikke bare som en passiv modtagelse af viden og oplysning. Hvert enkelt individ tilegner sig tro på sin egen unikke måde set i forhold til sin egen unikke historie. Konfirmander er ikke nogen homogen gruppe, og derfor må der tænkes bevidst i en variation og differentiering af tilgange til kommunikation af tro i konfirmandundervisningen.

Når Tamminen bruger betegnelsen ”*the age of doubt*” om teenage-alderen, er det med baggrund i hans observationer af, at barndommens virkelighedsopfattelse og eventuelle gudstro bliver genstand

for en kritisk afprøvning og står derfor i fare for at blive forkastet. Han understreger, at den betydning denne udvikling har for gudstroen, afhænger af i hvilken grad gudstroen integrerer sig i personligheden (Tamminen 1996:127). Tro går altså fra at være bygget på en mytologisk, objektiv virkelighedsforståelse til at skulle bygges på en mere subjektivt, meningsgivende, reflekterende grundlag med et *pro me* aspekt. Det dogmatiske indhold i gudstroen har en relativ lille betydning for teenagere (Willer og Østergaard 2004), for konfirmanden spørger mere til, om det giver mening ”for mig”, end om det ”holder” rent dogmatisk. Derfor er det lutherske ”*pro-me* aspekt” et vigtigt element at inddrage i refleksionsprocesserne. Spørgsmål som: ”Hvad betyder det for mig?” – ”Hvad betyder det for den måde, jeg er sammen med vennerne på?” – ”Hvad betyder det for min krop?” er væsentlige perspektiver, der skal overvejes sammen med konfirmanderne.

Det tyder på, at emotionelle tilgange og samtaler, der fører til refleksionsprocesser, kan bruges som afklarende faktorer. Derfor er det ikke nok at forsøge at opretholde konfirmandernes gudstro kun med en kognitiv videnstilgang. Birkedal fremhæver, at en kognitiv konflikt mellem tro og viden kan være begrundelse for en usikkerhed i tro, men anfører samtidig at for dem, hvor de sociale og emotionelle aspekter er på plads, da synes det kognitive at være underordnet (Birkedal, 2000:166). Derfor udfordrer han kirken til at give unge nye religiøse erfaringer og oplevelser, hvor man bliver engageret emotionelt, kognitivt og socialt, så troen ”har flere ben at stå på”. Han konkluderer, at det er vigtigt, at troen forankres i flere tilgange, så det berører hele mennesket både intellektuelt, emotionelt, socialt og kropsligt. Dette giver et bredde perspektiv i tilgangen til tro bygget på en variation af ”troserfaringer”, som er med til at udvide konfirmanders religiøse erfaringsgrundlag.

Dette understøtter Luhmanns vægtlægning af ”religiøse oplevelser” i forhold til kommunikation af troen. Som nævnt tidligere (i kap.2.2.2) peger Luhmann på, at tro har et svagt kommunikationsmedium, fordi det ikke har et naturgivet substrat. Da troen grundlæggende mangler et kommunikationsmedium, er det vigtigt at teologien kan etablere troen som en ”kode”, der både kan integrere religiøse oplevelser og samtidig sige noget om denne verden.

#### 6.3.4 Tro er en relation

Den tyske teolog og religionspædagogiske forsker Friedrich Schweitzer bidrager med endnu et perspektiv på kommunikationen af tro, når han fremhæver, at tro ikke ren accept og ubetinget vished.

*”Tro er i Bibelsk forstand først og fremmest en relation til en levende Gud – en relation som kender højder og dybder, tillid og tvivl, lovsang og klage.”* (Schweitzer, 2006:76)

Derfor er det vigtigt, at konfirmanden stilles i et gudsforhold, stilles overfor ”Andetheden” i tilværelsen som endnu en ”troserfaring” – en troserfaring, hvor der også er plads til op og nedture, tvivl og tro, sikkerhed og usikkerhed.

### 6.3.5 Opsamlende

Når man skal formidle og kommunikere tro, er det vigtigt, at være sig bevidst om de forskelligartede tilgange at forholde sig til Gud på. Derfor er det væsentligt:

- at troen fremstår som meningsgivende i forhold til et teenage-univers
- at troen er fortolkningsduelig i forhold til en uoverskuelig verden og til verdens usikkerhed
- at man er med til at skabe en refleksionsproces, hvor man bevæger sig mellem tro og tvivl
- at man tilbyder nye erfaringer, der understøtter gudstroen
- at konfirmanden ”sættes i et gudsforhold” eller sættes overfor ”Andetheden” på så mange og varierede måder som muligt.

## 6.4 Den religiøse samtale står ikke højt på dagsordenen...

En anden religionspædagogisk udfordring, der må arbejdes med og udvikles redskaber indenfor, er den religiøse samtale. Samtalen om kristendom, tro og religion fylder ikke meget i konfirmanders hverdag, hverken med familien og endnu mindre med vennerne. To ud af tre (66%) af konfirmanderne snakker aldrig eller sjældent om religiøse emner, og fire ud af fem (81%) af konfirmanderne snakker aldrig eller sjældent med vennerne om religiøse emner. Konfirmander sætter altså ikke de religiøse spørgsmål eller religiøse samtaler på dagsordenen af sig selv. Det lader heller ikke til, at man fra kirkens side formår at sætte kristendom og tro på dagsordenen, for undersøgelsens tal ændrer sig ikke mærkbart selv om ”det med Gud” er kommet på skemaet – tvært imod lader det til, at der tales mindre om religiøse emner i hjemmet.

Spørgsmålet er, om der reelt tales mindre om det religiøse i hjemmet i konfirmandåret – eller om konfirmanderne pludselig bliver mere bevidste om den manglende religiøse dimension i hjemmets samtaler, fordi den sættes i perspektiv med en ugentlig konfirmandundervisningsgang. En anden mulighed er, at forældrene generelt bringer emnet mindre på banen i konfirmandåret, hvilket kan synes underligt når muligheden, anledningen eller undskyldningen nu byder sig til at spørge ind til konfirmandundervisningen. Forklaringen kan være en understregning af, at konfirmationsprojektet

er konfirmandens eget valg og eget projekt, og ikke forældrenes valg, hvilket en anden del af undersøgelsen også tydeligt viser (se kap.5.1.1)

Begrundelsen for en manglende samtale i hjemmet om det religiøse kan også ligge i forældrenes egen religiøse blufærdighed eller manglende sprog i forhold til religion og religiøsitet. Den nuværende forældregeneration hører til de årgange i skolen, der har modtaget mindst kristendoms- og religionsundervisning og står derfor med et tilsvarende manglende religiøst sprog. Schweitzer fremhæver, at voksnes usikkerhed og uafklarede forhold til religion som oftest står i vejen for børn og unges religiøse dannelse og udvikling. Mange voksne tror, at de skal stå med et arsenal af færdige svar til de mange eksistentielle spørgsmål for at kunne indgå i en samtale om den religiøse dimension i livet. Men han påpeger også, at voksne, der ikke selv råder over svar, IKKE er et problem for den religiøse dannelse. Problematisk er derimod voksne, som ikke har nogen spørgsmål og som derfor heller ikke vil eller kan høre de unges spørgsmål (Schweitzer, 2006:76).

Derfor er det vigtigt for den religiøse virkelighedsopfattelse, at der i konfirmandforløbet bliver skabt flere rum, muligheder og anledninger til samtalen om den religiøse dimension – gerne ”legale rum” og anledninger, som også inddrager og kvalificerer forældre og familie, så de tør deltage.

Samtalen om det religiøse fylder endnu mindre blandt vennerne end med familien. Kun 17% af konfirmanderne taler af og til eller ofte om religiøse emner, heraf flere piger end drenge. Hvis pigerne generelt er mere religiøst indstillet, er mere reflekterende og kan i højere grad udtrykke sig sprogligt, da giver det god mening at procentsatsen er højere hos pigerne end hos drengene, når det drejer sig om samtalen om det religiøse.

Det er vigtigt, at det, der siges og snakkes om i konfirmandstuen, også kan tages med ud af kirkens rum og tales videre om i en ungdomsvirkelighed, på teenage-værelset, på vej til skole, og ikke mindst i hjemmet over aftensmaden. I fagbeskrivelsen og vejledningen for konfirmationsforberedelse, udgivet af Teologisk Pædagogisk Center, understreger Lars Nymark Heilesen, at den nødvendige dialog i konfirmandundervisningen er den, der også tages med udenfor, for det er her, at det, der tales om i undervisningen, skal bestå sin prøve, om det virkelig rummer en sandhed. Hvis det, der siges og erfares i konfirmandstuen, kun spiller en rolle ”henne hos præsten”, er den dybest set uden betydning og forbliver ”parentetisk”.

#### 6.4.1 ”At sætte ord på hvad jeg tror på – det lyder fedt, men er ret svært!”

Det viser sig, at den anden hyppigste forventning til udbytte af konfirmandundervisningen er: **”at jeg forventer at undervisningen vil hjælpe mig til at sætte ord på, hvad jeg tror på”**. 69% af konfirmanderne forventer denne kommunikative færdighed, her af flere piger end drenge. Flere steder i undersøgelsen er der dog markeringer af at de kommunikative færdigheder omkring tro og religion ikke bliver styrket i konfirmandforløbet (se kap5.4.1 og tabel 21).

Lidt under halvdelen af konfirmanderne (45%) oplever konfirmandundervisningen som et forum for at snakke om tro og tvivl – et forum som de kun oplever i meget lille grad i deres teenage-hverdag blandt forældre/familie og venner. Kun en ud af 4 (27%) af konfirmanderne oplever gode diskussioner i konfirmandundervisningen (se kap.5.2.5 og tabel 17), hvilket kan hænge sammen med et manglende sprog og manglende kommunikationsfærdigheder i forhold til religion og tro. For en konfirmand er et manglende religiøst sprog for usikkert et grundlag til at kaste sig ud i en diskussion.

En anden forklaring kan også være, at der i konfirmandundervisningen ikke lægges op til dialog og diskussioner, men at undervisningen fortrinsvis bygger på den envejskommunikation, som præsterne selv er oplært i og dyrker i stor stil i deres prædiken-karriere.

Uanset hvilken forklaringsmodel der anvendes, så er virkeligheden for det store flertal af konfirmander, at konfirmationsforløbet ikke opleves som et naturligt sted at kunne bearbejde religiøse tanker og oplevelser igennem samtalen.

#### 6.4.2 Tro udvikles i dialog

I sin norske undersøgelse forklarer Birkedal, at unge ikke oplever, at deres erfaringer og oplevelser bliver inddraget som en meningsfuld reference ramme i samtalen og mødet med kirken. Birkedal udfordrer kirken til at bevæge sig fra en lærer- og stofcentreret undervisningsmodel til en dialogpædagogisk model (Birkedal 2000:226). Han mener, at tro udvikles i dialog. Det er derfor en vigtig udfordring at lade konfirmanderne gå i dialog med hinanden om stoffet, fordi de i dialogen deltager med deres egne erfaringer og egne ord. Nina Tange understreger i sin artikel ”Den professionelle underviser”, (Tange, 2006) at der skabes meningsfuld forståelse i dialogen, fordi



forståelse ikke er overførsel af andres meninger, men derimod en dialog om det, man har med sig af hverdagserfaringer, viden og det nye, der bringes på banen i undervisningen (Tange, 2006:31)

I arbejdet på at bygge bro mellem kirkens kirkelighed og konfirmandens teenage-virkelighed er samtalen og dialogen et vigtigt redskab. Hvis man som formidler og kommunikator ønsker at påvirke konfirmanderne, er det reelt en forudsætning, at man anerkender og respekterer deres umiddelbare holdninger, samt er parat til at sætte sine egne holdninger såvel *i* som *på* spil. I dialogen *samskabes* der nye perspektiver, og kommunikation handler dermed – i et Luhmannsk perspektiv – om at bevæge sig i spændingsfeltet mellem perspektiver med rod i forskellige virkeligheder. (se kap.2.2.1)

Berger og Luckmann peger på, at virkelighedsopfattelser opretholdes gennem samtaler, der sætter ord på handlinger og som udveksler tanker og begreber (Berger og Luckmann,1992). Samtalen er et af de væsentligste redskaber for at opretholde eller ændre en virkelighedsopfattelse. Tro, tvivl, Gud og den religiøse dimension bliver en mulig virkelighed, når den italesættes. Dette underbygges også af den lutherske tradition, hvor troen kommer af det ydre ord, som en udefrakommende tiltale. Når troen ikke er en frembringelse af sindet selv, så understøtter det nødvendigheden af dialogpartnere. Kristendom er en vekselvirkning af tiltale og svar.

Endvidere er samtalen en interaktiv måde at kommunikere på. Samtalen giver mulighed for en refleksion af sin egen virkelighedsopfattelse og erfaring og iværksætter en bevidstgørelsesproces. Som nævnt tidligere er konfirmander i en ombygningsfase, hvor barnetroen ikke passer ind i en ændret virkelighedsopfattelse, hvilket kræver en hjælp til refleksion og en italesættelse af religiøse virkelighedsopfattelser, der passer til en konfirmand optik.

Når nu konfirmander oplever, at den religiøse dimension ikke er på dagsordenen i samtalerne hverken i hjemmet eller blandt vennerne, er der et endnu større behov for, at de oplever konfirmandforløbet som et forum, hvor unge og voksne tænker over de eksistentielle spørgsmål og i fællesskab søger efter svar igennem samtale.

Dette kræver i høj grad, at der igangsættes en form for religionspædagogisk udviklingsarbejde for at finde værktøjsmidler og former, der fremmer den dialogiske undervisningsform og som kan skabe

et konstruktivt samtaleforum mellem konfirmandunderviser og konfirmander og ikke mindst konfirmander imellem - også udenfor konfirmandstuen.

### 6.4.3 Opsamlende:

Udfordringen må være at udvikle en dialogisk, kirkelig undervisning der kan:

- bruge samtalen bevidst som en interaktiv kommunikationsform, der giver plads til refleksion og en bevidstgørelsesproces
- bruge samtalen til opretholdelse af en religiøs virkelighedsopfattelse, der passer til en konfirmandoptik
- inddrage unges erfaringer og oplevelser som en meningsfuld reference i samtalen
- skabe en dialogisk model, hvor unge og voksne tænker og søger efter svar igennem samtale
- finde værktøjsmidler og former, der fremmer den dialogiske undervisningsform
- skabe en dialog mellem konfirmandernes virkelighed og kirkens ”kirkelighed”
- skabe flere rum og et konstruktivt samtaleforum, der også inddrager forældre og kammerater

## 6.5 Religiøs praksis

Religiøs praksis er en grundlæggende udtryksform for en religiøs livstolkning, som et forsøg på at gøre det ”indvortes udvortes”. Samtidig kan religiøs praksis give erfaringer, der bekræfter eller afkræfter troen eller være med til at skabe og fastholde en religiøs identitet. En religiøs praksis kan således dels være dannende for en religiøs livstolkning og dels kan være et udtryk for en religiøs livstolkning.

I denne undersøgelse fremgår det, at en stor gruppe af konfirmander reelt *ikke* oplever at få en religiøs praksis, der er dannende for en religiøs livstolkning ej heller som et udtryk, der er meningsfuld og brugbar i en teenage-virkelighed.

### 6.5.1 Bøn

Undersøgelsen peger på, at bøn ikke er et særlig brugt religiøst udtryksmiddel for konfirmander – heller ikke i løbet af konfirmandtiden – og ifølge konfirmander indgår bøn kun i begrænset omfang i deres hverdagsliv. Kun en tredjedel af konfirmanderne svarer at de be’r ofte eller engang imellem. To ud af tre af konfirmanderne svarer, at de be’r sjældent eller aldrig.

Bøn anses af en stor del af konfirmanderne som en ”konfirmand-disciplin”, men ikke nødvendigvis et brugbart hverdagsritual. Flertallet af konfirmandinterviewene understreger, at der ikke er nogen overførselsværdi fra bønne og den religiøse praksis i konfirmandundervisningen til hverdagslivet. Der kan gives flere forklaringer på den manglende overførselsværdi.

- En forklaring er, at konfirmanderne grundlæggende ikke anser bøn som et muligt religiøst og meningsgivende udtryksmiddel i deres teenagevirkelighed.
- En anden forklaring er at konfirmanderne ikke oplever bønnens praksis som en levende religiøs erfaring i konfirmandundervisningen. Selv om de fleste konfirmander kommer med en personlig dagsorden om at finde mening i kristendommens meningsunivers, så oplever de ikke at møde ”former”, der er levende og meningsfulde, og som kan tages med ud i et pulserende teenage-liv. Heller ikke på ”ortopraksi”-niveauet bygges der broer i undervisningen fra kirkeligheden til virkeligheden. En ”praksis” må prøves, øves, og ikke mindst opleves som meningsfuld og levende, for at den kan overføres til en hverdagspraksis.
- Luchau konkluderer i sin undersøgelse af danskernes religiøsitet, at tros livet er uden kognitive eller mytologiske klare strukturer, samt at der er en lav frekvens af religiøs tolkning af verden, og en lav frekvens af bøn og religiøst intensive perioder. (Luchau, 2004:77). Observationerne fra konfirmandundersøgelsen ligger klart i tråd med Luchau’s konklusion. Om konfirmationsforløbet fremstår som en religiøst intensiv periode kan diskuteres – det har i hvert tilfælde ikke skabt den store udviklingskonsekvens for den religiøse praksis hos konfirmanderne – hvilket naturligt nok kan være svært, når der heller ikke er tradition for det udenfor for konfirmandstuen.
- Det lader dog heller ikke til, at der i konfirmandstuen eller i undervisningen er lagt vægt på den religiøse praksis tilgang. Langt de fleste af konfirmanderne oplever fx at præstens brug og inddragelse af kirkerummet i undervisningen kun bygger på en kognitiv tilgang med fokus på vidensformidling og træning i at kunne ”sige” trosbekendelsen og Fadervor. Birke dal konkluderer på samme måde ud fra sin undersøgelse, at for konfirmander fremstår kirken som en institution på afstand og ikke som en kilde for eget religiøst sprog eller sted for at udtrykke og udvikle sin religiøsitet (Birke dal,2001).

### 6.5.2 Hverdagshandlinger og ortopraksi

Berger og Luckmann fremhæver, at i en sekundærsocialiserings position, er det vigtigt at tilbyde hverdagshandlinger for at opretholde en virkelighedsopfattelse (Berger og Luckmann, 1992). Konfirmandundervisningen står i en sekundærsocialiserings position med en religiøs virkelighedsopfattelse, og derfor må kirken grave frem af det hav af bæredygtige udtryksformer og kropsudtryk som ligger i kirkens ortopraksi tradition, - udtryksformer, der sætter mennesket i en grundstemthed i forhold til Gud og medmennesket. Det er væsentligt, at konfirmandundervisningen kan tilbyde hverdagshandlinger, der sætter gudsforholdet i spil, og at man forsøger at formidle en spirituel virkelighed frem for en institutionel kirkelighed.

Ligesom Luther anså gudstjenesten som en ”ydre handling” for at styrke troen, så må konfirmandundervisningen kunne formidle ”ydre handlinger”, der kan styrke troen. Konkrete, kropslige og hverdagsrituelle handlinger skaber og fastholder identiteten og erfaringsdannelsen. Derfor er en ”høre-sammenhæng” ikke nok i undervisningen – der må også inddrages en ”gøre-sammenhæng”.

### 6.5.3 Opsamlende:

Udfordringen bliver da at konfirmandundervisningen kan

- formidle ritualer, som er meningsfulde og levende og som er bærbare
- fokusere på overførselsværdien – bygge broer fra kirkelighedens praksis til teenagevirkelighedens praksis
- tilbyde hverdagshandlinger, der sætter gudsforholdet i spil
- inddrage en ”gøre-sammenhæng”, der skal prøves og øves

Behovet for at udvikle en kropslig og handlingsorienteret tilgang til konfirmandundervisningen er altså nødvendigt. Måske kan kirken lære noget af ”dreng-tilgangen” som er en udpræget handlingsorienteret tilgang i forhold til undervisning. Dette bringer os til videre til næste afsnit, der netop beskriver hvilke betydninger og muligheder, der ligger i en mere handlingsorienteret tilgang til konfirmandundervisningen.

## 6.6 Der ER forskel på drenge og piger!

Adskillige gange i løbet af undersøgelsen viser der sig tydelige forskelle på drenge og pigers forventninger og opfattelser af konfirmandundervisningen. (se kap.5.5) Disse forskelle er vigtige at

være sig bevidst om, fordi det får indflydelse på de tilgange, man vælger at benytte sig af i konfirmandundervisningen.

Der er generelt flere piger end drenge, der oplever konfirmandundervisningen som interessant og meningsgivende. Desuden viser undersøgelsen, at der er flere piger, som oplever effekten af følgende undervisnings-elementer:

- gode diskussioner
- snakke om tro og tvivl
- en undrings-tilgang.

Der er flere drenge end piger, der oplever konfirmandundervisningen som uinteressant og ikke meningsfuld. Men der er tre elementer i undervisningen som flere drenge oplever en givende effekt

- af:
- at se film om tro og kristendom
  - historier som man kan bruge i sit teenage-liv (især 7.klasses drenge)
  - mødet med præsten

Fælles for ”pige-elementerne” er en ”snakke-tilgang”, hvor man sammen undrer sig og snakker sig frem i processen. Fælles for alle tre drenge ”elementer” er den konkrete ”kommunikationsform”, hvor film, historier og præsten som person er konkrete kommunikationsmedier. Vi vil i dette afsnit fokusere særligt på mulighederne i drenge-tilgangen, dels fordi denne tilgang er den mindst brugte og anvendte i konfirmandundervisningen, og dels fordi vi tror, at den kirkelige undervisning kan lære af drenge-tilgangen i forhold til kristendomsformidling.

Inden for de fleste livsaspekter er det **handlingsorienteret** væsentligt for drenge. Denne specielle ”drenge-tilgang” er bestemmende for, hvordan de er sammen ”med vennerne”, hvordan de er sammen med deres fædre, og hvordan de agerer i fritiden og i skolen. Konkrete opgaver, aktive handlinger og en kropslig tilgang til konfirmandundervisningen er derfor centrale elementer, hvis man vil noget med drenge i 13-15 års alderen og deres religiøse udvikling.

### 6.6.1 ”Just do it” - Handlingsorienteret relationer

Drenge udvikler fx venskaber gennem det, de **gør** og de aktiviteter, de **gør** sammen. Ved at sparke fodbold eller sammenligne computerspil, skaber de kontakt og relationer ved at være handlingsorienteret. Pigerne derimod udvikler venskaber gennem snak/social samvær. De er værenorienteret og ”gør” først noget sammen, når de sociale positioner eller venskaber er på plads.

Det er altså vigtigt at kunne skelne mellem drengenes tilgang med ”handling” til forskel for pigernes tilgang af ”væren”. Drengene er klart mere til Nikes slogan: **Just do it!**

Derfor må konfirmandundervisere prioritere at **gøre** noget med drengekonfirmanderne, inden man forventer, at de sætter sig ned og deltager i en snak. En præst der fx spiller bordfodbold med drengene før og efter konfirmandundervisningen ”tilbyder” ikke bordfodbold, men tilbyder fællesskab og relationer og danner grundlag for samtalen og refleksionen senere i undervisningen.

Det er også vigtigt at være opmærksom på, at nogle drenge forsøger at starte en relation ved at udfordre og provokere enten handlingsmæssigt eller sprogligt. Drengene fra den før omtalte 9% gruppe (se kap.5.3.1) vil nok især benytte sig af denne tilgang. Dette forsøg på kontakt må man som voksen anerkende og reagere på. Hvis en dreng fx kommer med en sarkastisk kommentar i starten af en time til præsten eller i forhold til emnet, så er det vigtigt ikke at føle sig ”truet” eller provokeret af bemærkningen, men bruge anledningen til at komme i dialog med drengen – dels for at spørge ind til hvad han egentlig mener med kommentaren, og dels for at sige at det ikke er i orden med en sådan kommentar overfor en anden person – i dette tilfælde præsten. Med en sådan tilgang har man allerede startet en relation ved at vise, at man har set og hørt drengen og man har reageret. I dette tilfælde er det vigtigt at høre invitationen til at engagere sig i relationen frem for blot at høre provokationen.

Bliver provokationerne for forstyrrende for undervisningen, så marker gerne, at det ikke er acceptabelt at deltage på denne måde og tænk derefter i mere konstruktive handlinger end skæld ud og udsmidning. Hvis konfirmanden reelt gerne vil deltage, men bliver ved med at virke forstyrrende, så forsøg at lave aftaler om, at han arbejder sammen med graveren eller kirketjeneren i konfirmandundervisningen. Han får højst sandsynligt mere ud af denne handlingsorienteret tilgang til det ”religiøse rum”, end at sidde med klassen og skulle irettesættes hele tiden.

### 6.6.1 ”Learning by doing” - handlingsorienteret læring

En handlingsorienteret tilgang i undervisningen er også væsentlig for drenge, fordi det giver en positiv afsmittende effekt på koncentration, engagement og forståelse.

Man kan af og til undre sig over, at 7.klasses drenge kan virke lige så ukoncentrerede som børnehaveklassesdrenge, der sidder uroligt på stolen og fumler-tumler sig igennem et klasseværelse. Pubertets-hjerner er i gang med en omorganisering og en kraftig udvikling af flere dele af hjernen, hvilket sætter sit tydelige præg på konfirmanders tankegang, adfærd, selvopfattelse og koncentrationsevne. Forsker Ann-Elisabeth Knudsen, der arbejder med hjerneforskning med særligt fokus på læring og kønsforskelle, forklarer, at normalt øges koncentrationsevnen i løbet af de første seks skoleår op i nærheden af en voksen koncentrationsevne til ca.25 minutter ad gangen. Men i 7. og 8. klasse sker der et pludselig tilbagefald, og 13-14 årige (især drengene) har samme koncentrationstid som ved skolestart. Et øget testosteronniveau i puberteten (hos nogle drenge stiger det til ca.15 gange højere) påvirker bl.a. koncentrationsevnen og medvirker til, at drenge generelt har et større behov for at omsætte det forøgede testosteronniveau i en legal, fysisk aktivitet.

Handlingsorienterede tilgange i undervisningen kan støtte koncentrationsevnen på to måder; dels ved at være med til at samle koncentrationen og fokus, så konfirmanddrene er aktivt tilstede i konfirmandstuen. (Især for konfirmand-morgenhold er det godt med disse opkvikkende og ”vækkende” indslag.) Dels kan ”handlings-tilgangen” bruges som et afbræk i forløbet, der kan være med til at fastholde koncentrationen. Det er vigtigt at arbejde med flere ”pauser”, hvor der omsættes testosteron, ved at der foretages scenskift eller bruges noget energi, så drengene kan koncentrere sig igen (Knudsen, 2007:109). ”Ice-breakers”, drama-opvarmningslege, gamle selskabslege og konkurrencer kan virke som ”konstruktive” koncentrationspauser.

### 6.6.2 At gribe og begribe

I forhold til det faglige indhold kan en handlingsorienteret tilgang være med til at skabe opmærksomhed og være ”dåseåbner” til dagens emne, som fx bevægelseslege, ”walk and talk”-øvelser og praktisk/kreative kristendomsprojekter og opgaver. Forsker Ann-Elisabeth Knudsen ~~forklarer~~ drengene først arbejder via højre hjernehalvdel i læringsituationer, hvilket vil sige, at de skal have tingene i hænderne, arbejde med det konkret og røre ved det. At gribe og begribe hænger uløseligt sammen. Ved først at skabe en handlingsorienteret erfaring med drenge, kan man derefter skabe et naturligt referencepunkt for en efterfølgende snak og refleksion.

Set i et lidt større perspektiv har der tidligere været knyttet en masse aktivitet til det religiøse univers - aktiviteter af forskellige art for begge køn. Psykolog Peter la Cour og forskningsadjunkt på Københavns Universitet forklarer det med at drage en parallel til fx Islam.

*”Den muslimske mands udadvendte, aktive form for religiøsitet er jo forsvundet i vores kultur. Vi har ingen korstog længere”,* siger Peter la Cour, der forklarer, hvordan også videnskabsforskningen tidligere var tilknyttet kirken og dermed engagerede mændene.

*”Men det er tidstypisk, at religiøsiteten ikke er aktiv længere, og når det handlingsorienterede er gået ud af vores religiøse liv, er det kvinderne med deres mere tilstandsorienterede religiøsitet, der trækker det længste strå. Hvis man får mere aktivitet ind i det religiøse liv, som for eksempel katolikkerne har, kan mændene bedre komme til.”* (fra *”Kvindens fornemmelse for Gud”*, Kristelig Dagblad, 10. Marts 2006)

### 6.6.3 Boys and girls

Når piger benytter sig mere af en ”værens” tilgang i forhold til relationer og i forhold til et emne eller en sag, da må præsten/konfirmandunderviseren prioritere at skabe tid, stemning og rum til snakken og refleksionen. Hvordan kan denne tilgang forenes med drengenes handlingsorienterede tilgang, for disse to vidt forskellige kønsbestemte tilgange synes svært at skulle forene i samme konfirmandstue på samme tid? Spørgsmålet er, om man ikke i højere grad skal tænke kønsopdelt konfirmandundervisning – enten i forbindelse med specielle emner eller indlagt i forskellige forløb. Man har undervisningsfrihed til fx at kunne give alle drengene fri en gang og så kun mødes med pigerne – og næste gang er det pigernes tur til at have fri, og så er man ”fri” som underviser til kun at skulle forholde sig til fx en ”dreng-tilgang” i undervisningen. Man kan sagtens arbejde med det samme emne/indhold med både drenge og pige grupperne, men blot være opmærksom på, at de vil gå til opgaverne på to forskellige måder eller vægtlægge forskelle delelementer i undervisningsforløbet.

En anden mulighed er, hvis man har en præste-kollega /kateket/ sognemedhjælper af modsat køn, at alliere sig med ham/hende og dele konfirmanderne i en dreng- og en pige gruppe, der arbejder på forskellig vis. Der vil med garanti kunne mærkes forskel på kvaliteten, engagementet og udbyttet af disse ganges konfirmandundervisning.



Spørgsmålet er, dog om ikke netop ”dreng-tilgangen” (som handlingsorienteret, konkret og kropslig) kunne være en sund og konstruktiv udfordring for kirkens kristendomsformidling i det hele taget. I stedet for blot at ”korse sig” over de umodne og ureflekterede drenge, så kunne kirken i langt højere grad netop lære noget af drengene!

#### 6.6.4 Opsamlende

Meget konkret står Kirken over for en udfordring i forhold til ”dreng-konfirmander” – og i praksis består udfordringen i vid udstrækning i at gøre undervisningen mere:

- handlingsorienteret
- konkret
- kropslig

Teologen N.T.Wright har udtrykt det på følgende måde; at ”ordet blev kød”, men som kirke har vi gjort stort set alt for at ”kødet igen er blevet ord”! Ved at vi som kirke i vid udstrækning lader os udfordre af en ”dreng-tilgang”, betyder det måske også, at vi reelt formår at dykke ned i andre lag mht. hvad det også betyder at være kristen!

### 6.7 Den gode underviser – en religionspædagogisk udfordring

At være en god underviser er, ikke som mange tror, en medfødt evne. Ej heller er det afhængig af, om man er et genetisk bestemt naturtalent. Det afhænger heller ikke kun, af de konfirmander og den klasse man får. Pædagogik er en *mellemmenneskelig aktivitet*, et forhold som man selv kan påvirke, fordi man som underviser selv er aktør, - en aktør, der kan udvikle sig ved at være bevidst og reflekterende i underviser-rollen.

At være en god underviser handler om to elementer: for det første om den måde underviseren leder en klasse/gruppe på, og for det andet om den relation, der eksisterer mellem underviseren og eleven. Underviseren har som den voksne ansvar for at etablere gode relationer til konfirmanderne, ligesom det også er underviseren, der må tage ansvaret for klasseledelsen. Derfor vil vi se nærmere på principperne for, hvordan man leder en klasse, og hvordan relationer kan etableres.

### 6.7.1 Klasseledelse

Klasse – eller gruppeledelse er ikke et entydigt begreb, men i denne sammenhæng forstås det som underviserens evne til at skabe et positivt klima i klassen, etablere arbejdsro og motivere til engagement og deltagelse i konfirmandundervisningen. Som nævnt tidligere kommer de fleste konfirmander med en positiv indstilling til konfirmationsforløbet og har reelle motiver i forhold til indholdet. Som underviser er det vigtigt at tage udgangspunkt i denne positive indstilling, som de fleste konfirmander kommer med og lade den være styrende for engagementet og deltagelsen i konfirmandstuen. Hvis man vil bevare den positive indstilling, må man selv opfatte og italesætte konfirmanderne som positivt indstillede, fastholde deres engagement og insistere på deltagelse. Det er vigtigt at sige fra over for ”ikke-deltagelse”, hvilket er uacceptabelt i et frivilligt valgt konfirmandforløb. Også over for den før omtalte 9% gruppe, som erkender at de ingen interesse har i konfirmandforløbet, er det fint at gå i dialog med dem, men stadig at fastholde og pointere at ”ikke-deltagelse” er uacceptabelt.

Det er underviserens ansvar at udøve klasseledelse, for hvis ikke underviseren tager ledelsesrollen, vil der altid være nogle konfirmander, der forsøger at overtage ledelsesrollen. Da er det vigtigt, at være klar og tydelig i sin ledelsesform. Ledelse foregår altid i samspil med dem, som man skal lede – hvilket betyder, at man skal kunne lytte til konfirmanderne, se den situation de er i og tilrette undervisningen derefter. Dette fører os til en af principperne for klasseledelse – nemlig *situationsbestemt ledelse*.

### 6.7.2 Situationsbestemt ledelse

God ledelse er altid afhængig af den situation, som ledelsen skal udøves i – dvs. situationsbestemt ledelse (Nordahl, 2005). Det indebærer, at underviseren bør variere sin undervisning ud fra fagets tematik, konfirmanderne i klassen, tidspunkt af dagen og relevante arbejdsmåder. Læring må altid være *situationel* og ikke institutionel, mener Nina Tange, der forklarer, hvordan den didaktik Jesus praktiserede, altid var situationel. Den foregik i mødet med mennesker i den lokale kontekst (Tange, 2005).

På samme måde er situationsbestemt ledelse også bestemt af situationen med konfirmanderne og deres adfærd. I nogen situationer kan det være hensigtsmæssig med en stærk og stram styring og kun med lidt dialog, i andre situationer kan konfirmanderne have større indflydelse og ledelsen

blive mere indirekte. Derfor kræver situationsbestemt ledelse, at man selv fremstår som en tydelig voksen person, samtidig med at man ser, anerkender og respekterer, de konfirmander man har med at gøre. Man kan godt have kontrol og struktur på situationen, samtidig med at man har en god relation til konfirmanderne. Hvilket fører os til perspektiverne på relationsarbejdet.

### 6.7.3 Relationer

Konfirmandundervisning drejer sig ikke kun om formidling af et undervisningsstof, men er et ”møde mellem mennesker, der er fælles om dåben og den kristne tro.” Sådan beskrives relationen mellem præst og konfirmand i fagbeskrivelsen og vejledningen til konfirmationsforberedelsen fra Teologisk Pædagogisk Center (Rosenberg m.fl. 2006). Det menneskelige møde vægtes her som en væsentlig indgangsvinkel til konfirmandundervisningen.

Kvaliteten i relationen mellem underviser og elev er afgørende i alle former for undervisning. Undervisere med en god relation til eleverne formår at være til inspiration og motivation for eleverne og oplever dermed mindre adfærdsproblemer i undervisningen (Nordahl, 2005). Præster, der investerer i relationsopbyggende aktiviteter (konfirmand-weekend, kanotur, filmaften, overnatning i sognegården/præstegårdens have) i begyndelsen af konfirmandforløbet, vil som oftest opleve, at de har en tilgang til konfirmanderne på en hel anden måde i resten af konfirmandåret. Relationerne skal derefter blot vedligeholdes ved fx at drikke te/snakke/spille bordfodbold sammen i pausen – eller inden undervisningen med de konfirmander, der kommer tidligt. Man får indblik og forståelse for den enkelte konfirmand og kan derefter stille krav og ”*være i position*” til konfirmanden.

### 6.7.4 At ”være i position” til konfirmanderne

At ”*være i position*” betyder, at man har tilgang til konfirmanden, med andre ord at man let kan snakke med konfirmanden, stille krav, og at konfirmanden evt. også kan komme og snakke, når der er behov for det. Det er vanskeligt at give én opskrift på, hvad det er, der gør, at man som voksen kommer i position til en konfirmand, for der findes lige så mange opskrifter som der er forskellige slags konfirmander og præster. Ud fra en pædagogisk baggrund nævner den norske Nordahl tre forhold som er vigtige for at ”være i position” til konfirmanden (Nordahl, 2005)

- **At værdsætte konfirmandens interesser og værdier** ved at kommentere og stille spørgsmål til konfirmandens skole-, fritids- hjemmeliv, frisure, og tøj. På denne måde giver man udtryk for, at man er interesseret i konfirmandens verden. Selv om man ikke er interesseret i ishockey, så burde man kunne spørge ind til træningen i går. Vær heller ikke bange for at spørge ind til troen, og hvordan det går med tvivlen, for det er også en del af deres teenage-liv, nu hvor de er i ”*the age of doubt*”. Konfirmanderne er subjekter i et konfirmandforløb og ikke blot objekter for konfirmandundervisningen.

- **At være nærværende med konfirmanderne** – men ikke for nær, ikke presse sig på, hvis konfirmanden ikke vil. Kom med små kommentarer, spørgsmål, blik og øjenkontakt, et klap på skulderen – alt sammen udtryk for at du har set konfirmanden. Vær også opmærksom på den ikke ”verbale kommunikation” (ansigtsudtryk, blik, holdning, smil, suk), så den også signalere anerkendelse og ikke ”underkendelse”.

- **Humor** vil for de fleste konfirmander være et væsentligt virkemiddel. Humor formår som oftest at mindske afstanden både relationelt og fagligt. I medmenneskelige forhold kan humor og latter pludselig åbne døre og sind, så længe det ikke er sarkastisk og devaluerende, hvilket fastholder distancen. I forholdet mellem konfirmanderne og stoffet er humor en nem emotionel tilgang, der kan vække interesse og samle opmærksomhed i forhold til et emne, hvilket gør, at man som underviser allerede er i position inden, man får startet på dagens tema.

At ”*være i position*” som underviser og præst er en livslang udfordring, der først og fremmest skal bære præg af, at man ”gider” konfirmanderne og tager dem og deres livsvandring alvorligt. Med dette gælder også præsteløftets ord om ”stedse at danne og dueliggøre sig”, så vore unge kan møde voksne, der formår at bygge bro mellem kirkelighed og virkelighed.

### 6.7.5 Opsamlende:

I en sammenhæng hvor ”de store historier” i vid udstrækning er blevet ”små” – forstået som at historien lever gennem de mennesker, der lever ”historien”, får underviseren som person en stadig mere central placering i konfirmandundervisningen som den, der reelt er med til at legitimere at den kristne livstolkning også er en plausibel mulighed i det 21. århundrede. Det betyder dels at underviseren må spille sig selv mere på banen, dels at underviseren gennem sin ”ledelsesstil”

formår at etablere trygge ”samtalerum” og medvirke til at facilitere såvel kollektive som individuelle udviklingsprocesser. I praksis medfører det, at underviseren i langt højere grad er nødsaget af, at have selvforståelse som ”medvandrer” snarere end teologisk ”ekspert”, samt må lære at anvende de såvel generelt pædagogiske, samt specifikt didaktiske redskaber, der gør det muligt at etablere konstruktive læringsrum.

## 6.8 Og hvad så i virkeligheden?

Virkeligheden for mange konfirmandundervisere er, at denne funktion indgår som én blandt mange funktioner, at man tidsmæssigt er presset, at man måske arbejder alene og ikke lige har en kollega at spare med om religionspædagogiske tiltag, m.v. Hvordan er det så lige, at man udvikler en konfirmandundervisning med plads til og fokus på:

- Eksistentiel undren
- Kundskab – forstået som viden – og kendskab – forstået som erfaringer
- Interessante historier som man kan spejle sig i – med andre ord narrativ viden, der opleves som fortolkningsduelig
- Meningsskabende samtaler
- Konkrete, kropslige troserfaringer
- Udvikling af kommunikative kompetencer

Der er mange såvel lokale som strukturelle forhold, der gør dette til en vanskelig opgave - men samtidig er det også vigtigt at understrege, at det ikke er nogen umulig opgave! I det afsluttende kapitel vil vi forsøge give en række helt konkrete bud på, hvordan disse dimensioner reelt kan blive en integreret del af den daglige konfirmandundervisning – bud der forhåbentligt kan være med til at igangsætte kreative processer i de lokale konfirmandstuer. Udfordringen med at udvikle konfirmandundervisningen kan imidlertid ikke ”ordnes” ved at kopiere andre. ”Løsningen” består nemlig i højere grad i, at vi lader os inspirere af andre, men tænker selv!

## 7 ”How to cope” med virkeligheden?

I indledningen skrev vi, at vi ikke kun vil ”copy” virkeligheden, men gerne give redskaber til hvordan man også kan ”cope” med virkeligheden. I dette sidste kapitel vil vi derfor give nogle praktiske bud på, hvordan man helt konkret og didaktisk kan tage fat på de tematikker og religionspædagogiske udfordringer, vi opstillede i kapitel 6.

Til hver tematik opstilles konklusionspunkterne fra kapitel 6 som baggrundsovervejelser, hvor efter vi har kastet os ud i at samle ”ti gode bud” på forskellige, konkrete undervisnings ideer. De fire gange ”ti bud” er selvfølgelig ikke ment som påbud som i det Gamle Testamente, men blot som ”inspirations bud”, man kan udfordre sig selv og sine konfirmander med, afprøve, afpudse og lade sig inspirere af.

### 7.1 Ti bud på den religiøse samtale og en dialogisk tilgang

Denne undersøgelse viser på flere måder, at en af de store religionspædagogiske udfordringer ligger i at udvikle en dialogisk, kirkelig undervisning der kan:

- bruge samtalen bevidst som en interaktiv kommunikationsform, der giver plads til refleksion og en bevidstgørelsesproces
- bruge samtalen til opretholdelse af en religiøs virkelighedsopfattelse, der passer til en konfirmandoptik
- inddrage unges erfaringer og oplevelser som en meningsfuld reference i samtalen
- skabe en dialogisk model, hvor unge og voksne tænker og søger efter svar igennem samtale
- finde værktøjsmidler og former, der fremmer den dialogiske undervisningsform
- skabe en dialog mellem konfirmandernes virkelighed og kirkens ”kirkelighed”
- skabe flere ”rum” og et konstruktivt samtaleforum, der også inddrager forældre og kammerater

Derfor har vi samlet ti bud på, hvordan man kan få sat gang i den religiøse samtale.

## 1. Walk and talk

Hvem siger man **skal** sidde ned, når man skal snakke? De fleste oplever, at man snakker bedst, hvis man f.eks. går en tur sammen. ”Walk and talk” er en mulighed for at tale sammen, mens man går en tur (rundt om/på kirkegården, i en park, rundt om en mark, på en rute rundt i lokalområdet – dog udenom butikker). Konfirmanderne får mulighed for at reflektere og formulere sig med egne ord, bruge nogle af de input, der er kommet frem i undervisningen og deltage med egne erfaringer og betragtninger. (se beskrivelse)

## 2. High Five

En samtaleøvelse, hvor alle kommer op og stå, kommer i snak og får nogle hurtige og forskellige perspektiver på et emne eller et spørgsmål. High Five kan bruges som en opstart på dagens emne, så alle kommer i gang med at tænke over emnet og får ”smagt” på ordet/begrebet/problemstillingen. (se beskrivelse) Spørgsmålet kunne f.eks. være: Hvordan forestiller du dig Gud?

Efter ”High Five seancen” kan man på klassen be’ konfirmanderne fortælle, hvad de har hørt af forskellige svar og derefter arbejde videre med emnet på klassen. (Der findes flere af denne slags øvelser beskrevet i ”Cooperative Learning”. <http://www.cooperativelearning.dk/#Boeger>

## 3. Pandoras æske

Dette er et fast indslag til en længere periode af konfirmandgange, gerne som fast opstart (ml.5-10 min). Hver gang indleder en konfirmand med at fremlægge dagens spørgsmål, som han/hun har haft med hjemme og har forberedt sig på at svare på (se beskrivelse). Det går på tur blandt konfirmanderne at trække et spørgsmål til næste gang.

### Walk and talk

1. Stil konfirmanderne på to rækker ved siden af hinanden. Hver konfirmand har en samtalepartner, som man snakker med, mens man går. (Hvis der er ulige konfirmander er det en god mulighed for præsten også at deltage som en samtalepartner på lige fod.)
  2. Hver 3.-4. minut stopper man op, og skifter partner ved at alle i den ene række træder frem til en ny makker,- altså den der står foran.
  3. Så går man igen og snakker med en ny makker. På denne måde får man forskellige samtalepartnere og bliver samtidig også bedre til at formulere sig.
3. Emnet for snakken kunne være en refleksion over dagens emne, Det kan også være 4 fortløbende spørgsmål, f.eks.:
- Hvad er tilgivelse?
  - Hvor mange gange skal man tilgive?
  - Hvornår skal man tilgive?
  - Hvornår kan man ikke tilgive?

### High Five

- Trin 1. Alle stiller sig ud på gulvet og står med hånden oppe – også præsten. Dagens spørgsmål eller begreb/ord præsenteres.
- Trin 2. Alle går hen til en kammerat, laver ”high five” og snakker om spørgsmålet/begrebet to og to.
- Trin 3. Når man synes man er færdig, rækker man hånden i vejret, laver ”high five” med en ny, der også har hånden i vejret og snakker igen to og to om spørgsmålet/ emnet, osv....

Dette er en måde at sætte gang i den religiøse samtale både i konfirmandstuen og **udenfor** konfirmandstuen.

#### 4. ”Tag et standpunkt” -dilemma-øvelser

Konfirmanderne kommer ud at stå på gulvet, som er markeret med en midterstreg – evt. med en række fyrfadsllys, der deler rummet op i en ”ja-side” og en ”nej-side”. Der stilles forskellige spørgsmål som konfirmanderne helt konkret skal tage stilling til – ved at stille sig enten på ja-siden eller på nej-siden.

Når konfirmanderne har ”taget stilling”, skal man begrunde, hvorfor man har taget det ”standpunkt” (man kan snakke to og to eller plukke enkelte ud der begrunder for hele gruppen).

Det kan f.eks. være etiske dilemmaer, der kan besvares med ja – nej, eller forskellige dilemmaer/situationer fra en teenage-virkelighed, som de skal tage stilling til.

#### 5. Filmklip og musikvideoer

Filmklip og musikvideoer er gode til at belyse forskellige emner – dels fordi de kan bruges som ”dåseåbnere” til et emne, dels fordi alle kan forholde sig til / beskrive det, man har set. Musikvideoer står

ikke nødvendigvis inde for en evangelisk pointe, men kan tit belyse grundlæggende menneskelige dilemmaer, hvorefter man i den efterfølgende snak kan tilsætte den evangeliske perspektivering. Den meget komprimeret og korte form tillader, at man sagtens kan nå at se den flere gange, når man går på opdagelse i symbol- og billeduniverset.

Filmklip er også gode at bruge – det nye for konfirmanderne er ikke kun at se det som underholdning, men at reflektere og diskutere filmen set fra en religiøs dimension. Man kan sjældent nå at se og snakke om en hel film i en undervisningsgang, så udvælg et par filmklip, og

#### **Pandoras æske**

##### **1. gang**

Trin1. En af de første gange får konfirmanderne et kort oplæg om det at undre sig over livet og at stille spørgsmål af forskellig art – religiøse spørgsmål, eksistentielle spørgsmål, videnskabelige spørgsmål, undren spørgsmål...

Trin 2. Se evt. musikvideoen ”Where is the Love?” med Black Eyed Peas, hvor der stilles spørgsmål. <http://www.youtube.com/watch?v=6-KxLtol9yc>

Trin 3. Derefter skal den enkelte konfirmand skrive forskellige spørgsmål ned og rubricere dem og dele dem med sidekammeraten. De udvælger de 4 bedste (religiøse)spørgsmål – mødes med et andet par og deler igen de 4 udvalgte spørgsmål.

Trin 4. De 4 konfirmander skal nu udvælge de 4 mest interessante (religiøse) spørgsmål og skrive dem ned på hver sin seddel. På den måde har klassen samlet sig x-antal spørgsmål, der lægges i ”Pandoras æske” (en gammel æske, skattekasse m.m).

Trin5. Den første konfirmand trækker et spørgsmål og skal inden næste gang stille spørgsmålet til en af sine forældre, en kammerat og til sig selv – og forberede sig på at fremlægge de tre svar. (Præsten har dermed også mulighed for at forberede sig på spørgsmålet og evt. forberede sig på at arbejde videre med problemstillingen i resten af timen)

##### **2.gang.**

Trin 1. Præsten samler konfirmanderne, får skabt ro og konfirmanden fremlægger sine tre svar.

Trin 2. De øvrige konfirmander får mulighed for at spørge ind, kommentere og evt. diskutere det. Præsten må gerne deltage i snakken på lige fod, stille spørgsmål og evt. uddybe til sidst/ undervejs.

Trin 3. Når spørgsmålet er uddybet (det kan vare fra 5 – 10 minutter) gives æsken videre til en ny konfirmand, der trækker et spørgsmål, læser det op og skal forberede sig på det til næste gang. På denne måde går det på skift på hele holdet.



prioritere den efterfølgende samtale. Tilbyd evt. derefter en konfirmandfilm aften med popcorn og evt. videre diskussion, for dem der vil.

Musikvideoer og filmklip kan nemt findes på [www.youtube.com](http://www.youtube.com). Se film forslag på [www.kirkeogfilm.dk](http://www.kirkeogfilm.dk), [www.unomaha.edu/jrf](http://www.unomaha.edu/jrf)) Se i øvrigt også ”Musikvideoer, nutidens lignelser af Kristian Brogaard (Unitas,1999), der har samlet en række musik-video-klassikere fra 90érne, som nok er lidt out-dated, i dag, men er gode eksempler på, hvordan man kan arbejde med musikvideoer.

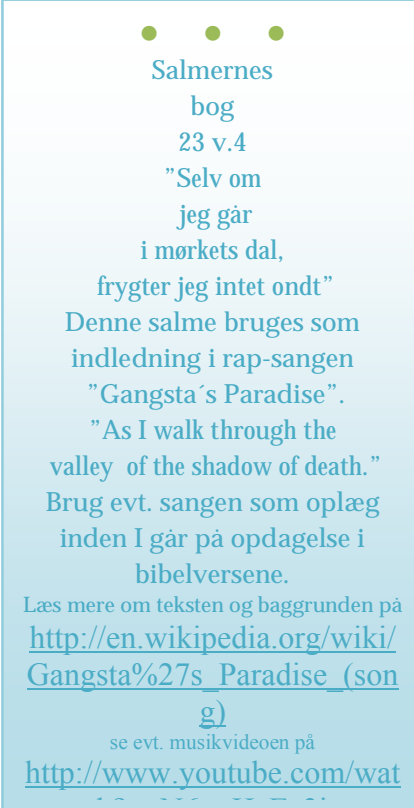
## 6. Bibelvers på flaske

Skriv forskellige centrale bibelvers og klistre dem på cola/vandflasker. (Det kan også være uddrag af Davids Salmer, der både giver udtryk for ”tørsten” og for ”trøsten”. Den tyske Ingo Baldermann har gode eksempler på, hvordan man kan arbejde med Bibelens ord med børn og unge (Baldermann,1994)).

Lad konfirmanderne sidde parvis og vælge en flaske ud, hvor efter de skal snakke om betydningen og meningen med verset. Husk ”*pro me*” aspektet og lad dem også prøve at formulere, hvad det kan betyde ind i deres hverdag.

Når man har snakket en flaske igennem, vælger man en ny og snakker om den. Til sidst lad evt. konfirmanderne vælge det vers/flaske, der betyder mest for dem. Lad dem klistre verset på en ny uåbnet vandflaske, de kan få med hjem.

Disse bibelvers/ ord kan også bruges som udgangspunkt for deres konfirmandord.



● ● ●

Salmernes  
bog  
23 v.4  
”Selv om  
jeg går  
i mørkets dal,  
frygter jeg intet ondt”  
Denne salme bruges som  
indledning i rap-sangen  
”Gangsta’s Paradise”.  
”As I walk through the  
valley of the shadow of death.”  
Brug evt. sangen som oplæg  
inden I går på opdagelse i  
bibelversene.  
Læs mere om teksten og baggrunden på  
[http://en.wikipedia.org/wiki/  
Gangsta%27s\\_Paradise\\_\(son  
g\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Gangsta%27s_Paradise_(song))  
se evt. musikvideoen på  
<http://www.youtube.com/wat>

## 7. Sæt ord på troen og tvivlen

Sæt konfirmanderne på hver sin bæk i kirkerummet med blyant og papir. Læs et par citater op om tro og tvivl for at anspore dem til den følgende opgave. Lad konfirmanderne derefter hver især lave en liste med 5 punkter, der gør det svært for den enkelte at tro på Gud. Lav derefter en liste med 5 punkter, der gør det nemmere at tro på Gud. (Sæt evt. musik på i baggrunden for at fastholde koncentrationen og sorterer distraherende lyse fra).

Lad konfirmanderne derefter snakke sammen to og to om:

- Sammenlign listerne
- Hvilken liste var nemmest at lave?
- Hvilke punkter har størst betydning?

Samle evt. alle punkterne sammen i plenum, hvis stemningen og tilliden i klassen er til at lave en fælles liste. På denne måde bliver det legalt at sætte ord på både tro og tvivl, samtidig med at alle får udvidet deres ordforråd og dermed kommunikative kompetencer til at kunne indgå i en dialog om tro og tvivl.

## 8. Den indre dialog

Den indre dialog og refleksionsprocessen kan igangsættes på flere måder. Noget så gammeldags som spørgsmålsark som konfirmanderne skal udfylde individuelt, er en udmærket måde at sætte gang i en indre dialog og stillingtagen, især for pigerne. Hvis konfirmanderne ikke har tillid til hinanden, da vil man nødig fremstille sine synspunkter foran hele klassen, men man tør godt give udtryk for dem på et stykke papir, og det er evt. også fint, at præsten læser det. Det kan både være vidensspørgsmål og refleksionsopgaver, som konkretiseres med et arbejdsark. Man skal dog være lidt varsom med brugen af spørgsmålsark, dels fordi det giver konfirmandundervisningen et meget skoleagtigt præg, dels fordi det **ikke** er en velegnet arbejdsform for alle konfirmander.

## 9. Forældre aftener

Arranger 2 obligatoriske forældre aftener – en med konfirmander og en uden – hvor forældrene kvalificeres til at indgå i den religiøse samtale. Brug diverse diskussionsspil eller samtalekort, hvor den religiøse samtale sættes i gang både blandt konfirmander og forældre. Forbered evt. aftenen sammen med konfirmanderne, hvor de får ansvar for noget. Fortæl også forældrene lidt om indholdet i den daglige konfirmandundervisning og opfordre forældrene til at spørge ind til konfirmandernes tanker og refleksioner derhjemme efter konfirmandundervisningen.

## 10. Virtuel præste-træffetid

Skab en ”virtuel præste-træffetid” – vær evt. med på konfirmandernes MSN-liste – ved at give dem din mailadresse og bede dem tilføje ”præsten”. Man vil måske opleve at få kontakt med nogen af dem, der ellers ikke er til at komme i kontakt med i konfirmationsundervisningen (se i øvrigt kap.2.1.4). Det er også nemt at lave en ”Facebook”- konfirmand-gruppe – som en lukket gruppe, der både kan skabe og vedligeholde kontakt og kan bruges som en nem videreformidling af

arrangementer, reminders m.m. Desuden kan den blive et værdifuldt arbejdsredskab, hvis man senere vil lave ”post-konfirmandarbejde.”

## 7.2 Ti bud på troens kommunikationsmedium – i form af ortopraksi-øvelser

Når man skal formidle og kommunikere tro, er det vigtigt at være sig bevidst om de forskelligartede måder at forholde sig til Gud på, og derfor også vigtigt at formidle med forskellige tilgange. Derfor må man være opmærksom på :

- at man tilbyder nye erfaringer, der understøtter gudstroen
- at man er med til at skabe en refleksionsproces, hvor man bevæger sig mellem tro og tvivl
- at konfirmanden ”sættes i et gudsforhold” eller sættes overfor ”Andetheden” med så mange og varierede måder som muligt både i kirkerummet og i hverdagen
- at man fokuserer på overførselsværdien – bygger broer fra kirkelighedens praksis til teenagevirkelighedens praksis

At tilbyde en spirituel virkelighed frem for en institutionel kirkelighed kan gøres både i og udenfor kirkerummet. Derfor giver vi først nogle bud på, hvordan der kan arbejdes med en emotionel og æstetisk brug af kirkerummet for dernæst at beskrive en række ortopraksi øvelser, der kan bæres med ud af kirkerummet og tages med i hverdagslivet.

**1. ”Menneskesønnen” med hovedpude.** Lad konfirmanderne tage hovedpuden med til konfirmandundervisningen. (Det skal nok skabe en nysgerrighed både hjemme og i skolen, om hvorfor den skal med!!) Læg konfirmanderne på hver sin kirkebænk med deres hovedpude og et eksemplar af ”Menneskesønnen”(eller ”Manga-Bibelen”) og lad dem læse sig igennem tegneserien gerne med stille musik i baggrunden, der kan frasortere små distraktionslyde. Der går sagtens en hel time, hvor konfirmanderne får Jesusfortællingen på nethinden med en mere emotionel tilgang og med en anden oplevelse af kirkerummet – nu med hovedpude! Arbejd videre med tegneserien næste undervisningsgang. Hvis man ikke har tegneserien som klassesæt, kan den lånes på diverse Centre for Undervisningsmaterialer. Der findes også en lærervejledning hertil.

**2. ”Bibel-bladring” i kirkerummet.** Læg konfirmanderne på hver sin bæk med deres bibel og lad dem frit bladre løs og finde gode citater/vers/bibelord - gerne med stille musik i baggrunden, der kan frasortere små distraktionslyde. (Lad dem evt. skrive ned eller sætte bogmærker ind i Bibelen ved de bedste citater.

Efter ca. ½ time samles alle i kirkerummet. Lad konfirmanderne udvælge og dele de bedste bibelord med hinanden: først to og to, derefter for hele gruppen og kort fortælle, hvorfor de lige præcis har valgt dette vers...

Brug evt. denne bibel-bladring til at hver enkelt konfirmand får en liste over forskellige bibelvers, hvorfra de selv skal vælge sit eget konfirmandord. Brug ordene i løbet af konfirmandforløbet, så konfirmanderne får et forhold til deres konfirmandord. Lad dem lære det udenad, evt. bruge dem i forbindelse med en konfirmandgudstjeneste, for til sidst at få ordet til selve konfirmationen – selvfølgelig skrevet ind i deres bibel.

**3. Take-away bønner.** Læg ”bønner” (forskellige bønner udskrevet på papir-lapper) i døbefonten og lad konfirmanderne tage en bøn med hver gang, de er i kirken til undervisning. (Det kunne også være fast tradition, at der altid ligger ”take-away-bønner” i døbefonten til alle der kommer forbi kirken.) Bønnerne kan puttes i lommen, bedes når der er tid til det, hænges på opslagstavlen og evt. ende i vaskemaskinen, så moren også får en bøn med på vejen, når hun knæler foran vaskemaskinen. ( Se forslag til fx 10 forskellige bønner i konfirmand-materialet: Con Dios, Unitas forlag)

**4. Besøg andre gudstjeneste-rum.** Introducer konfirmanderne til andre kristendomsformer, der bruger kirkerummet på andre måder, hvilket sætter vores lutherske tradition i perspektiv. Besøg evt. en katolsk/ortodoks kirke eller deltag i en anderledes slags gudstjeneste f.eks. i et andet kirkesamfund. Dette kan give en spændende refleksion med konfirmanderne over sognets egen gudstjenesteform og indhold og brug af kirkerummet eller en snak om kirkerummet som et kontrafaktisk erfaringsrum, der sætter andre dimensioner af livet i spil.

**5. Takke-øvelse:** Lad konfirmanderne øve sig i at sige tak i den næste uge som en lektie. Hver dag skal de sige tak mindst 10 gange. Giv dem hver 10 små ”takke-bønner” (tørrede bønner), som de kommer i lommen. Hver gang man siger tak, lægger man en bønne over i den anden lomme. I løbet af dagen skal alle bønner gerne flyttes fra den ene lomme over i den anden. I en hel uge skal de øve sig i at sige tak, og samtidig lægge mærke til hvad der sker, når de siger tak. Brug næste time på at

samle op på deres erfaringer og refleksioner. Taknemmelighed er en af de vigtigste livsholdninger, man som voksen kan give videre til unge, fordi man derigennem erkender, at man ikke har ret til alt, men alt er os givet.

**6. Aftenbøns-øvelse:** Lad konfirmanderne øve sig i at bede aftenbøn i en hel uge. Giv dem evt. en fast bøn de kan bede, som slutter af med Fadervor. Husk at bruge deres erfaringer og refleksioner næste gang ved f.eks. at lade dem udfylde et spørgeskema (se eksempel) om, hvordan de oplevede aftenbønnen og derefter snakke om det parvis. Forsøg til sidst at samle op på nogle af refleksionerne, som opstart på at arbejde med bøn.

Opfordre evt. konfirmanderne til at gå ind på diverse virtuelle bønne-sider og bede en bøn. Se fx

<http://www.cyberkirke.dk/>

[http://www.rejesus.co.uk/spirituality/pap04test/post\\_prayer.html](http://www.rejesus.co.uk/spirituality/pap04test/post_prayer.html)

<http://www.embody.co.uk/archive/safe/index.html#>

<http://www.sacredspace.ie/en>

**7. Kors-øvelse:** Lær konfirmanderne at slå korsets tegn både i løbet af en gudstjeneste (ved fx bortsendelsesordene efter nadveren og ved velsignelsen) og i hverdagen. Lad dem i den næste uge øve sig i at slå korsets tegn hver morgen og hver aften ”som lektie” (og evt. når der sker noget ubehageligt eller farligt). Brug deres erfaringer og refleksioner over øvelsen som en del af undervisningen – evt. som nævnt ovenfor med aftenbønsøvelsen.

**8. Søg og du skal finde:** at søge efter Gud i hverdagen: Lad konfirmanderne tage billeder med mobiltelefonen i løbet af ugen af eksempler på, hvor de ser Guds tilstedeværelse. Samtidig med at det skærper konfirmandernes fokus og syn på Gud, kan det også bruges som udgangspunkt for et oplæg om Guds eksistens i hverdagen og i livet. (Som et humoristisk oplæg vis evt. et klip fra Evan Almighty: God is everywhere <http://www.evandalmighty.com/>) Konfirmandernes billeder kan evt. samles til et digitalt dias-show, som kan bruges som oplæg til næste undervisningsgang, en

**Eksempel på aftenbøns-spørgeskema**  
(sæt kryds)

Jeg huskede at bede aftenbøn

- ✚ Hver aften
- ✚ Ca. hver anden aften
- ✚ Kun en eller to gange

Jeg oplevede aftenbønnen som

- ✚ Rart og trygt
- ✚ Mærkeligt men rart
- ✚ Ikke særligt rart

At bede aftenbøn fik mig til at tænke på

- ✚ Det jeg havde gjort i løbet af dagen
- ✚ Mine venner og familie
- ✚ En masse store spørgsmål
- ✚ Ikke noget

At bede aftenbøn er noget, jeg kunne finde på at gøre

- ✚ Hver aften i en periode
- ✚ Engang i mellem
- ✚ Kun når jeg er ”nede” eller når der virkelig er noget galt
- ✚ aldrig

gudstjeneste eller en konfirmand-forældreaften. (Vær ikke bange for at spørge konfirmanderne om hjælp til det tekniske!)

**9. Vend den anden kind til:** Giv konfirmanden lektie for – at de i den næste uge skal øve sig i at ”vende den anden kind til” og lægge mærke til, hvad der sker i de forskellige situationer. Denne attitude kan være ret fremmed for mange unge og en hel ny tilgang, der skal øves. Der skal nok snakkes forinden om, hvad det konkret kan betyde i forskellige situationer – ligesom der også bagefter kan snakkes om, hvilke erfaringer konfirmanderne har gjort sig, og hvordan det virkede...

**10. Faste:** Lad konfirmanderne øve sig i at ”faste” i en uge i fastetiden. Forsøg at definere hvad faste har været, er og kan være (tilvalg eller fravalg) og definer derefter hvordan, den enkelte konfirmand vil forsøge at gennemføre en faste i den næste uge... (Det kan være at skulle undvære noget, man er vandt til at tage for givet – slik, sodavand, fastfood, chips, kød, internet, computerspil, eller det kan være et tilvalg, som at konfirmanden tilbyder at lave et aftensmåltid i løbet af ugen.) Lav gerne en skriftlig ”faste-aftale” – evt. med en lille orienteringsseddel til hjemmet, så forældrene kan bakke op omkring det. Brug noget af næste gang til at samle op på konfirmandernes erfaringer og refleksioner.

### 7.3 Ti bud på handlingsorienterede undervisningsformer og drenge-tilgang: Just do it!

Undersøgelsen viser at drenge generelt får et mindre udbytte ud af konfirmationsundervisningen. Derfor må der tænkes bevidst i ”drengetilgange” i konfirmationsundervisningen som en handlingsorienteret tilgang med konkrete kommunikationsformer. Undervisningen skal præges af at

**være:** handlingsorienteret (både i forhold til relationerne og metoder)

- konkret (film, fortællinger, konkrete praktiske, kreative projekter)
- kropslig (brug kropslige udtryksformer, kropslige pause-øvelser)

**1. Inddrag mindst en bevægelses-aktivitet i hver undervisningsgang.** Brug lege, konkurrencer, praktiske opgaver til at samle opmærksomheden, introducere til og sætte fokus på et emne. På denne måde skabes der koncentration, tilstedeværelse og en legal fysisk aktivitet, der vækker sanserne og dermed modtageligheden.

**2. Planlæg mindst en undervisningsgang om måneden, der foregår udenfor det almindelige undervisningslokale** – brug kirkegården, loftet på kirken, kirketårnet, den lokale biograf eller tømreværksted, din egen stue/køkken/kælder/loft.... Andre rammer og rum kan være med til at vække nysgerrighed, bringe konfirmanderne ud af deres ”*comfort-zone*” og skabe andre erfaringer og refleksioner. En af undervisningsgangene kunne også være på et andet tidspunkt – f.eks. en aften-undervisning kl.22, hvor et andet lys og tidspunkt kan skabe andre refleksionsprocesser. (Giv konfirmanderne fri næste morgen i stedet for!)

**3. Sæt et bordfodbold op i hjørnet af undervisningslokalet** eller 2 små hockey mål op på parkeringspladsen. Det giver især drengene en mulighed for at være aktive sammen, og præsten en mulighed for at være med i en aktivitet og ”gøre” noget med drengene. Disse ”verdslige remedier” kan være med til at skabe den relation, som er nødvendig for drenge, inden man kan tage fat på den religiøse samtale.

**4. Lav en årlig ”mande eller far/søn-gudstjeneste”**, hvor drenge og mænd kan deltage både i forberedelserne og i selve gudstjenesten. Afhængig af lokalsamfundets omdrejningspunkter brug da lokale kræfter til at hente båltonder /halmballer, lave et ”brostens-alter”, lave finske-fakkelsøjlegange, tårn-gudstjeneste, fodboldgudstjeneste, ”store bøffer”-gudstjeneste, eller flyt gudstjenesten udenfor kirken til en fyraftensgudstjeneste eller en vandregudstjeneste, hvor man skal gå fra gudstjenesteled til gudstjenesteled.

**5. Lav kønsopdelt konfirmandundervisning mindst et par gange i løbet af konfirmandåret** og sørg for at konfirmanderne møder en ligelig fordeling af køn i konfirmandundervisningen – både for pigernes og for drengenes skyld. Hvis man er kvindelig præst – da lad drengene møde en mandlig kollega (skab et samarbejde i provstiet) eller en mandlig kirkelig medarbejder, som kan formulere sig omkring tro og kristendom (og omvendt ...)

**6. Inddrag computerspil og kirkelige web-sider** i undervisningen. Lad konfirmanderne gå på opdagelse på kirkelige hjemmesider. Hvis man ikke har mulighed for netadgang i konfirmandstuen, så giv konfirmanderne ”lektie” for hjemme, at de skal undersøge/løse forskellige opgaver på nogle websider.

**7. Indsamlinger, sognets missionsprojekt, suppekøkken.** Brug konfirmanderne til f.eks. Folkekirkens Nødhjælps husstandsindsamling, eller forskellige aktiviteter, der knyttes til sognets missionsprojekt, loppemarkeder, julebazarer m.m.

**8. Brug konfirmanderne konkret til gudstjenesterne.** Når de alligevel skal komme til gudstjeneste, så giv dem på skift en konkret opgave, der engagerer dem: (”Den der vinder kampen om kroppen, vinder kampen om sjælen!”)

- tænde lys i kirken inden gudstjenesten sammen med kirketjeneren
- dele salmebøger ud ved indgangen
- læse ind/udgangsbøn
- læse dagens tekst
- citere konfirmandord

eller nogle mere eksperimenterende forslag som så at:

- lade en gruppe skrive dagens gudstjeneste emne med graffiti på en stor papirusrulle, som hænges op udenfor eller indenfor kirken som skriften på væggen – eller som rulles ud som en skriftrulle
- et indgangsbønne-rap (evt. med breakdans) (arbejde sammen med konfirmanderne omkring indhold og udtryk for at sikre kvaliteten)
- hvis en konfirmand kan spille et instrument, så lav et samarbejde med organisten, så konfirmanden spiller med til et præ/postludium

**9. Lav ”påskechokolade” med chili** med konfirmanderne. Opdag påskens paradokser, der indeholder først det bitre, så det søde, først død så liv, først mørke så lys. Allier dig evt. med en lokal konditor, kok eller en konfirmand mor/far, der har flair for det gastronomiske. Påskechokoladen kan deles ud i våbenhuset til alle påsegudstjenesterne – evt. deles ud af konfirmander, der kommer til påske-gudstjenesterne. Se opskrifter og mere om ”chokolade teologi” på: [http://www.rejesus.co.uk/expressions/chocolate\\_theology/index.html](http://www.rejesus.co.uk/expressions/chocolate_theology/index.html)

**10. Lav konkrete praktiske/kreative projekter** så som ikoner, ”skytsmobiler”, kors eller ”livskasser”. Samarbejd med en lokal kunstner eller billedkunstlærer og arbejde med det konkrete udtryk. Brug gerne en konfirmand-temadag/weekend på det, så konfirmanderne også oplever dybde perspektivet ved en samlet tid. Det giver en anden mulighed for refleksion, fordybelse, selvvirksomhed og erfaringsbaseret pædagogik. Se forskellige undervisningsforløb beskrevet i f.eks. Kirken Underviser (<http://www.kirken-underviser.dk/side.php?titel=tidligereenumre>)



## God fornøjelse med inspirationsideerne!

- Tag gerne dine erfaringer med på næste konfirmand-temadag i stiftet, eller med til næste præstekonvent som en erfaringsudveksling.
- Er du til ord og tastatur, så skriv en artikel om jeres erfaringer og oplevelser til kirkebladet, lokalbladet, fagblade som Kirken Underviser m.fl. eller send en mail til Stiftets religionspædagogiske konsulent, der gerne samler på ideer.
- Vi kan kun blive klogere på den religionspædagogiske virkelighed ved at udfordres og erfaringsudveksle så konfirmandundervisningen kan blive til mere end blot forberedelsen til en fest!

## 8 Litteratur:

Arendt, Hanne (1971)

*Life of mind*, Harcourt Inc. London

Baldermann, Ingo (1994)

*Wie Kinder sich selbst in den Psalmen finden i Religion in der Grundschule*, Frankfurt

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1992)

*Den samfundsskabte virkelighed*, Lindhart og Ringhof

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1995)

*Modernity, Pluralism and the Crisis of meaning*, Bertelsmann Foundation Publishers

Birkedal, Erling (2001)

*Nogen gange tror jeg på Gud*, Universitets Forlaget

Brunstad, Paul Otto (1998)

*Ungdom og livstolkning*, Tapir

Davie, Grace (1999)

*Europe: The exception that proves the Rule*, fra Peter Bergers : *The Desecularization of the World*, William Eerdmans Publishing Company

Demant, Jørgen (2004)

*Kirken i dybden eller på overfladen*, Kronik i Kristelig Dagblad, 30. sept. 2004

Geuken, Thomas m.fl. (2007)

*All Dressed Up*, Institutet for Fremtidsforskning

Gregerson, Niels Henrik (1988)

*Teologi og Kultur*, Århus Universitets forlag

Harbo, Sigmund 1989

*Barndomserfaringer og voksentro. En religionspædagogisk undersøgelse*,  
Universitetsforlaget

Harbsmeier, Eberhard (1995)

*Konfirmand 2000 to evalueringsrapporter*, KFUM og KFUK

Hammershøj, Lars Geer (2005)

*Stoffet der danner – selvdannelse, almindannelse og det interessante*, i *Dannelse mellem subjektet og det almene*, red. af Jonas Lieberkind m.fl. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag

Hansen, Finn Thorbjørn (2005)

*Dannelse er at fatte Uendeligheden i Uvidenhedens form*, i *Dannelse mellem subjektet og det almene*, red. af Jonas Lieberkind m.fl. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag

Henriksen og Krogseth (2001)

*Pluralisme og identitet*, Gyldendal Norsk Forlag AS

Hviid, Jørgen (1971)

*Psykologi og religion*, Gyldendal Nordisk Forlag AS

Iversen, Gertrud Yde (2005)

*Religion for alle – religiøs dannelse i det multikulturelle*, 1. udgave, 1. oplag. Aros Underviser.

Jensen, Ulla Højmark (2001)

*Man skal være sig selv – teoretiske og empiriske perspektiver på unges politiske univers*, Ph.d.-serien 2001 nr.3. Institut for statskundskab, Københavns Universitet

Kier Hansen m.fl (1995):

*Teenagere og tro*, Forlaget Salt

Larsen, Irene og Sørensen, Peter Green (2005)

*Gudsforestillinger i folkeskolen fra Gudstro i Danmark*, red. Morten Thomsen Højsgaard og Hans Ravn Iversen, Anis

Lieberkind, Jonas (2005)

*Den originale attitude*, i *Dannelse mellem subjektet og det almene*, red. af Jonas Lieberkind m.fl. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag

Lindhart, Jan m.fl. (2002)

*Dannelse, uddannelse, universiteter*, Århus universitetsforlag,

Luchau, Peter (2004)

*Danskernes Gudstro siden 1940'erne fra Gudstro i Danmark*, red. Morten Thomsen Højsgaard og Hans Ravn Iversen, Anis, 2005

Luhmann, Nicklas (1982)

*Funktion der Religion*, Frankfurt

Mayo et al. (2004)

*Ambiguous Evangelism*, SPCK

Munksgaard (1984)

*Unge livssyn*, Gyldendals Pædagogiske bibliotek

Nipkow, Karl Ernst (1990)

*Bildung als Lebensbegleitung und Erneuerung*, Gütersloher Verlagshaus

Nordahl, Thomas (2005)

*Lærerrollen fra Våge ville være voksen*, red. Af Brunstad og Evenshaug,  
Utdanningsdirektoratet

Repstad, Pål (1981)

*Mellem himmel og jord, en indføring i religionssociologi*, Gyldendal Norsk Forlag

Rosenberg, Finn m.fl. (2006)

*Konfirmationsforberedelse, formål-fagbeskrivelse-vejledning*, Aros Underviser

Schmidt, Lars-Henrik (2006)

*Diagnosis III*, Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag,

Schweitzer, Friedrich (2006)

*Barnets ret til religion*, Aros Underviser

Simonsen, Birgitte (2001)

*Kulturel frisættelse og social arv – 90'ernes unge: forkælelse eller valgkompetence?*  
i Social Forskning, December

Sløk, Camilla (1999)

*Religionskritikkens ophør - set i lyset af Niklas Luhmann*, Roskilde Universitets  
forlag

Skårhøj, Rie & Østergaard, Søren (2005)

*"Generation Happy" – et studie i danske teenagers hverdagsliv, værdier og  
livstolkning*,

Tamminen, Kalevi, (1991)

*Religious development in childhood and youth. An Empirical Study.*  
Suomalainen Tiedeakatemia

Tamminen, Kalevi, (1996)

*Changing God-concepts in Childhood and Adolescence: Journal of Comparative  
Religious education and Values. Vol.8/no.2. Winter 1996*

Tange, Nina (1999):

*Religionspædagogiske pejlinger*, Religionspædagogisk Forlag

Tange, Nina (2006)

*Den professionelle underviser i Konfirmationsforberedelse, formål-fagbeskrivelse  
vejledning, Rosenberg, Finn m.fl., Aros Underviser*

Willer, Thomas & Østergaard, Søren (2004)

*Jeg tror på det hele – Gud, skæbnen og de syv bud, Unitas Forlag*

Qvortrup, Lars (2003)

*Kirken i det hyperkomplekse samfund, i Den digitale kirke, red. Morten Højsgaard,  
Anis*

## 9 Bilag

### 9.1 Spørgeskema 1

#### **Kære Kon4mand 2007/08!**

Du er blevet udvalgt til at være med i en undersøgelse, som forsøger at komme tættere på, hvilke tanker man som "konfirmand" – altså dig! – gør sig omkring konfirmation og konfirmationsundervisningen – herunder specielt hvad du synes, du får med fra undervisningen..

Undersøgelsen som du er med i hedder:

**"Mere end blot forberedelsen til en fest..."**

**Kon4mationsundervisningen betydning for unges religiøse dannelse.**

Denne undersøgelse bygger på en stor spørgeskemaundersøgelse blandt 1000 andre konfirmander på Sjælland (Roskilde stift), nogle interviews og en mindre spørgeskemaundersøgelse blandt unge, der blev konfirmeret for 5 år siden (i 2003). Det skal bruges til at finde ud af hvilken betydning konfirmationsundervisningen kan få for unge i dag.

I løbet af i år vil vi derfor be' dig om at udfylde et spørgeskema 3 gange. Første gang er nu, anden gang er efter jul og sidste gang er lige, når du er blevet konfirmeret. Der er ingen rigtige og forkerte svar, men vi har brug for så ærlige svar som muligt. Det er nemlig dine øjne, tanker og opfattelser vi gerne vil vide noget mere om.

Din præst kommer ikke til at se dine svar. Du skal bare lægge din besvarelse i kuerten, som sendes til projektlederne, der vil sætte alle svarene sammen til et større undersøgelsesresultat.

Tak fordi du er med. Vi glæder os til at læse dine svar.

Søren Østergaard og Suzette Schurmann Munksgaard  
CUR: *Center for Ungdomsstudier og Religionspædagogik*  
Projektledere

**Lidt indledende data**

**1: Hvad er dit køn?**

- pige   
 drenge

**2: Hvilken klasse går du i?**

- 7.kl.   
 8.kl.

**3: Hvor er du vokset op?**

1. I en by med under 500 indbyggere   
 2. I en by med omkring 500-5.000 indbyggere   
 3. I en provinsby (f.eks Roskilde, Slagelse, Køge, Halsev el.Næstved)   
 4. I en forstad til KBH (Karlslunde, Hundige, Solrød)

**4: Har du tidligere været med i noget af følgende? (du må gerne sætte flere x'er)**

1. Har deltaget i juniorkonfirmand/minikonfirmand undervisning   
 2. Har gået i søndagsskole/ kirkens børneklub   
 3. Har sunget med i kirkens kor   
 4. Har gået til spejder/ FDF/ KFUM+KFUK   
 5. Er blevet døbt

**Konfirmandundervisning - hvorfor ?**

**5: Jeg har valgt at blive konfirmeret (sæt et kryds i et af felterne ud fra hver mulighed)**

	Enig	Hverken enig eller uenig	uenig
1. - fordi det er en tradition			
2. - fordi mine forældre ønsker det			
3. - p.gr.a gaverne			
4. - fordi jeg tror på Gud			
5. - fordi mine venner gør det			
6. - p.gr.a festen			
7. - fordi det er mit eget valg			

Evt. andet: \_\_\_\_\_

**6. Jeg har valgt at deltage i konfirmationsundervisningen**

	Enig	Hverken enig eller uenig	uenig
1. - for at lære noget mere om kristendom			
2. - for at lære noget mere om kirken			
3. - for at lære præsten bedre at kende			
4. - fordi der er en stor fest med gaver til sidst			
5. - for at forstå gudstjenesten noget bedre			
6. - for at blive mere afklaret om, hvad jeg tror på			
7. - selv om jeg ikke er sikker på om jeg vil konfirmeres			

Evt. andet: \_\_\_\_\_

**Hvad forventer du?**

**7. Jeg forventer at konfirmationsundervisningen vil...***(sæt et kryds i et af felterne ud fra hver mulighed)*

	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig
1. - give mig mere viden om Bibelen			
2. - give os nogle gode diskussioner			
3. - gøre mig bedre til at kunne diskutere tro og religion			
4. - give os nogle gode oplevelser i gudstjenesten			
5. - gøre mig bedre til at kunne tro på Gud			
6. - gøre mig bedre til at vælge mellem godt og ondt i hverdagen			
7. - give mig mere viden om Gud			
8. - give os nogle gode oplevelser sammen			
9. - lære mig mere om hvem Jesus er			

**8. Jeg forventer ikke noget af konfirmationsundervisningen**

enig

uenig

**9. I konfirmationsundervisningen glæder jeg mig til at...***(sæt et kryds i et af felterne ud fra hver mulighed)*

	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig
1. - diskutere om liv, død og meningen med det hele			
2. - få nogle fede oplevelser i kirken			
3. - være sammen med de andre			
4. - se film om tro og kristendom			
5. - møde præsten			
6. - lære om Gud og Jesus			
7. - lære at be'			
8. - være med til at lave en gudstjeneste			
9. - Jeg glæder mig ikke rigtig til noget			

Evt. andet \_\_\_\_\_

**10. Når dette år er omme forventer jeg at konfirmationsundervisningen ...**

	Enig	Hverken enig eller uenig	uenig
1. - har hjulpet mig til at sætte ord på, hvad jeg tror			
2. - har givet mig nogle "åndelig oplevelser"			
3. - har givet os en følelse om at være fælles om noget			
4. - har givet mig et bedre forhold til præsten			
5. - har lært mig Fadervor og Trosbekendelsen			
6. - har givet mig en fornemmelse af at den kristne tro har betydning i mit liv			
7. - har givet mig en masse gode bibelhistorier			



8. - har lært mig hvordan man kan be'			
9. - ikke har givet mig noget. Det skal bare overståes			
<b>Hvad er dit religiøse ståsted nu?</b>			

**11: Hvor "religiøs" er du nu, inden du skal konfirmeres?** (Sæt et kryds)

1. Jeg forstår mig selv som kristen, der ved hvad jeg tror på
2. Jeg forstår mig selv som kristen, og har mange spørgsmål
3. Jeg ved ikke lige hvad jeg tror på, og er interesseret i at finde ud af det
4. Kristendom har ingen betydning i mit liv, og jeg tror heller ikke at det får nogen betydning

**12: Hvordan er din oplevelse af kristendom nu?** (Sæt et kryds)

1. For mig har kristendom stor betydning og er meningsfyldt
2. For mig har kristendom nogen betydning og er meningsfyldt
3. For mig har kristendom lidt betydning og er lidt meningsfyldt
4. For mig har kristendom slet ikke betydning og er ikke meningsfyldt

**13: Tror du på Gud?**

1. ja
2. nej
3. ved ikke

**14: Hvilke af følgende ord passer sammen med din forestilling om Gud?** (Sæt max. 3 krydser)

1. kærlighed
2. verdens skaber
3. dommer
4. Far
5. en kraft
6. energi
7. ven
8. noget åndeligt

andet: \_\_\_\_\_

**15. Hvor tit be'r du?** (Sæt et kryds)

1. hver dag
2. Ofte
3. En gang imellem
4. Ikke særlig ofte
5. aldrig

**16. I hvilke situationer be'r du?** (Sæt gerne flere krydser)

1. når jeg er glad
2. når jeg er ked af det og nede
3. når noget farligt sker
4. når jeg står overfor noget jeg ikke kan forstå

andet: \_\_\_\_\_

**17: Hvem tror du at Jesus Kristus var?** (Sæt et kryds)

1. Guds søn

- 2. Et godt menneske
- 3. Han har aldrig eksisteret
- 4. Ved ikke

**18: Tror du at Jesus blev levende igen efter sin død? (Sæt et kryds)**

- 1. Ja
- 2. Nej
- 3. Ved ikke

**19: Snakker du med dine forældre/familie om kristendom, tro, religion? (Sæt et kryds)**

- 1. Meget ofte
- 2. Ofte
- 3. Af og til
- 4. Sjældent
- 5. Aldrig

**20: Snakker du med dine venner om kristendom, tro, religion? (Sæt et kryds)**

- 1. Meget ofte
- 2. Ofte
- 3. Af og til
- 4. Sjældent
- 5. Aldrig

***Tak for dine svar. Læg din besvarelse i kuverten.***

***Vi glæder os til at læse dem og vender tilbage efter jul, med nogle flere spørgsmål.***

***God fornøjelse med konfirmationsundervisningen.***

## 9.2 Spørgeskema 2

### Kære Kon4mand 2007/08!

Tak for dine svar i det første spørgeskema i efteråret. Det var ret interessant at arbejde med dine svar. Nu er vi klar til 2. runde og vil vi gerne spørge dig igen, om hvilke tanker du gør dig lige nu omkring konfirmation og konfirmations-undervisningen. Mange af spørgsmålene ligner dem fra sidst. Når vi spørger igen, er det for at undersøge hvad der sker nu, hvad du har gang i, og hvad der giver mening for dig lige nu i din "karriere" som konfirmand.

Ligesom sidst er der ingen rigtige og forkerte svar, men vi har brug for så ærlige svar som muligt. Din præst kommer ikke til at se dine svar. Du skal lægge din besvarelse i kuverten, som sendes til projektlederne, der vil sætte alle svarene sammen til et større undersøgelsesresultat. Tak fordi du er med. Vi glæder os til at læse dine svar.

Søren Østergaard og Suzette Schurmann Munksgaard  
CUR: Center for Ungdomsstudier og Religionspædagogik  
Projektledere

-----

Dit fornavn \_\_\_\_\_

Præstens navn \_\_\_\_\_

#### Lidt indledende data, igen igen

##### 1: Hvad er dit køn?

- pige   
dreng

##### 2: Hvilken klasse går du i?

- 7.kl.   
8.kl.

##### 3: Hvor er du vokset op?

5. I en by med under 500 indbyggere   
6. I en by med omkring 500-5.000 indbyggere   
7. I en provinsby (f.eks Roskilde, Slagelse, Køge, Haslev, Næstved)   
8. I en forstad til KBH (Karlslunde, Hundige, Jersie, Solrød)

##### 4: Har du tidligere været med i noget af følgende? (du må gerne sætte flere x'er)

6. Har deltaget i juniorkonfirmand/minikonfirmand undervisning   
7. Har gået i søndagsskole/ kirkens børneklub   
8. Har sunget med i kirkens kor   
9. Har gået til spejder/ FDF/ KFUM+KFUK   
10. Er blevet døbt

**Konfirmationsundervisning – hvad får du ud af det?**

**5: Jeg vil gerne konfirmeres ...** (sæt et kryds i et af felterne ud fra hver mulighed)

	Enig	Hverken enig/uenig	uenig
8. - fordi det er en tradition			
9. - fordi mine forældre ønsker det			
10. - p.gr.a gaverne			
11. - fordi jeg tror på Gud			
12. - fordi mine venner gør det			
13. - p.gr.a festen			
14. - fordi det er mit eget valg			

Evt. andet: \_\_\_\_\_

**6. Til konfirmationsundervisningen synes jeg at ....**

	Enig	Hverken enig/uenig	uenig
8. - jeg lærer mere om kristendom			
9. - jeg lærer mere om kirken			
10. - jeg lærer præsten bedre at kende			
11. - jeg får mere viden om Bibelen			
12. - jeg lærer at forstå gudstjenesten bedre			
13. - jeg får mere viden om Gud og Jesus			
14. - jeg lærer Fadervor og Trosbekendelsen			

Evt. lærer noget andet: \_\_\_\_\_

**Yo der! Hvad sker der ?**

**7. Jeg oplever at konfirmationsundervisningen .....**

	Enig	Hverken enig/uenig	Uenig
10. - gør mig mere afklaret om, hvad jeg tror på			
11. - giver os nogle gode diskussioner			
12. - er et sted hvor man kan snakke om tro og tvivl			
13. - giver mig nogle gode oplevelser i kirken			
14. - <b>ikke</b> er interessant og giver <b>ingen</b> mening			
15. - giver mig oplevelser af at stå overfor Gud			
16. - får mig til at undres over de store livsspørgsmål			
17. - gør mig bedre til at vælge mellem godt og ondt i hverdagen			
18. - giver mig nogle historier jeg kan bruge i mit teenage liv			
10. - <b>ikke</b> ændrer noget i min opfattelse af tro og kristendom			

**8. I konfirmationsundervisningen glæder jeg mig til at .....**

	Enig	Hverken enig/uenig	Uenig
10. - diskuterer liv, død og meningen med det hele			
11. - få nogle fede oplevelser i kirken			
12. - være sammen med de andre			
13. - se film om tro og kristendom			
14. - møde præsten			
15. - lære om Gud og Jesus			
16. - lære at be'			

17. - være med til at lave en gudstjeneste			
18. - Jeg glæder mig <b>ikke</b> rigtig til noget			

**9. Når jeg er i KIRKEN oplever jeg at ....**

	Enig	Hverken enig/uenig	uenig
1. - jeg får tid og ro til at tænke over livet			
2. - står overfor noget der er større end mig selv			
3. - jeg får en anden attitude (viser en anden side af mig selv)			
4. - jeg møder en anden virkelighed			
5. - jeg lærer at forstå gudstjenesten bedre			
6. - jeg får mere viden om Gud og Jesus			
7. - jeg lærer Fadervor og Trosbekendelsen			

**10. Når dette år er omme forventer jeg at konfirmationsundervisningen ...**

	Enig	Hverken enig/uenig	uenig
10. - har hjulpet mig til at sætte ord på, hvad jeg tror			
11. - har givet mig nogle "åndelig oplevelser"			
12. - har givet os en følelse om at være fælles om noget			
13. - har givet mig et bedre forhold til præsten			
14. - har lært mig Fadervor og Trosbekendelsen			
15. - har givet mig en fornemmelse af at den kristne tro har betydning i mit liv			
16. - har givet mig en masse gode bibelhistorier			
17. - har lært mig hvordan man kan be'			
18. - ikke har givet mig noget. Det skal bare overstås.			

Evt. andet \_\_\_\_\_

**Som noget nyt vil vi gerne lave et tanke eksperiment med dig.**

**Hvis du pludselig stod overfor Gud og kunne stille Gud et spørgsmål, hvad ville du spørge om?**

---



---



---

**Hvad er dit religiøse ståsted nu?**

**11: Hvor "religiøs" er du nu mens du går til konfirmationsforberedelse? (Sæt et kryds)**

- 5. Jeg forstår mig selv som kristen, der ved hvad jeg tror på
- 6. Jeg forstår mig selv som kristen, og har mange spørgsmål
- 7. Jeg ved ikke lige hvad jeg tror på, og er interesseret i at finde ud af det
- 8. Kristendom har ingen betydning i mit liv, og jeg tror heller ikke at det får nogen betydning

**12: Hvordan er din oplevelse af kristendom nu? (Sæt et kryds)**

- 5. For mig har kristendom stor betydning og er meningsfyldt
- 6. For mig har kristendom nogen betydning og er meningsfyldt
- 7. For mig har kristendom lidt betydning og er lidt meningsfyldt
- 8. For mig har kristendom slet ikke betydning og er ikke meningsfyldt

**13: Tror du på Gud?**

- 4. ja
- 5. nej
- 6. ved ikke

**14: Hvilke af følgende ord passer sammen med din forestilling om Gud? (Sæt max. 3 krydser)**

- 9. kærlighed
- 10. verdens skaber
- 11. dommer
- 12. Far
- 13. en kraft
- 14. energi
- 15. ven
- 16. noget åndeligt

**15. Hvor tit be'r du? (Sæt et kryds)**

- 6. hver dag
- 7. ofte
- 8. en gang imellem
- 9. ikke særlig ofte
- 10. aldrig

**16. I hvilke situationer be'r du? (Sæt gerne flere krydser)**

- 5. når jeg er glad
- 6. når jeg er ked af det og nede
- 7. når noget farligt sker
- 8. når jeg står overfor noget jeg ikke kan forstå

andet: \_\_\_\_\_

**17: Hvem tror du at Jesus Kristus er? (Sæt et kryds)**

- 5. Guds søn
- 6. Et godt menneske
- 7. Han har aldrig eksisteret
- 8. Ved ikke

**18: Tror du at Jesus blev levende igen efter sin død? (Sæt et kryds)**

- 4. Ja
- 5. Nej
- 6. Ved ikke

**19: Snakker du med dine forældre/familie om kristendom, tro, religion? (Sæt et kryds)**

- 6. Meget ofte
- 7. Ofte
- 8. Af og til
- 9. Sjældent
- 10. Aldrig

**20: Snakker du med dine venner om kristendom, tro, religion? (Sæt et kryds)**

- 6. Meget ofte
- 7. Ofte
- 8. Af og til
- 9. Sjældent
- 10. Aldrig

## 9.3 Spørgeskema 3

### Kære Kon4mand 2007/08!

#### Tillykke med konfirmationen – håber du havde en god dag og fest....

Vi vil gerne låne dine konfirmandøjne en sidste gang til undersøgelsen, som du har været med i i år. Denne gang vil vi gerne have dig til at spå lidt fremad og tænke over hvad du rent faktisk har fået med dig fra konfirmationstiden og hvad kan du bruge i de næste par ungdomsår.

Lige som sidst er der ingen rigtige eller forkerte svar – vi skal bare bruge så ærlige svar som muligt.

Søren Østergaard og Suzette Schurmann Munksgaard  
CUR: Center for Ungdomsstudier og Religionspædagogik  
Projektledere

-----

#### Lidt indledende data, igen igen

##### 1: Hvad er dit køn?

- pige
- dreng

##### 2: Hvilken klasse går du i?

- 7.kl.
- 8.kl.

##### 3: Hvor er du vokset op?

9. I en by med under 500 indbyggere
10. I en by med omkring 500-5.000 indbyggere
11. I en provinsby (f.eks Roskilde, Slagelse, Køge, Haslev, Næstved)
12. I en forstad til KBH (Karlslunde, Hundige, Jersie, Solrød)

##### 4: Jeg ville konfirmeres ... *(sæt et kryds i et af felterne ud fra hver mulighed)*

	Enig	Hverken enig/uenig	Uenig
15. - fordi det er en tradition			
16. - fordi mine forældre ønskede det			
17. - p.gr.a gaverne			
18. - fordi jeg tror på Gud			
19. - fordi mine venner gjorde det			
20. - p.gr.a festen			
21. - fordi det er mit eget valg			

Evt. andet: \_\_\_\_\_

**Konfirmationsundervisning – hvad har du så fået ud af det?**

**5. Hvad har du så fået ud af det?**

	Enig	Hverken enig/uenig	Uenig
15. - jeg har fået en større viden om Bibelen			
16. - jeg er blevet bedre til at kunne diskutere tro og religion			
17. - jeg har fået nogle gode oplevelser i kirken			
18. - det har fået mig til at tro på eller blive ved med at tro på Gud			
19. - jeg er blevet bedre til at vælge mellem godt og ondt			
20. - jeg har fået mere viden om Gud og Jesus			
21. - jeg har lært Fadervor og Trosbekendelsen			
22. - jeg er blevet mere afklaret om hvad jeg tror på			
9.- jeg har lært at forstå gudstjenesten bedre			
10.- jeg har <b>ikke</b> fået noget ud af konfirmationsundervisningen			

Evt. andet: \_\_\_\_\_

**UNDER festen ....**

**6. Til selve konfirmationen i kirken oplevede jeg ....**

	Enig	Hverken enig/uenig	Uenig
1. - at jeg glædede mig til at sige ja/ bekræfte min dåb			
2. - at jeg stod overfor noget der var "større end mig selv"			
3. - at det giver mening at sige ja/ bekræfte min dåb			
4. - at jeg fik noget særligt med, som jeg kan bruge i mit liv			
5. - at det gør en forskel at blive konfirmeret			
6. - <b>ikke</b> noget særligt			
7. - at det <b>ikke</b> gav nogen mening for mig			

Evt. andet: \_\_\_\_\_

**7. Til selve festen oplevede jeg ....**

	Enig	Hverken enig/uenig	uenig
1. - det som noget helt særligt, at der blev festet for mig			
2. - at jeg var en del af et større fællesskab / sammenhæng ...			
3. - at min familie også talte om det der var sket i kirken			
4. - at jeg oplevede noget særligt, som jeg kan bruge i mit liv			
5. - at det gør en forskel at blive konfirmeret			
6. - <b>ikke</b> noget særligt			
7. - at der var en sammenhæng mellem det der skete i kirken og vores fest med familien			
8. - at der <b>ikke</b> var en sammenhæng mellem det der skete i kirken og vores fest med familien			

Evt. andet: \_\_\_\_\_



**EFTER festen ...**

**8. Jeg tror, jeg i de næste par år vil .....**

	Enig	Hverken enig/uenig	Uenig
19. - komme i kirken til ungdomsarrangementer			
20. - komme til almindelige gudstjenester engang imellem			
21. - smutte ind i kirken bare for at sidde og tænke			
22. - komme til f.eks. filmaftener i kirken med andre unge			
23. - være med til diskussionsaftener i kirken med andre unge			
24. - <b>ikke</b> komme i kirken igen i løbet af de næste par år			
25. - komme til specielle ungdomsgudstjenester, hvis jeg inviteres			

Evt. andet: \_\_\_\_\_

**9. I mit ungdomsliv tror jeg, at jeg i de næste par år vil .....**

	Enig	Hverken enig/uenig	Uenig
1. - bruge Fadervor engang i mellem i mit hverdagsliv			
2. - tænke på noget af det, jeg har lært			
3. - bruge nogle af de historier, vi har fået i konfirmandforløbet			
4. - be' en bøn engang imellem			
5. - kontakte præsten, hvis jeg har brug en snak			
6. - bruge noget af den viden, jeg har fået i år			
7. - <b>ikke</b> kunne bruge noget fra mit konfirmandforløb			

Evt. andet: \_\_\_\_\_

**10: Hvor "religiøs" er du NU, hvor du er blevet konfirmeret ? (Sæt et kryds)**

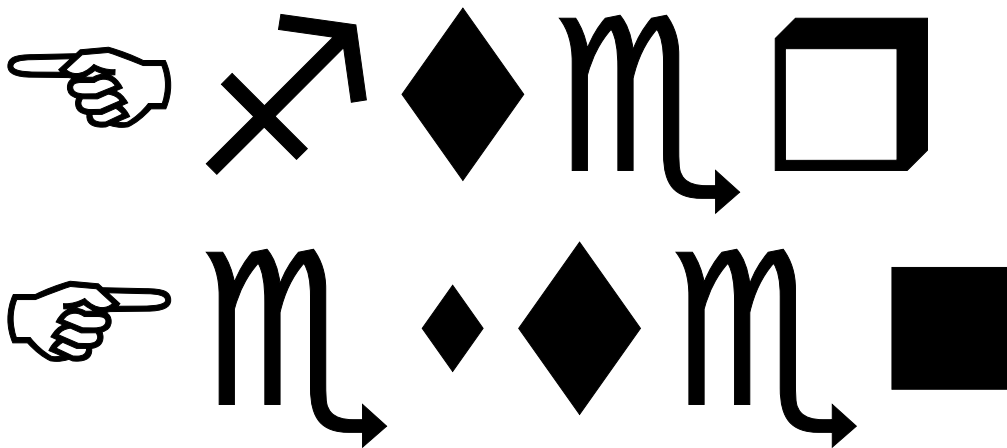
9. Jeg forstår mig selv som kristen, der ved hvad jeg tror på
10. Jeg forstår mig selv som kristen, og har mange spørgsmål
11. Jeg ved ikke lige hvad jeg tror på, men er interesseret i at finde ud af det
12. Kristendom har ingen betydning i mit liv, og jeg tror heller ikke at det får nogen betydning

**11: Hvordan er din oplevelse af kristendom NU? (Sæt et kryds)**

9. For mig har kristendom stor betydning og er meningsfyldt
10. For mig har kristendom nogen betydning og er meningsfyldt
11. For mig har kristendom lidt betydning og er lidt meningsfyldt
12. For mig har kristendom slet ikke betydning og er ikke meningsfyldt

***Tak for dine svar og held og lykke fremover!***

## 9.4 Stiloplæg



Nu er det efter festen... efter den store dag. Nu har du gået til konfirmationsforberedelse hos præsten i et år. Nu har I forberedt festen derhjemme med invitationer, tøj og mad. Nu har du stået foran i kirken med familien bag dig og siddet til højbords med sange og taler. Og nu står du efter festen – og hvad tænker du så? Beskriv og begrund noget om:

- Beskriv din konfirmationsdag - Hvad oplevede og tænkte du i kirken, da du sad med familie og da du stod oppe foran alteret? Hvordan var det at holde fest? Hvad betyder det for dig at der er holdt fest for dig?
- Hvad gør det ved én at blive konfirmeret? Gør det en forskel?
- Hvad tror du, at du kan bruge fra din konfirmationstid med forberedelsen, fest og gaver fremover?
- Brug gerne nogle af citaterne, kommenter dem, er du enig, uenig.

:

## ”Mere end blot forberedelsen til en fest”

[Kon4mandprojekt Roskilde Stift]



Jeg synes, det er fint nok at blive konfirmeret på et tidspunkt, hvor man er lidt usikker på sig selv, for det giver på en måde et holdepunkt. Konfirmation er måske en døende ting, men det er meget fedt på det tidspunkt at være med i noget fælles. Sådan havde jeg det virkelig, som om vi var fælles om det og en del af noget større. Jeg kan rigtig godt lide at være med på et hold, sådan være en del af noget større.

Signe 15 år



Man føler sig så lille i en kirke. Der er så stort. Der sker jo ikke rigtig noget i kirken, men måske sidder der én og ser ned på os. Det eneste sted, jeg får sådan en følelse er på meget store stadioner. I kirken tænker man på, hvor mange andre konfirmander der har siddet her med seje sko. På stadion tænker man på, hvor mange andre der har spillet der før. Og så er man samlet om én ting på stadion ligesom i kirken.

Jeppe 14 år

På dagen var vi rigtig spændte alle sammen. Mest over det med trosbekendelsen. Jeg havde fået sat håret og havde fin kjole på. Det var første gang, jeg sådan rigtig var klædt fint på fra top til tå. Det var superfedt. Det var egentlig en højtidelig dag, men meget afslappet i kirken. Jeg var lidt spændt, fordi jeg skulle holde tale derhjemme bagefter. Og så skulle vi hjem og holde fest! Festen var faktisk den bedste gave!

Nanna 13 år

Lige så forvirret, overfladisk og fanden i voldsom en 14-årig kan opføre sig, sådan på en ganske almindelig tirsdag til præst, lige så forventningsfuld, højtidelig og ordentlig kan samme unge menneske være, når timen er inde og vi alle står i våbenhuset og venter på at gå ind til konfirmationen. Så er der ingen flabetheder i luften, ingen forsøger sig med en smart bemærkning, ingen ord, kun stilhed og alvor.

Mig kan man nemlig ikke snyde. Konfirmationsdagen er og bliver en stor og dejlig festdag – en glædesdag – en forventningsdag. Med det hele, både gaver og fest. Både i kirken og hjemme. Både i den lille familiering med mor og far og søskende, og i den store ring med fastre, mostre, tanter, onkler og mange flere. Både en frygtelig og en dejlig fest, Både en fest med nærvær og nærhed og med højtidelig afstand. ....En fest der giver os mod til at leve videre på godt og ondt.

Biskop Elisabeth Dons